

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DEN SØNDERJYDSKE BEFOLKNINGS
SLÆGTSFORBINDELSER

CLAUS ESKILDSSEN

DEN SØNDERJYDSKE
BEFOLKNINGS
SLÆGTSFORBINDELSER

(SØNDERJYDSKE STUDIER 2. RED. AF VILH. LA COUR)

K Ø B E N H A V N 1 9 4 2

FORORD

Den lille Undersøgelse af den sønderjydske Befolknings Slægtsforbindelser, hvis Resultater her fremlægges, har strakt sig over flere Aar. Et Arbejdshold af Seminarieelever har for et Par Aar siden under min Ledelse arbejdet med Emnet, skrevet ud af Kirkebøger, foretaget Beregninger og tegnet Kort, og dette Arbejde har jeg kontrolleret, udvidet og fortsat. Jeg takker disse forhenværende Elever for deres store Interesse og Flid ved Arbejdet.

Det grundlæggende Arbejde har været at gøre Uddrag af Kirkebøger, omhyggeligt førte af Sogdenes gamle Præster, nu for største Delen opbevarede paa det sønderjydske Landsarkiv. Jeg takker Landsarkivets Personale i Aabenraa, i Særdeleshed Hr. Arkivar Frode Gribsvad, for velvillig Hjælp ved Arbejdet; jeg takker ogsaa de Sognepræster, hos hvem vi har faaet Lov til at gennemarbejde Kirkebøgerne, og takker særlig Hr. Sognepræst Hejselbjerg Paulsen, Skrydstrup, fordi jeg ved Udarbejdelsen af Afsnit 4 har faaet Lov til at benytte Resultater af hans aarelange Studier.

Tønder, Marts 1942.

Claus Eskildsen.

1. SLÆGTSFORBINDELSERNES BETYDNING I ET GRÆNSELAND

Et Folk er en levende Organisme, som altid fornyes ud af sig selv ved Slægternes Blodsblanding. I alle Slægter cirkulerer dette Folks Blod, stadig fornyet ved nye Familieforbindelser mellem de enkelte Slægter, og dog stadig det samme Blod, dette Folks Blod. Langt over 999 af 1000 Ægteskaber indgaas mellem Mand og Kvinde fra samme Folkeomraade (Sprogomraade).

Denne Blodsblendings- og Blodsfornyelsesproces inden for en Folkeorganisme rummer mange interessante Spørgsmaal.

Enhver Lægmand ved, at de enkelte Slægter inden for en Landsbys, et Sogns, en Egn Omraade »blander Blod« med hinanden, og at det fremmede »Blod«, der fra andre Dele af Folkets Omraade kommer til en Egn, er forholdsvis ringe, især inden for Bondestanden. Men hvor langt uden for et *Landsogn* naar normalt de stærke Slægtsforbindelser? Hvilken Forskel er der mellem et frit tilgængeligt Landsogn og et Sogn, der ligger i et af Naturen afgrænset Omraade, f. Eks. en Ø? Hvor langt ud naar Hovedslægtsforbindelserne for en *Købstads* Vedkommende? — Har man nogen Sinde undersøgt disse Spørgsmaal grundigt?

Og *hvorfra kommer de fremmede*, der slaar sig ned paa en Egn? Ogsaa dette har Lægmanden en overfladisk Forestilling om. Enhver Tysker ved f. Eks., at der Aar efter Aar gaar en Strøm af Titusinder Mennesker fra det slaviske Østelbien over Elben til de vesttyske Egne. Fra 1925—1933 mistede Østtyskland f. Eks. 360,000 Mennesker, altsaa i Gennemsnit 40,000 pr. Aar, ved Bortvandring til Vesttyskland. (Efter »Berl. Börs. Zeitung« 23. 1. 1941). Enhver Dansker ved, at der Aar efter Aar gaar en Strøm af Mennesker over Storebælt vestfra mod Øst, at ogsaa Københavnerne alle er »Jyder for Vorherre«. — Er dette rigtigt?

Og er den moderne Folkevandring inden for et Folk en *Nutidsfremtoning*, betinget af de moderne Trafikmidler, der havde til Følge, at hurtigt voksende Købstæder og paddehatteagtigt opskydende Stationsbyer i Lighed med store Æltemaskiner opsuger Folk fra de forskellige Egne og giver dem fra sig som ensartet Folkemørtel? Eller er det en *ældgammel* Fornyelses- og Blandingsproces, væsentlig uforandret gennem Aarhundreder og maaske Aartusinder? — Er det et *Tilfælde*, en Følge af en Embedsforflyttelse, en Pladsannonce i en Avis, at en ung Mand, en ung Pige bliver skyllet hen paa fremmed Strand og her løber ind i Ægteskabets Havn? Eller fulgte allerede de gamle med Halm i Træskoene instinktivt ældgamle Hedespor, og træder de unge i Gummi-støvler og Laksko væsentligt endnu i Dag de samme Baner, som Myrer følger deres Stier og Trækfugle deres faste Ruter?

Slaar de vandrende Elementer sig fortrinsvis ned paa de Egne, der saa meget som muligt *ligner den kære Hjemegn* — som ingen glemmer — eller søger man i det fremmede Eventyret ogsaa paa den Maade, at man foretrækker det anderledes artede? Holder Vestjyder sig altsaa til Smeltevandssletter, Bakkeøer og Heder, Østjyder til bakket og skovklædt Morænejord, eller er det omvendt? — Er der Tale om en *ensrettet* Vandring som den fra Øst til Vest i Tyskland, der inden for det danske Folk foregaar i modsat Retning, fra Jylland i Vest til Øerne i Øst, eller krydses Vejene, saa der flytter lige saa mange Sjællændere til Jylland som Jyder til Sjælland, procentvis lige saa mange Sønderjyder til Nørrejylland som omvendt? — Er det særligt *enkelte Egne* inden for et Folks Omraade, som gennem Tiderne har været Blodsfornyelsesreservoir, eller bidrager alle Omraader ligeligt til Folkeomflytningen?

Hvilken Virkning har det, naar en *Statsgrænse* klipper et Stykke af et Folks Omraade fra det øvrige? Kan man spørre for Blodsforbindelserne med Farver og med Pæle, Told- og Pasvanskeligheder, fremmed Lov- og Kultursprog, eller søger Folk til Folk uanset, hvor Grænsepæle graves ned i Jorden? — Hvilken Betydning har Forskydningen af en *Sproggrænse*? Standser Folkelegemets Pulsslæg op ved Statsgrænsen eller ved Sproggrænsen?

Det var nok værd at undersøge alle disse Spørgsmaal til Bunds engang.

Men en særlig Betydning faar de i et *Grænseland*. Hvor to Folk

mødes, som begge gør Krav paa Retten til dette Land, er disse Spørgsmaal ikke blot et almindeligt befolkningspolitisk Problem, men Besvarelsen vil yde et vægtigt Bidrag til Styrkelse — henholdsvis Svækkelse — af Folkefronten; her faar disse Spørgsmaal tillige en fremragende *national* Betydning. For den enkeltes nationale Bevidsthed kan det ikke være ligegyldigt, om han skal forestille sig sine Forfædre gaaende bag en Plov i Himmerland eller staaende ved en Esse i Thüringen; for hele Fronten kan det ikke være ligegyldigt, om det levende Blod, der rinder gennem Slægterne, knytter Befolkningen til det ene eller det andet Folk.

For at forebygge Misforstaaelser skal det dog siges med al Klarhed: *Dansk Indstilling regner ikke Race og legemlige »Blodsbaand« som afgørende for Spørgsmaalet om Folketilhørsforholdet!* Efter nordisk-dansk Indstilling er de sjælelige, aandelige, kulturelle Baand højere, vigtigere, absolut afgørende. Saadan set er det mindre væsentligt, om den sønderjydske Befolknings Slægtsforbindelser peges nordpaa eller sydpaa. — Men den menneskelige Bevidsthed søger instinktivt efter Enhed, Harmoni, og den nationale Bevidsthed vil derfor blive klarere og mere rodfast, naar den bygger paa Erkendelsen af Harmoni mellem Æt og Nationalfølelse, Natur og Kultur. I modsat Tilfælde vil der altid i Underbevidstheden ligge et »Kompleks«, der skal »kompenseres«, og der efter almindelige psykologiske Love ofte vil blive »overkompenseret«. Denne psykologiske Proces er Forklaringen paa den ensidige Fanatisme, som ofte kan iagttages hos de Mennesker, der instinktivt føler, at de ikke ejer Harmonien mellem Natur og Sindelag, og som derfor lige saa instinktivt stadig maa »kompensere«, »overdøve Samvittigheden«, »stampe mod Brodden« ved at agere en særlig fjendtlig Indstilling mod det Folk, som de efter deres Æt og Natur tilhører. Dette Fænomen kendes i alle Grænselände.

2. SPØRGSMAALET OM DEN SØNDERJYDSKE BEFOLKNINGS SLÆGTSFORBINDELSER

Med Hensyn til Slægtsforbindelserne kan der for den sønderjydske Grænselandsbefolknings Vedkommende foreligge fire Muligheder:

- 1) Den sønderjydske Befolknings Slægtsforbindelser kan peges *nordpaa*. Den sønderjydske Befolkning er saa en Del af det danske Folks

levende og altid sig fornyende Organisme; i de enkelte Sønderjyders Aarer cirkulerer det *danske* Blod.

- 2) Den sønderjydske Befolknings Slægtsforbindelser kan pege *sydpaa*. Saa hører Sønderjyderne blodsmæssigt set til det *tyske* Folk.
- 3) Der kan i ligeligt Mon være kommet fornyende Blodsstrømme ind baade *nordfra* og *sydfra*. Saa er Sønderjylland ogsaa i denne Henseende *Broen* mellem det danske og det tyske Folk, og den sønderjydske Befolkning kan saa ætmæssigt set med samme Ret kalde sig dansk som tysk.
- 4) Det kunde endelig tænkes, at den 1000-aarige Folke- og Statsgrænse ved Ejder og den 500-aarige Told- og Kulturgrænse ved Kongeaa havde bevirket, at Sønderjylland *var blevet afsnøret fra baade det tyske og det danske Folks levende Blodomløb*, saa der blodsmæssigt set med størst Ret maatte tales om et lille, sønderjydsk, *slesvigsk Særfolk*.

Saa længe man baade paa dansk og tysk Side anerkendte Liberalismens Princip — *Sindelaget* — som ene afgørende for Folketilhørsforholdet, var disse Spørgsmaal ikke af væsentlig Betydning. Rigtignok har den sønderjydske Befolkning hele Tiden instinktivt trukket et Skel mellem »*Hjemmetyskere*«, d. v. s. de tysksindede, der var af dansk Æt og havde dansk Modersmaal, og de »*rigtige Tyskere*«, d. v. s. de fremmede, hvis Vugge havde staaet sydpaa og hvis Modersmaal var tysk. En særlig Gruppe af Hjemmetyskerne var »*Jyllandstyskerne*« — paa Als kaldt »*Ærøbotyskere*« — d. v. s. Folk, der var tilflyttede nordfra, men allerede i første Generation svigtede deres danske Folk. I Praksis havde dog denne Grupperdeling ingen Betydning: enten man var Rigstysker eller Hjemmetysker eller Jyllandstysker, blev man anerkendt som Tysker og havde alle Rettigheder som saadan.

Fra tysk Side tog man denne Praksis som noget selvfølgeligt, idet man ogsaa paa tysk Side anerkendte *Sindelaget* som afgørende.

Den tyske Nationalsocialismes Gennembrud i 1933 trak dette Grundlag bort under det tyske Mindretals Fødder, idet Nationalsocialismen forkastede Liberalismens Princip og forkyndte, at Æt og Blod alene betinger Tilhørsforholdet til et Folk: »Folkefælle kan kun den være, der er af tysk *Blod*« (Nationalsocialismens Program § 4). Det tyske Mindretal i Nordslesvig sluttede sig til det nye Tysklands Idéer

og maatte derfor i national Henseende søge et nyt Staasted, søge sin Forankring i tysk »Blod«, hvis man ikke vilde staa rodløs enten i Nationalsocialisme eller i Nationalitet.

Dette er den naturlige Forklaring paa, at der efter 1933 fra tysk Side Gang paa Gang er blevet fremsat Paastande om, at den sønderjydske Befolkning er af tysk Æt, eller at der i Sønderjylland findes lige saa meget tysk som dansk Blod, saa Slesvigeren blodsmæssigt set med samme Ret kan kalde sig Tysk som Dansk, eller at der er Tale om et slesvigsk Særfolk, hvis naturlige Forbindelser dog peger sydpaa. Paa Grundlag af disse Paastande kunde man fra tysk Side betegne det som »Ueberfremdung«, naar der flyttede mange Folk nordfra ned til Nordslesvig. (Ordet »Ueberfremdung« betegner, at der lægger sig et fremmed Lag over en Kærne af andet Væsen).

Af de mange Paastande citeres her følgende: (Fremhævelserne foretaget ved Citeringen):

a. Slesvig er et blodsblandet Omraade.

»Næsten enhver Slesviger har ikke blot Tyskere, men ogsaa Danskere blandt sine Forfædre . . . Tysk og Dansk har fra Arilds Tid i den slesvigske Befolkning været saa indflettet i hinanden, at man overhovedet ikke kan tale om en ren tysk, henholdsvis ren dansk Anerække for Slesvigeren. Den ene har maaske blandt sine fire Bedsteforældre 3 Tyskere og 1 Dansker, den anden maaske 2 Danskere og 2 Tyskere.«

(Alexander Thomsen, *Blut und Rasse im Volkstumsringen der Nordmark*. S. 9 og S. 6).

»Et Eksempel er den kendte Lærer Eskildsen, der iflg. sin Afstamning lige saa godt kunde være Tysker som Dansker.«

(»Nordmarkjugend«. 1. 6. 1937).

»Slesvig indtil Kongeaen er et Blandingsomraade, hvor Tyske som Danske, ogsaa folkloristisk set, har samme Ret.«

(»Aber, Herr Eskildsen!« Side 16.)

»Ganske vist findes der i Dag foruden Sproget ogsaa et nordslesvigsk Særpræg (»Eigenart«). Det er opstaaet ved Blandingen af tysk Blod med dansk og ved den 1000-aarige Kamp om den nordslesvigske Jord.«

(Th. D. i »N. Z.« 29. 8. 1934.)

b. *Blodet sætter Skel ved Kongeaa.* — »Rigsdanskere« er fremmede.

»Vi kræver af Tyskland, at dets Nordgrænse flyttes tilbage til det af Historien, Stammen og det økonomiske Liv bestemte Sted« (= til Kongeaaen).

(Jep Nissen i »N. Z.« 5. 4. 1933).

»Som Følge af dette forskellige blodsmæssige Grundlag fik ogsaa Slesvigerens sjælelige Ytring, altsaa hans »Volkstum«, et særligt Præg, som ved Kongeaa sætter et tydeligt Skel mod Folkeejendommeligheden (»Volkstum«) Nord for denne 1000-aarige Grænseflod.

(—w— i »N. Z.« 19. 2. 1937).

»Nordisk og falisk Race danner den nordslesvigske Befolknings Hovedbestanddel. Hos Husmændene paa den magre Gest og blandt Soldaterne i Haderslev finder man ogsaa en lille lavstammet Mennesketype, men det er Jyder, der er kommet nordfra og er fremmede i Nordslesvig«.

(Willi Walter Puls, Nordschleswig. Side 15).

»Nordslesvig for Nordslesvigerne, dette er vor Parole. Rigsdanskerne bor som fremmede blandt os, og deres Opførsel burde være bestemt af Gæsterettens uskrevne Love«.

(Landsfører Dr. Jens Møller paa Partidagen i Haderslev den 21. 5. 1939. Citeret efter »N. Z.« den 22. 5. 1939).

»Nordslesvig som en Del af Enheden Slesvig har i mange Aarhundreder været — og er det ogsaa endnu i Dag — noget andet end Danmark. Nordslesvig er en Del af Danmark, men ikke af Rigsdanmark. Altsaa kan Nordslesvig blive»uberfremdet« af Rigsdanskere.«

(Dr. Peter Kragh i »N. Z.« den 9. 11. 1940).

c. *Stærke Blodsforbindelser til det tyske Folk.*

»Jeg har for Aar tilbage prøvet paa at undersøge alle Familier i en Landsby i Angel med Hensyn til Nedstamning. Der fandtes ikke en eneste Familie, som ikke i en Gren tidligere eller senere pegede mod det tyske Syd. Hvorledes forklarer de den rent ydre (legemlige) Forskel mellem Rigsdanskere og Slesvigerne? Er dette maaske ogsaa en Blodsforskel? Saa bliver Kongeaaen vel dog ogsaa en blodsmæssig Grænse.«

(»Asmus von der Heide« - W. Jürgensen i »N. Z.« den 9. 2. 1934).

»Uafbrudt strømmede der i Middelalderen nyt Blod, indvandrede der nye, friske Kræfter sydfra og slog i Nordlesvig faste Rødder. Derfor maatte dette Land i folkemæssig Henseende blive Grænseland.«
(Dr. Harboe Kardel, *Das Nordschleswig-Buch*, Side 167).

— — —

Disse og andre tyske Udtalelser var Aarsagen til, at jeg sammen med nogle Elever i et Arbejdsfællesskab inden for Seminariets saakaldte Speciallæsning tog Spørgsmaalet om den sønderjydske Befolkningens Slægtsforbindelser op til Undersøgelse.

Hvilken *Metode* skal man anvende for at faa Rede paa de Blodsstrømme, der fører til et bestemt Omraade? Den eneste Kilde i *Landsognene* er vel nok Kirkebøgerne, og her kan der kun være Tale om Begravelses- eller Vielsesregistre. Man vilde bedst faa fat paa de fastboende, hvis man benyttede Begravelsesregistre, men man opdager hurtigt, at afdøde Smaabørn i ældre Tid dominerer saa stærkt, at de forvirrer Helhedsbilledet. Derfor har vi ved vore Undersøgelser valgt *Vielsesregistre* som Kilde. Her holder vi os til de Mennesker, der »blander Blod« med hinanden, Mennesker inden for Sognet og udensogns Mennesker, der gifter sig med Sogneboere. Man skal blot være klar over, at langt fra alle, der indgaar Ægteskab i et Sogns Kirke, tager fast Ophold i dette Sogn. I Sønderjylland er det Brudens Forældre, der gør Brylluppet, og i mange Tilfælde følger Bruden sin Ægtemand til dennes Hjemsted uden for Sognet. Men dette er uvæsentligt for Hovedspørgsmaalet: selve Slægtsforbindelserne.

Et andet Materiale staar til Raadighed for de sønderjydske *Købsteders* Vedkommende i *Borgerregistre*, Fortegnelsen over de Personer, fra Byen og fra andre Egne, som aflagde Borgered og altsaa virkelig tog fast Ophold i Byen. Paa den anden Side har disse Borgerlister den store Mangel, at de kun omfatter *Mænd*. De afdækker altsaa klart Tilstrømningen til Byen, viser os, hvor Byens Borgere gennem Tiderne har været hjemmehørende. Men selv om man antager, at langt de fleste har giftet sig med Landets Døtre, giver de intet Bevis for dette og oplyser altsaa ikke klart om selve Slægtsforbindelserne.

Vi maatte ved vore Undersøgelser naturligvis nøjes med enkelte Stikprøver. Vi valgte et Landsogn fra den vestslesvigske Smeltevandslette, nemlig *Abild* Sogn i Tønder Amt (Kort 1—3), et Landsogn fra Grænsen mellem Moræne og Midtslette, nemlig *Øster Løgum*

Ved Folketingsvalget 1939 er — ogsaa ved de følgende Sogne — alle ikke-tyske Stemmer regnet som danske for at kunne sammenlignes med Tallene fra Folkeafstemningen 1920. De tyske Stemmer ved Folkeafstemningen 1920 var altsaa 35,3 %, ved Folketingsvalget 1939 30,6 % af alle afgivne Stemmer.

I Abild Sogn findes der en tysk Kommuneskole i Abild og en tysk Privatskole i Vennemose.

For Abild Sogns Vedkommende har vi bearbejdet *Vielsesregistret fra 1826—1882*. Sætter vi et Skel ved 1864, da den dansk-tyske Statsgrænse flyttedes op til Kongeaa, faar vi følgende to Grupper:

1826—1864.

Viede ialt 860 Personer. Deraf var hjemmehørende (født) i:

Abild Sogn	462 Personer = 53,8 %
det øvrige Sønderjylland	288 » = 33,5 »
Kongeriget Danmark	98 » = 11,4 »
Holsten	2 » = 0,2 »
Tyske Stater	— » = 0,0 »
Ukendt	10 » = 1,1 »

1865—1882.

Viede ialt 262 Personer. Deraf var hjemmehørende (født) i:

Abild Sogn	126 Personer = 48,1 %
det øvrige Sønderjylland	106 » = 40,5 »
Kongeriget Danmark	27 » = 10,3 »
Holsten	— » = — »
Tyske Stater	1 » = 0,4 »
Ukendt	2 » = 0,7 »

Allerede denne lille Sammenstilling giver en Række interessante Oplysninger om et sønderjydske Landsogns Blodsforbindelser. Den største Gruppe — omtrent Halvdelen — danner de *indensogns* Personer. Et gammelt Mundheld siger rigtignok: »Kærligheds Gang er aldrig for lang — om det saa er syv Mil over Pløjemark, og hvert Stamp i til Knæbenene! Men dette er kun tomt Mandfolkepral. I Praksis løber man ikke langt for at hente sig en Kæreste; man vælger i den daglige Omgangskreds. Derfor er den næststørste Gruppe naturligvis ogsaa fra det *øvrige Sønderjylland*, og her frem for alt fra Nabosognene; denne Gruppe stiller mellem $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{2}$ af Personerne. Den tredje Grup-

pe, rigelig 10 %, danner de Personer, der er hjemmehørende *Nord for Kongeaa*, og den sidste, meget lille Gruppe, 0,2 henholdsvis 0,4 %, de Personer, der hører hjemme *Syd for Ejder*. — De Personer, hvis Hjemsted har maattet betegnes som ukendt, vil ikke ændre noget væsentligt ved denne Fordeling. Deres Navne: Maren Lauritzen Brink, Barbara Nielses, Margarethe Jensen, Jens Jensen Moss (Moos?), Martinus Rasmussen Holm o. s. v. viser tydeligt, at de alle hører hjemme i de tre første, store Grupper.

Det kan altsaa paa Grundlag af disse Tal konstateres, at *over 99 % af de viede var hjemmehørende paa gammel dansk Folkegrund*. Det gælder i hvert Fald ikke for Abild Sogn, at »der findes lige saa meget tysk som dansk Blod« eller at »enhver har baade Tyskere og Danskere blandt sine Aner«. Tværtimod maa Abild Sogn for dette Tidsrums Vedkommende blodsmæssigt set betegnes som rent dansk, uden Forbindelse med tysk »Blod«. Naar en Trediedel af dette Sogn bekender sig som tysksindet, saa skyldes dette altsaa ikke tysk Æt. Det er da ogsaa almindelig kendt i Sognet, at en stor Del af de tysksindede er Børn eller Børnebørn af Nørrejyder.

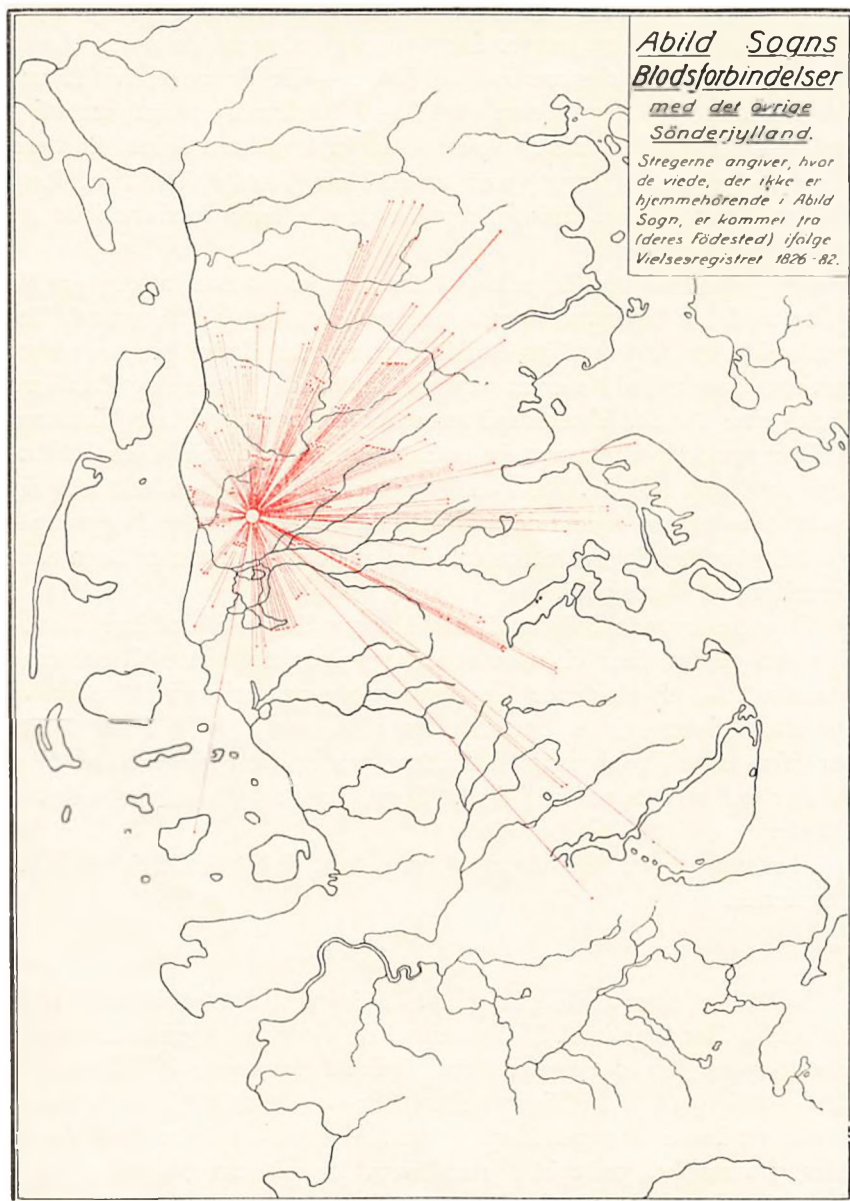
Et mere levende Billede af Abild Sogns Slægtsforbindelser, Blodstilsførslen udefra, faar vi, naar vi indtegner de ægteviedes Hjemsteder paa *Kort*. De efterfølgende Kort er tegnede paa følgende Maade: Vi har efter Vielsesregistret optegnet, hvor Brudgom og Brud var fødte, har afsat disse Fødebyer med Prikker paa et Kort og har fra disse Prikker trukket Streger ned til det Sogn, der er behandlet paa denne Maade.

Kort 1 og 2 viser Resultatet af dette Arbejde for Abild Sogns Vedkommende.

* * *

KORT 1 giver et Billede af Abild Sogns Slægtsforbindelser med *det øvrige Sønderjylland*. Halvdelen af de viede var hjemmehørende i selve Sognet. Fra det øvrige Sønderjylland stammede i Tidsrummet 1826—1864 33,5 %, i Tidsrummet 1865—1882 40,5 % af de viede, og det er denne Gruppe, Kort 1 viser. Man ser af dette Kort, hvorledes geografiske, geologiske, men frem for alt etnografisk-sproglige Forhold er bestemmende for Blodsblandingen.

Langt de fleste udensofns Personer, der 1826—1882 viedes i Abild

Kort 1.

Kirke, var hjemmehørende i Nabosognene og de nærliggende Sogne ud til en Radius af ca. 10 km fra Sognets Grænser. Men »Stjernen«, der er optrukket med røde Linier, er skaaret af mod Vest, thi her ligger Havet. Hverken Rømø eller Sild leverer Personer, til Trods for, at Afstanden ikke er længere end over til Sogne i Nord, Nordøst, Øst og Sydøst, som møder med mange Personer. Det er altsaa den rent *geografiske* Beliggenhed, der her viser sin Virkning.

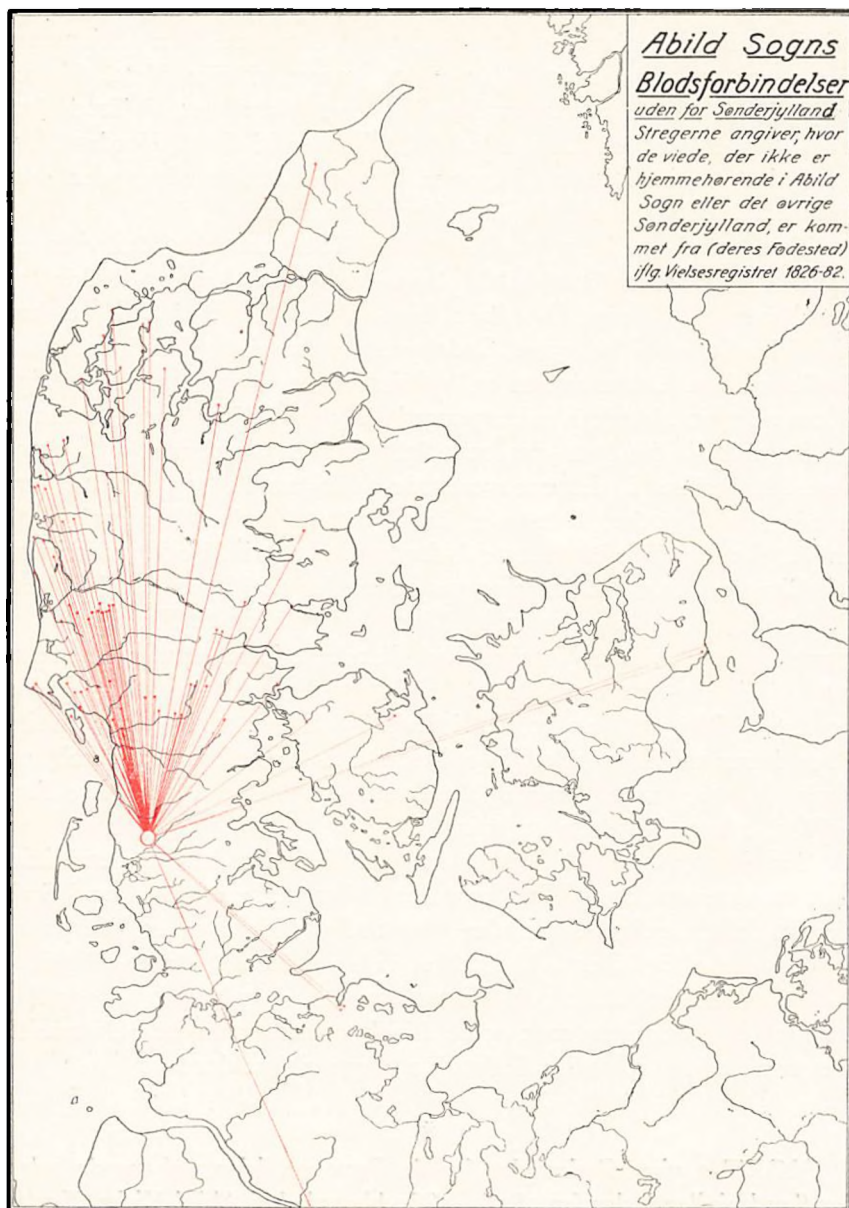
Trækker vi en Streg paa Kortet fra Yderpunkterne, der viser en stærkere Forbindelse med Abild Sogn, altsaa fra Lintrup-Rødding i Nord over Skrydstrup, Hjordkær, Uge-Kliplev til Bov i Syd, saa har vi i Virkeligheden indtegnet *Endemorænen* fra sidste Istid! Der gaar Skellet mellem Østslesvigeren og Vestslesvigeren, disse to saa forskellige Mennesketyper, begge karakterprægede af deres Hjemstavns Karakter.

De to Individualitetstyper, som Schweizeren *Jung* har søgt at gruppere Menneskene i, det ekstraverterede (udadvendte) og det introverterede (indadvendte) Menneske, kan illustreres ved en Østslesviger og en Vestslesviger. Væremaade og Udtryksmaade, Mimik og Pantomimik, selv Skægmode og Paaklædning var endnu for en Menneskealder siden saa forskellige hos Østslesvigere og Vestslesvigere, at en Kender ved et større Folkemøde uden Vanskelighed vilde have kunnet sortere de fremmødte i disse to Grupper, uden at han behøvede at rette sig efter Maalet, og det er ikke stort anderledes i Dag. — Krage søger Mage. Abild Sogn hører til det vestslesvigske Hedeslette- og Bakkeø-Landskab, og derfra henter man sin Brud og Brudgom. Det er altsaa *geologiske* Forhold, som her viser deres Virkning.

Ser vi paa Kortets »Stjerne«, opdager vi hurtigt, at Straalerne ikke blot er afskaarne mod Vest, hvor Havet ligger, men ogsaa mod Syd. Bortset fra en enlig Straale, der gaar ned til Pelworm, er Yderpunkterne Embsbøl og Klægsbøl. Trækker vi her Linien Rodenæs—Nykirke—Brarup—Klægsbøl op paa Kortet, saa har vi indtegnet *Sproggrænsen* mellem det dansktalende og det frisisk- og plattysktalende Omraade! Det er altsaa her *sproglige* Forhold, som gør sig gældende.

* * *

KORT 2 viser Fødestedet for de Personer, hjemmehørende *uden for Sønderjylland*, der fra 1826—1882 blev viede i Abild Kirke. Kortet giver altsaa et Bidrag til Svaret paa vort Hovedspørgsmaal: om den

Kort 2.

sønderjydske Befolkning er med i det danske Folks eller det tyske Folks Blodskredsløb. Svaret gives med al ønskelig Klarhed: Vi ser, hvorledes der fører Veje fra de danske Øer og Nørrejylland, frem for alt fra *Vestjylland*, ned til det slesvigske Sogn Abild. I det Tidsrum, der her er behandlet — 57 Aar, to Menneskealdrer — var 10 % af de viede hjemmehørende i Nørrejylland. Det betyder, at hvert femte Brudepar, der stillede sig op for Alteret i Abild Kirke, mødte med en Nørrejde som den ene Part! Det er en ældgammel Naturproces, dette Kort afspejler. Aarhundrede efter Aarhundrede søgte jydske Karle og Piger sydpaa; *Nørrejylland var gennem Tiderne Sønderjyllands Blodsfornyleseskilde.*

Statsgrænsen ved Kongeaafskær 1864 Sønderjylland fra Nørrejylland — paa Landkortet og i administrativ Henseende. Men *Stat* er et og *Folk* er et andet. Stormagters Konger og Kejsere har gennem Tiderne kunnet flytte Statsgrænser, sønderlemme og udslette mindre Folks Stater og oprette nye — som Smaaabørn, der morer sig med at bage Kager af Sand uden at kunne puste Liv i dem. Stater er — al Geopolitik til Trods — døde Rammer; men *Folkene* er levende Væsener, og et Folks levende Blodskredsløb lader sig ikke standse ved, at man en Dag graver nogle døde Grænsepæle ned og trækker en Landkortgrænse et eller andet Sted igennem Folkets ældgamle Boplads. Resultatet af de første 18 Aars tyske Styre (1865—1882) var for Abild Sogns Vedkommende, at stadig hvert femte Brudepar var mødt med en Nørrejde som den ene Part, medens en enlig Mand fra Bielefeld — een Tysker — var blevet gift med en Pige fra Sognet og dermed havde demonstreret, hvor inderligt fremmed det tyske Folk er i Nordslesvig.

* * *

Men i *unormale* Tider, naar Krigens Storme bruser gennem Landene derude, skyllens fremmede ind paa Stranden og søger Ly der. Dette viser KORT (Tavle) 3, der bringer en Oversigt over de ægteviede i Abild Sogn i de 40 Aar fra 1900—1939, altsaa indsluttende Verdenskrigens Aar.

Det unormale viser sig først i *Antallet* af indgaaede Ægteskaber. I Abild Kirke viedes der i de 40 Aar fra 1900—1939 ialt 340 Par, altsaa omtrent 8 Par om Aaret. Men i Verdenskrigen gaar det ned til

1915: 4 Par, 1916: 2 Par, 1917: 2 Par, 1918: 4 Par,
for derpaa efter Krigens Afslutning at springe op til 21 Par i 1919!

Men ogsaa selve de naturlige *Blodsforbindelser* kommer i Ulave. Krigen og den derpaa følgende Inflationsuorden virker paa den Maa-
de, at den naturlige Tilstrømning fra det danske Moderfolk ophører, medens fremmede i meget større Antal end normalt gifter sig med Sognets Døtre. Tallene er følgende:

	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	ialt
fra Danmark	—	1	—	—	—	—	—	1
fra Tyskland	4	—	—	2	2	2	4	14

I de 40 Aar fra 1900—1939 vies i Abild Kirke 28 Personer, som er fødte Syd for Ejder, men Halvdelen af disse, ialt 14 Personer, ind-
gaar Forbindelse med Sognet i de 7 unormale Aar 1915—1921. —
Abild Sogn kan dog paa dette Punkt absolut ikke betragtes som *nor-
malt* nordslesvigsk Landsogn. Den store Luftskibshavn Nord for Tøn-
der laa paa Sognets Grund, og det er tyske Soldater fra Luftskibshavn
og Flak-Batterier, der har taget sig en Kone her, hvor Krigen skyllede
dem hen, og kun en lille Part af dem slog Rod i Sognet.

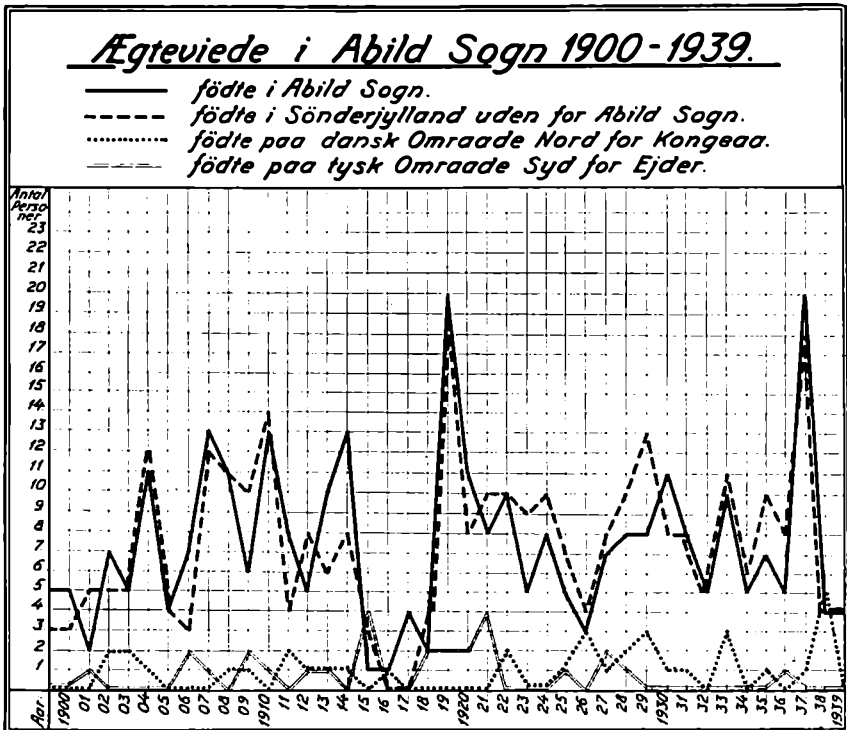
En nøjagtig Opgørelse for de to normale Perioder 1900—1914 og
1922—1939, sammenholdt med den unormale Krigs- og Inflationstid
1915—1921 giver følgende Tal:

ÆGTEVIEDE I ABILD SOGN

1. *De to normale Tidsrum:*

1900—1914.

Født i Abild Sogn	120 = 48 %
» » det øvrige Sønderjylland	107 = 42,8 »
» » Danmark (N. f. Kongeaa)	12 = 4,8 »
» » Tyskland (S. f. Ejder)	9 = 3,6 »
» » Bøhmen	1 } = 0,8 »
» » U. S. A.	1 }

Kort (Tavle) 3.

1922—1939.

Født i Abild Sogn	133 = 41,6 %
» » det øvrige Sønderjylland	154 = 48,1 »
» » Danmark (N. f. Kongeaa)	24 = 7,5 »
» » Tyskland (S. f. Ejder)	5 = 1,6 »
» » Rusland	1
» » U. S. A.	3 } = 1,2 »

2. Det unormale Tidsrum:

1915—1921.

Født i Abild Sogn	47 = 42,7 %
» » det øvrige Sønderjylland	44 = 40,0 »
» » Danmark (N. f. Kongeaa)	1 = 0,9 »
» » Tyskland (S. f. Ejder)	14 = 12,7 »
» » Polen	3
» » U. S. A.	1 } = 3,7 »

Stiller man de viede sammen i to Grupper: a) de Personer, der stammer fra det naturlige Blodsfornyelsesomraade: Sønderjylland og Kongeriget Danmark, b) de Personer, der er fremmede, hjemmehørende uden for gammelt dansk Folkeomraade, saa faar man følgende Billede:

	fra dansk Folkegrund:	fremmede:
1910—1914	95,6 %	4,4 %
1922—1939	97,2 »	2,8 »
men 1915—1921	83,6 »	16,4 »

Vi kan regne med, at de paa Kort 1 og 2 viste Forbindelser giver et Udtryk for de *normale* Blodsforbindelser gennem de mange Aarhundreder, at altsaa over 99 % af de viede i Tidernes Løb har været hjemmehørende paa gammel dansk Folkegrund. De Tal, der staaar umiddelbart over disse Linier, fortæller os da følgende:

Sønderjyllands Adskillelse fra Moderfolket 1864—1920 var en naturstridig Tilstand, der faar sit Udtryk deri, at Tallet paa Landsmænd synker fra 99 % til 95,6 %. Grænseflytningen 1920 genoprettede for Nordslesvigs Vedkommende den naturlige Tilstand, der viser sig deri, at Tallet paa Landsmænd atter stiger til 97,2 %. Men Krigen griber mest forstyrrende ind i alle Forhold, selv i Folkenes ældgamle Blodskredsløb, og særlig haardt rammes et Omraade, hvor fremmede Soldater gennem længere Tid ligger fast. Antallet af Landsmænd, viede i Abild Kirke, synker helt ned til 83,6 Procent.

Naturligvis er jeg klar over, at det, der her er sagt i første Sætning, i nogen Grad modsiger det, der forhen blev sagt om en Statsgrænses ringe Betydning for Blodsforbindelserne. Statsgrænsen *har* virket efter 40 Aars Forløb, selv om denne Virkning turde være meget mindre, end de fleste antager. Et nøjagtigere Billede af denne Side af Slægtsforbindelserne kan vi dog først faa, naar vi har gennemgaaet alle de nordslesvigske Sogne, der her er behandlede.

4. ØSTER LØGUM SOGNS SLÆGTSFORBINDELSER

Øster Løgum Sogn ligger i Aabenraa Amt. Dette store Sogn strækker sig fra Genner Bugt 14 km langt vestpaa og rummer i det lille en typisk Sammenfatning af Sønderjyllands *Jordbundsforhold*. Den sidste

Istids Endemoræne deler Sognet i et Østersogn, bestaaende af Genner Landsby, med lermuldet Morænejord, og et Vestersogn med grusblandet Sandjord, Heder, Moser og enkelte lermuldede Bakkeøer fra næstsidste Istid. Vandskelliniens højeste Punkt er Knivsbjerg (97 m).

Hovedbyerne i Sognet er Øster Løgum, Hovslund, Rovbjerg, Nr. Hjarup og Genner. Mindre Bebyggelser er Tyrholm, Kopsholt, Andholm, Lerskov, Kalø. Sognets *Befolkningstal* var 1864: 1574, 1921: 1829, 1935: 1831. Sognet har to Kirker, den gamle Sognekirke i Øster Løgum og en ny Kirke i Genner, indviet 1936.

Den *nationale Stilling* ses af følgende Tal:

<i>Stemmer:</i>		<i>dansk</i>	<i>tysk</i>	<i>socialdemokratisk</i>
Rigsdagsvalg	1912	146	81	4
Folkeafstemning	1920	869	181	
Folketingsvalg	1939	815	116	

Det tyske Stemmetal var altsaa ved Folkeafstemningen 1920 17,2 %, ved Folketingsvalget 1939 12,5 % af alle afgivne Stemmer. I Sognet findes der en tysk Kommuneskole i Hovslund.

Intet andet nordslesvigsk Landsogn er saa grundigt topografisk og historisk gennemforsket og beskrevet som Øster Løgum Sogn. Sognets Præst *Peder Kier* (Kjær), død 1834,^{*)} benyttede gennem 30 Aar sin Fritid til at udforske sit Fødesogns Forhold og efterlod ved sin Død mange tykke, haandskrevne Bind som Resultat af myreflittigt og grundigt Arbejde. Sognepræst Hejselbjerg Paulsen, Skrydstrup, der er barnefødt i Øster Løgum Sogn og nedstammer fra Pastor Kier, har uddybet og fortsat dette Arbejde og udgiver f. T. paa Winds Forlag i Haderslev et større Værk om gamle Slægter i Øster Løgum Sogn.

*

*

**

KORT 4 er med Hr. Hejselbjerg Paulsens venlige Tilladelse tegnet paa Grundlag af Slægtsstudier, som han har foretaget. Valgt er 18 Gaarde i *Genner*, Øster Løgum Sogn, og Kortet viser Hjemstederne for Mand og Kone paa disse 18 Gaarde i Tidsrummet fra ca. 1650 til ca. 1850, altsaa gennem to Aarhundreder.

*) En kort Skildring af Sognepræst Peder Kiers Liv og store Arbejde, forfattet af Sognepræst H. Hejselbjerg Paulsen, findes i »Sønderjydske Maanedsskrift«, Januar 1934.

Opgørelsen viser tydeligt, hvor stærkt Bønderslægterne i en Landsby er *indgiftede* i hinanden. Et tæt Filter af Slægtstraade er i Aarhundredernes Løb blevet trukket fra Gaard til Gaard, saa Bondefamilierne i en Landsby og et Landsogn alle er beslægtede med hinanden — for Resten meget mere, end det er de enkelte bevidst, thi enhver Slægtsforsker kan tale med om, hvor hurtigt disse Forbindelser glemmes. Der ses paa Kort 4, hvorledes langt de fleste stammer fra Genner Landsby; derfra gaar Forbindelserne ind i Sognets nærmeste Byer: Hovslund, Øster Løgum og Lerskov, til Nabobyerne Sønderballe i Hoptrup Sogn og Nørby i Løjt Sogn, og fem Gennerboere gaar over Bølgen blaa til Barsø — det nærmeste i Retningen stik Øst — efter Kæresten. Ser vi paa Forbindelserne *nordpaa*, saa møder vi Nabo-sognet Vedsted, Nabosognet Hoptrup og dettes Nabosogn Vilstrup, samt Maugstrup Sogn N. V. for Haderslev og Tyrstrup Sogn N. f. Haderslev. En ensom Streg peger fra Skive (Nørrejylland) ned til Genner Landsby. Stakkels Pigebar, der fra Skive er kommet ned til denne indgiftede Kreds, hvor hele Byens Bondestand var een stor Familie! *Sydpaa* fører kun to Streger ud over Nabosognet Løjt, den ene til Hostrupskov i Ensted Sogn ved Aabenraa, den anden til Stenbjerg i Angel. Denne Del af Angel var dengang dansktalende. *Alle* Personer uden Undtagelse hører altsaa hjemme paa *dansktalende* Omraade.

Paafaldende er det, at der ingen Streger fører *vestpaa* ud over Sognets Omraade, og at Sognets vestlige Landsbyer ingen Rolle har spillet for Gennerfolkens Blodsforbindelser. Forklaringen ligger atter i de *geologiske* Forhold. Endemorænen deler Øster Løgum Sogn i den typiske Østkystlandsby Genner og det magere Vestersogn. Moræneens Bønder hentede ikke deres Ægtefæller fra Sandsletten; Ordet »Vesterbo» var for dem associeret med udbrændte, sandstormshærgede Marker og Græs i Stedet for Have op omkring Gaardenes Mure. De 32 Personer, som hørte hjemme uden for Øster Løgum Sogn, stammede *alle* fra Moræneegnene!

Gaar vi saa fra Bondestanden over til *hele Sognets Befolkning*, bliver Billedet naturligvis anderledes. Det er Smaaakaarsfolkene, der er den mere rodløse, vandrende Del af Befolkningen; den søger Lykke og Velstand, som ikke fandtes hjemme, længere borte.

Vi har gennemarbejdet Øster Løgum Sogns Vielsesregister fra 1779 til 1888. Paa Kort 5 og 6 ses Slægtsforbindelkerne for de sidste 50 Aar under dansk Styre, fra 1814—1863, paa Kort 7 og 8 for de første 25 Aar under tysk Styre, fra 1864—1888.

Tidsrummet 1779—1813 er ikke indtegnet paa Kort, men Tallene er følgende: De ægteviiede var hjemmehørende (fødte)

i Øster Løgum Sogn	317 Personer = 61,2 %
» Sønderjylland (uden for Sognet)	164 » = 31,7 »
» Danmark (Nord for Kongeaa)	37 » = 7,1 »
» Tyskland (Syd for Ejder)	0 » = 0,0 »
» andre Lande	0 » = 0,0 »
	518 Personer = 100 %

I *Tiden 1814—1863* viedes der i Øster Løgum Kirke 960 Personer, i *Tiden 1864—1888* 542 Personer. For disse to Tidsrum er de til ovenstaaende Oversigt svarende *Procenttal* følgende:

Tidsrum	fra Sognet	fra det øvrige Sønderjylland	fra Danmark N. f. Kongeaa	fra Tyskland S. f. Ejder
1814—1863	52,7	38,3	8,1	1,1 %
1864—1888	55,2	37,3	5,9	1,6 »

Mellem 1779 og 1888 fik Europa et helt nyt Ansigt. I denne Tid falder den franske Revolution, Napoleonstidens Omvæltninger, Liberalismens Gennembrud og Industrialismens begyndende Sejrsang, for Sønderjylland tillige Trearskrigen og 1864 med Grænseflytningen. Men de Tusinder Hjem ude i Landsognene udfører upaavirkede deres Rolle som Fornyere af Folkekraften. Man gifter sig, sætter Børn i Verden og overlader Verden til dem, og Sogdenes Slægtsforbindelser bliver i det væsentlige de gamle. Øster Løgum Sogns Andel er i de tre nævnte Perioder 61,2 — 52,7 — 55,2 %, fra det øvrige Sønderjylland stammer 31,7 — 38,3 — 37,3 %, fra Danmark Nord for Kongeaa 7,1 — 8,1 — 5,9 %, fra tysk Omraade 0,0 — 1,1 — 1,6 %. Man skal næppe lægge meget ind i dette, at selve Sognets Andel i den ældste Periode var størst, thi saa var til Gengæld Sønderjyllands, det vil først og fremmest sige Nabosogdenes Andel større i de følgende Perioder. Lægger man de to første Grupper, selve Sognet og det øvrige Sønderjylland, sammen, faar man følgende Tal:

fra Sønderjylland stammede	1779—1813:	92,9 %
	1814—1863:	91,0 »
	1864—1888:	92,5 »

Større Regelmæssighed kan næppe forlanges.

Den eneste nævneværdige Forskydning er af *national* Art. Den rigsdanske Andel synker: 7,1 — 8,1 — 5,9 %, den tyske stiger: 0,0 — 1,1 — 1,6 %. Interessantest er dog herved, at Hovedstigningen ligger før 1864, og at *Statsgrænsens Flytning* atter viser en meget ringe Indflydelse.

*

*

*

Slægtsforbindelserne i *Tidsrummet 1814—1863* er indtegnede paa to Kort. KORT 5 viser Forbindelserne *inden for Sønderjylland*. Naar man er klar over, at den nordlige Halvdel af Angel i den største Del af dette Tidsrum var dansktalende, ses atter *Sproggrænsens* Betydning. Paa 4 Undtagelser nær havde alle Slesvigere, der i dette Tidsafsnit blev viede i Øster Løgum Kirke, d. v. s. langt over 99 % af alle viede, dansk Modersmaal. — Derimod kan de *geologiske* Forholds Indflydelse ikke vises paa dette Kort. Da Sognet baade omslutter Morænejord og Midtslette, har den røde »Stjerne« omtrent lige lange Arme i alle Retninger.

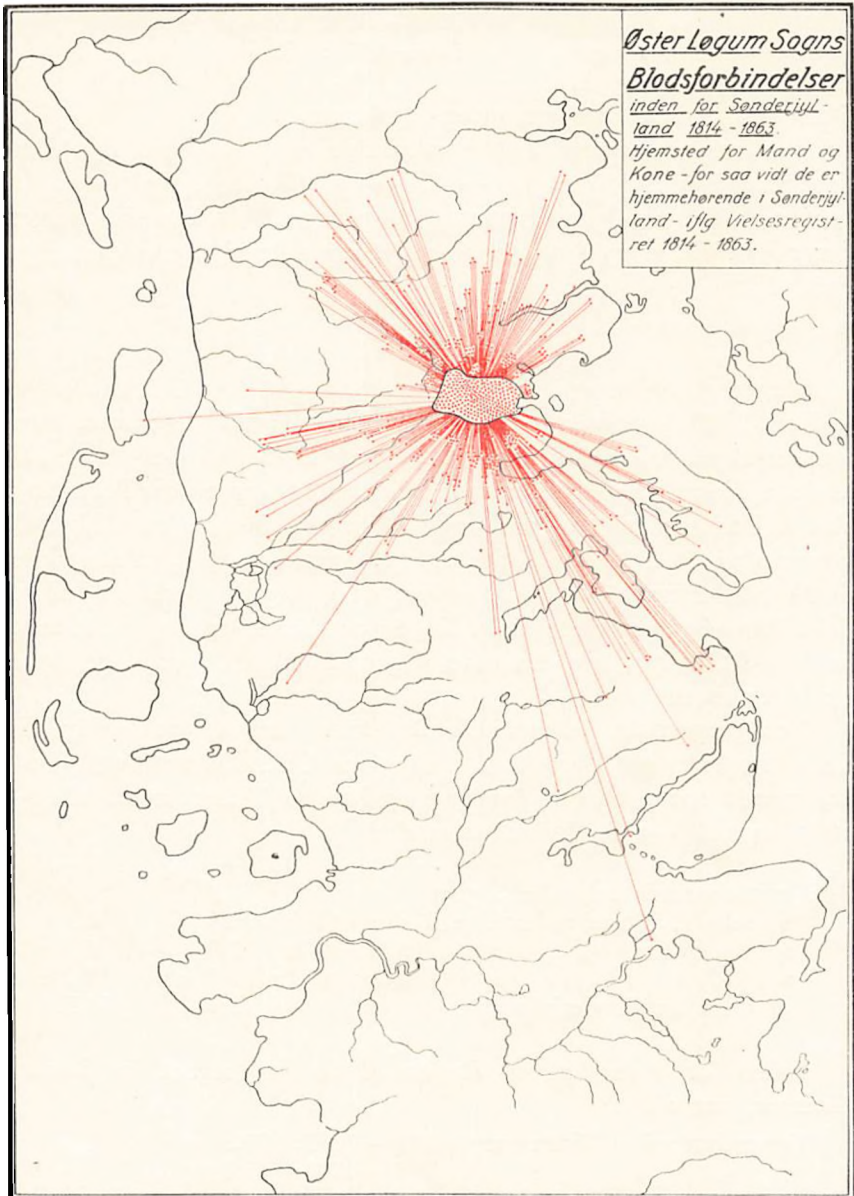
Den *geografiske* Beliggenheds Betydning, her *Afstandens* Indflydelse, træder meget klart frem. Vi har for Øster Løgum Sogns Vedkommende opmaalt det nøjagtigere og har for Tidsrummene 1814—1863 og 1864—1888 fundet følgende:

	1814—1863	1864—1888
Hjemmehørende inden for Sognet	52,7	55,2 %
» uden f. Sognet, inden f. en Radius af 5 km	10,3	8,1 »
» » » » » » » 5-10 km	7,9	6,5 »
» » » » » » » over 10 km	20,0	22,7 »
» uden for Sønderjylland	9,1	7,5 »

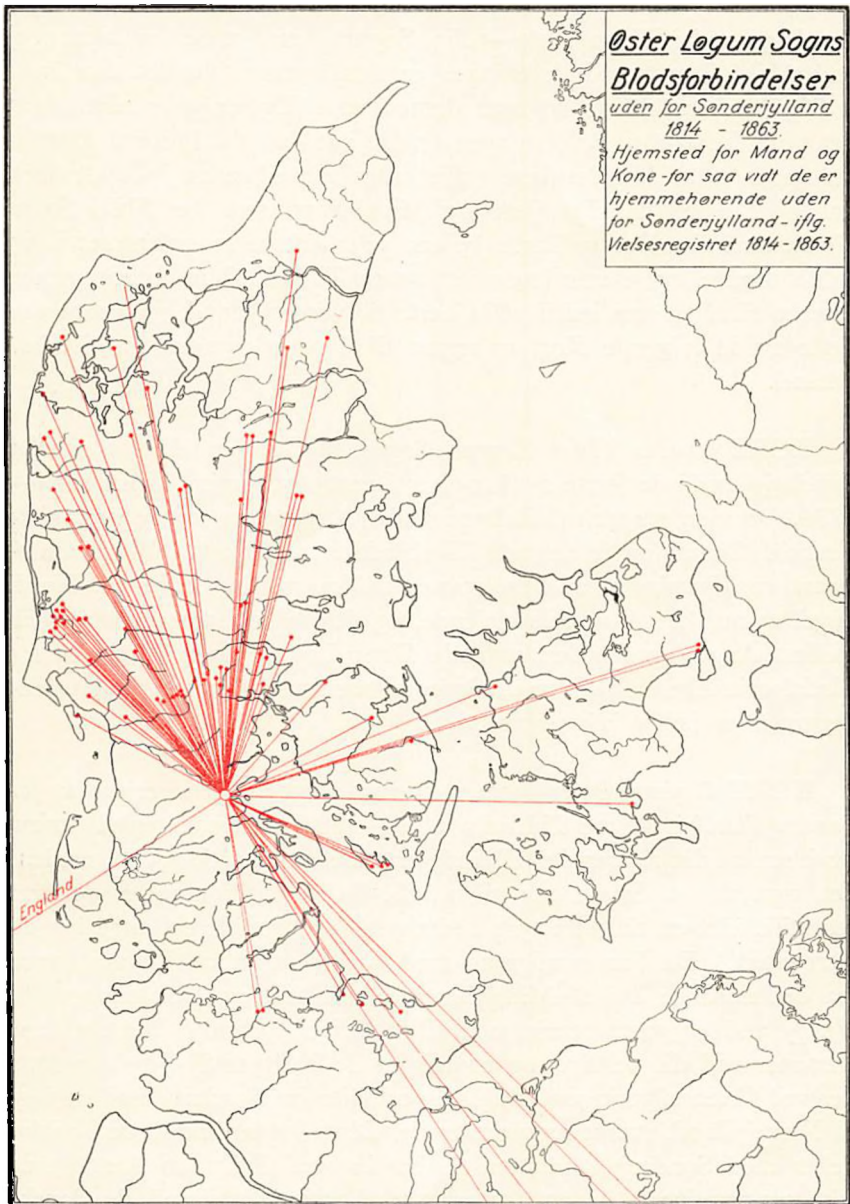
Inden for Sognet og en Radius af 10 km, regnet fra Sognets Grænser, var altsaa:

Hjemmehørende i Tidsrummet	1814—1863:	70,9 %
» » » » » » »	1864—1888:	69,8 »

Overensstemmelsen er atter paafaldende.

Kort 5.

Kort 6.

KORT 6 viser Øster Løgum Sogns Slægtsforbindelser *uden for Sønderjylland* i Tiden 1814—1863. Sognet ligger mere ved alfar Vej end Abild Sogn, og Befolkningen er derfor mere blandet. For hver 9 Rigsdanskere, der er kommet derned, er 1 Tysker indvandret, men det tyske Tilskud til Befolkningen er dog ialt kun 1,1 Procent. Hovedkontingentet af Rigsdanskere stiller atter Hovedlandet *Jylland*; men det er ikke saa ensidigt Vest- og Midtjylland som for Abild Sogns Vedkommende. Det sydligste Jylland er stærkere repræsenteret i sin fulde Bredde, og Øerne leverer et større Tilskud. Man lægger særlig Mærke til *Ærø*, som indtil 1864 hørte til Sønderjylland, men som paa dette og de følgende Kort er regnet til Omraadet uden for Sønderjylland.

KORT 7 viser Øster Løgum Sogns Blodsforbindelser *inden for Sønderjylland* i de første 25 Aar efter Grænseflytningen, Tiden 1864—1888. Om den *geografiske* Beliggenheds (Afstandens) og de *geologiske* Forholds Betydning er der talt i Forbindelse med Kort 5. Meget interessant er Virkningen af *Sproggrænsens* Forskydning nordpaa. Nordangel er nu ikke mere dansktalende, og dermed ophører Forbindelsen mellem Angel og det dansktalende Øster Løgum Sogn. Grænsen for Blodsforbindelsen flytter med Sproggrænsen nordpaa, thi fælles Modersmaal er fælles Hjertesprog.

KORT 8 viser Øster Løgum Sogns Slægtsforbindelser *uden for Sønderjylland* i samme Tidsrum, 1864—1888. Statsgrænsens Flytning bevirker, at det rigsdanske Tilskud gaar ned fra 9,2 til 7,5 %, medens det rigstyske stiger fra 1,1 til 1,6 %. (Denne Stigning er dog ret teoretisk, idet en tilflyttet tysk Ledvogter optræder flere Gange i Viesesregistret.) En Sammenligning med Kort 6 viser, at Tilvandringen fra den nordlige Del af Midtjylland er standset, og Tilflytningen fra Vestjylland er gaaet stærkt ned. Det østlige Jylland stiller nu flere Personer end det vestlige, og navnlig er de 8 Sogne Syd for Kolding, der ved Grænseflytningen 1864 blev udskilte fra Sønderjylland og lagt til Nørrejylland, stærkt repræsenterede. Disse Sognes ældgamle Forbindelser med Sønderjylland, som de havde hørt til i 1000 Aar, kunde ikke gennemskæres af en Statsgrænse. Forbindelsen med de danske Øer, især *Ærø*, er, naar Tidsrum og Personantal tages i Betragtning,

snarere stærkere end før 1864. En Nordmand og en Svensker er i disse 25 Aar blevet viede i Øster Løgum Kirke og hjælper til at danne en Modvægt mod de 10 (9) Tyskere. 98,4 % af alle viede er til Trods for den statslige Forbindelse med Tyskland stadig hjemmehørende paa gammel dansk-nordisk Folkegrund.

5. VILSTRUP SOGNS SLÆGTSFORBINDELSER

Vilstrup Sogn, Haderslev Amt, ligger paa Haderslev Næs, lidt SSØ for Haderslev Købstad. Sognet er et udpræget *Bundmorænesogn* med god, lerblandet Muldjord, med Bakker og Bøgeskove, typisk for Øst-kystegnen. *Hovedbyerne* er Nørre Vilstrup, Sønder Vilstrup og Kjelstrup. Mindre Bebyggelser er Grødebøl og Hovst. Sognets *Befolkningstal* var 1860: 999, 1921: 1066, 1935: 1234.

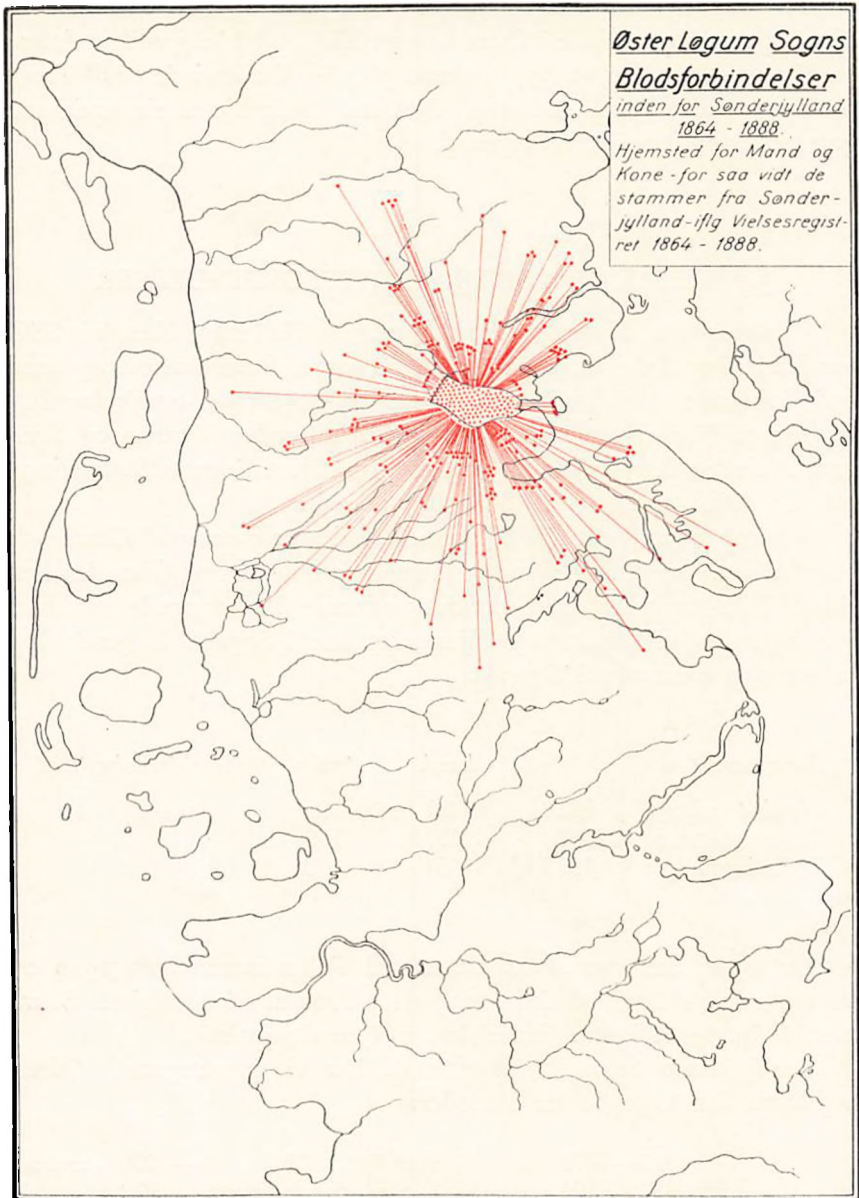
Vilstrup Sogn, »det lille Tyskland«, indtager i *national Henseende* noget af en Særstilling blandt Haderslev Amts Sogne, idet der helt siden Tiden omkring 1840, da det nationale Skel dannede sig klart, har været forholdsvis mange Hjemmetyskere i Sognet. Følgende Tal belyser den nationale Stilling:

<i>Stemmer:</i>		<i>danske</i>	<i>tyske</i>	<i>socialdemokratiske</i>
Rigsdagsvalget	1912	81	95	—
Folkeafstemningen	1920	431	159	
Folketingsvalget	1939	451	123	

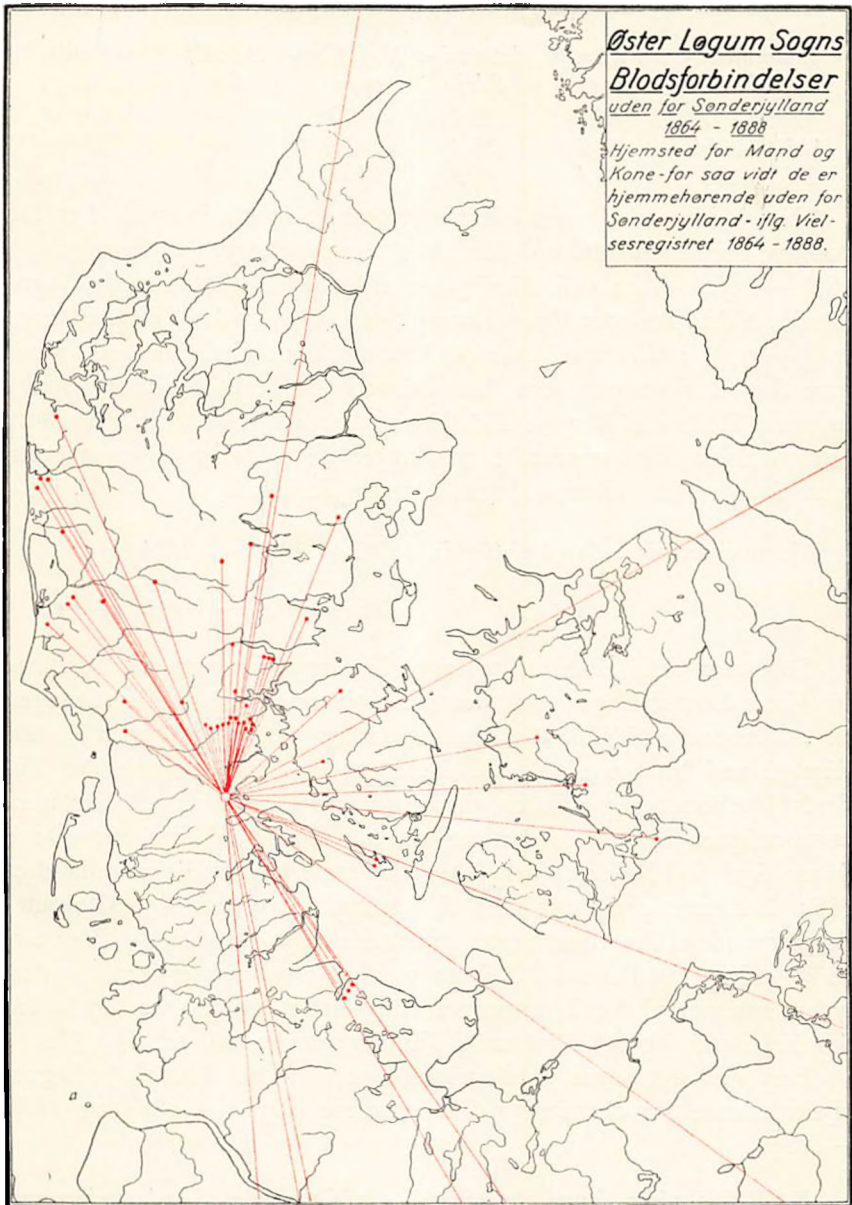
Det tyske Stemmetal var altsaa ved Folkeafstemningen 1920 27 Procent, ved Folketingsvalget 1939 21,4 Procent af de afgivne Stemmer. I Sønder Vilstrup findes der en tysk Privatskole.

For Vilstrup Sogns Vedkommende har vi gennemgaaet Vielsesregistrene for følgende tre Perioder:

1763—1779	—	17 Aar før 1800	—	238 Personer
1830—1864	—	35 Aar u. dansk Styre	—	592 »
1865—1890	—	27 Aar u. tysk Styre	—	404 »

Kort 7.

Kort 8.

Resultatet er, udregnet i *Procenttal*, følgende:

Hjemmehørende i:	Vilstrup Sogn	det øvrige Sdrj.	N. f. Kongea	S. f. Ejder	ukendt
1763—1779	66,8	25,6	7,2	—	0,4 »
1830—1864	53,7	38,4	7,4	—	0,5 »
1865—1890	41,4	40,4	15,0	2,5	0,7 »

Her er den nedadgaende Linie for *selve Sognets Procentdel* endnu stærkere fremtrædende end for Øster Løgum Sogns Vedkommende: 66,8 — 53,7 — 41,4 %. Særlig paafaldende er det, at begge Sogne for den ældste Periode: Øster Løgum Sogn 1779—1813, Vilstrup Sogn 1763—1779, møder med over 60 Procent af de viede, der er fødte i selve Sognet. Sognegrænserne har sikkert i alle Forhold tidligere spillet en større Rolle end i nyere Tid. Naar vi, som vi gjorde det for Øster Løgum Sogns Vedkommende, nu lægger de to første Grupper sammen, faar vi for Vilstrup Sogn følgende Resultat:

Hjemmehørende i Sønderjylland:	1763—1779	—	92,4 %
	1830—1864	—	92,1 »
	1865—1890	—	81,8 »

Som man ser, falder de to første Tal nøje sammen med Tallene fra Øster Løgum Sogn; men det sidste virker overraskende. Aarsagen er, at Procenttallet for Rigsdanmark stiger fra 7,4 til 15,0 %, for Rigestyskland fra 0,0 til 2,5 %. Dette er dog for det rigsdanske Tilskuds Vedkommende kun en tilsyneladende Forskydning. Naar man sammenligner Kort 9 med Kort 12, har man Forklaringen: De 8 Sogne Syd for Kolding, der før 1864 hørte til Sønderjylland, efter 1864 til Kongeriget, hører med til Vilstrup Sogns naturlige »Rekruteringsomraade«. Fra disse Sogne stammede 1830—1864: 15 Personer, 1865—1890: 20 Personer. Regner vi disse 20 Personer som Sønderjyder, kommer vi for Tidsrummet 1865—1890 op paa ca. 87 % fra Sønderjylland, og det rigsdanske Tilskud gaar ned til ca. 10,5 %.

For Vilstrup Sogns Vedkommende har vi paa Kort indtegnet Hjemstederne for de viede i Tidsrummene 1830 — 1864 og 1865 — 1890.

KORT 9 viser, hvor de 1830 — 1864 viede Sønderjyder var hjemmehørende. Hovedforbindelserne fører over til de nærmest lig-

gende Sogne paa Haderslev Næs: Halk, Starup og Grarup, medens Næssets yderste Sogn Øsby spiller en ejendommelig ringe Rolle, endvidere til Nabosognet mod Vest, Hoptrup Sogn, til Haderslev Købstad, Moltrup Sogn og andre Sogne umiddelbart Nord for Haderslev. Den røde »Stjerne« virker denne Gang paafaldende. Sognene mod Øst, Nordøst og Nord har meget stærkere Forbindelse med Vilstrup Sogn end Sognene mod Syd og Sydvest. Mest paafaldende er det, at Forbindelserne vestpaa kun gaar ind i Nabosognet Hoptrup, saa det følgende Sogn, Vedsted, allerede har meget ringe Betydning.

Her bliver det tydeligt, at *Afstanden* ikke er den eneste Faktor, der bestemmer Blodsforbindelserne. Men hvilken anden Faktor gør sig gældende? Skal man søge en Forklaring, føler man sig først fristet til at tænke paa de ældgamle *Herredsskel*. Sognegrænsen mellem Hoptrup Sogn og Vedsted Sogn er tillige Herredsgrænse mellem Haderslev Herred og Gram Herred, tidligere mellem Haderslev Len og Tørring Len. Vilstrup Sogn ligger i Haderslev Herred, og Blodsforbindelserne ligger inden for dette Herreds Grænse. At Øster Løgum Sogn og frem for alt Løjt Sogn mod Sydvest og Syd til Trods for den ringe Afstand spiller saa ubetydelig en Rolle, skulde saa forklares ved, at disse Sogne ligger i Aabenraa Amt, Øster Løgum Sogn i S. Rangstrup Herred, Løjt Sogn i Rise Herred, saa en Amtsgrænse og hele to Herredsgrænser skiller Vilstrup Sogn fra det nærliggende Løjt Sogn.

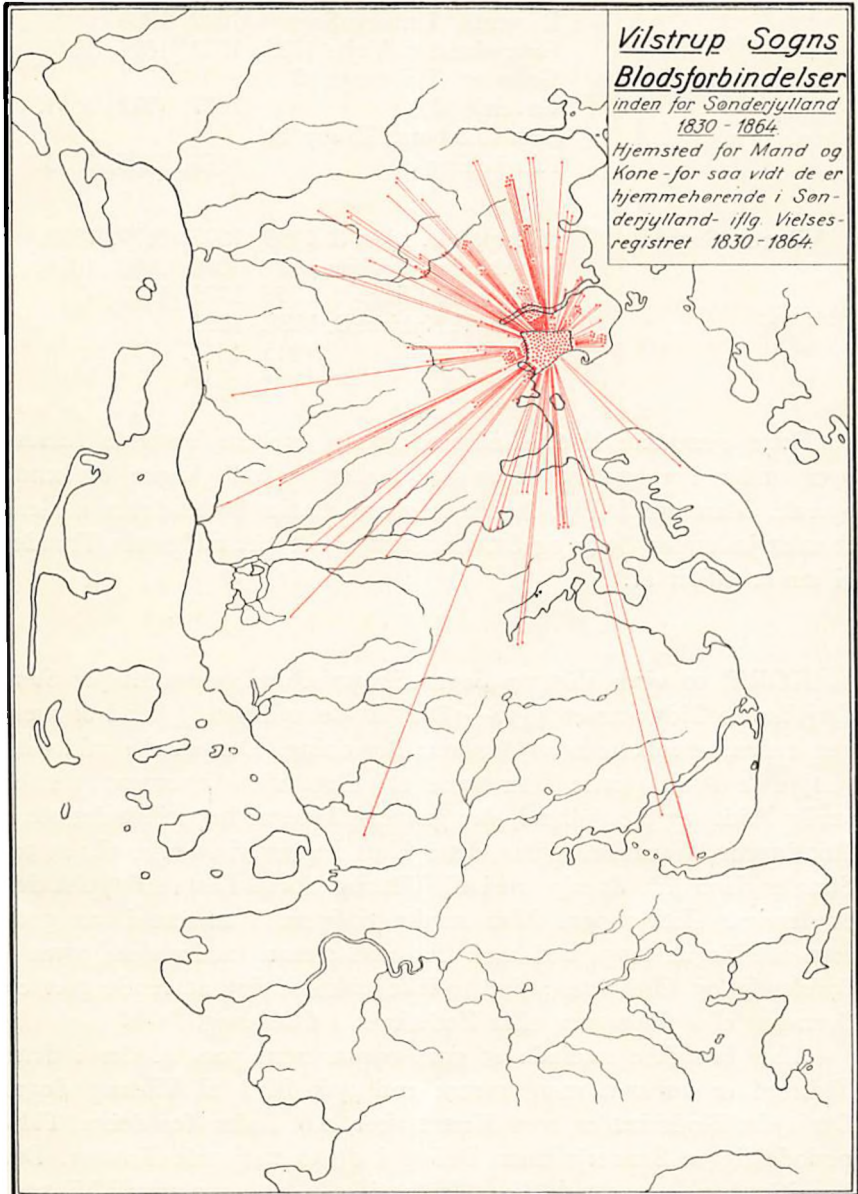
Men det er maasker rigtigere igen at søge Hovedaarsagen i de *geologiske* Forhold. Vilstrup Sogn er et Bundmorænesogn. Endemorænen gaar gennem den vestlige Del af Vedsted Sogn, men tager omtrent i Højde med Haderslev nordvestlig Retning. Vilstrup Sogns Hovedforbindelser ligger i Morænelandet. At Løjt Halvø til Trods for de samme Jordbundsforhold møder med saa faa Personer, undrer ingen, der kender de Løjttinger. De har det som Angelboerne: Vor Halvø er os et og alt, og Verden uden for denne er Hedenskab. Halvøen Løjt turde høre til de mindst ekspansive Egne i Sønderjylland.

Da der er Tale om *mere og mindre ekspansive Egne*, falder Blikket ved Betragtning af Kort 9 paa det paafaldende tomme Rum vestpaa, *Hviding Herred* Syd for Ribe. Paa Kort 11 er det endnu mere iøjnefaldende. Og nu søger vi tilbage til de tidligere Kort. Paa Kort 1 (Abild Sogn) ses det tydeligt, at »Stjernen« mod Nord er skaaret af ved Døstrup-Mjolden, saa Hviding Herreds Sogne har stillet

langt færre Personer end Sogne mod Nordøst, Øst og Sydøst, der ligger meget længere borte. Kort 5 (Øster Løgum Sogn) viser det samme Billede: et paafaldende tomt Rum mod Vest, hele Egnen Syd for Ribe. Kort 7 giver det samme Indtryk, selv om det næppe er saa fremtrædende. Dette kan ikke være tilfældigt, naar tre saa forskellige Sogne som Abild, Øster Løgum og Vilstrup er valgte. Hviding Herred maa være noget for sig selv.

Her er det meget vanskeligt at finde en Forklaring. Den geologiske Forklaring kan slet ikke bruges. Man kan atter tænke paa ældgamle *administrative* Skel. I gejstlig Henseende hørte Hviding Herred ikke til Slesvig, men til Ribe Stift, men det gjorde talrige Sogne i Haderslev Vesteramt og i Tønder Amt ogsaa. I verdslig Henseende hørte Hviding Herred til Haderslev Amt, uden dog at have nogen Forbindelse med den fjernt liggende Amtsby Haderslev. 1920 blev Hviding Herred lagt til Tønder Amt, men det er en Kendsgerning, at disse »nordlige Sogne«s Forbindelser med Amtsbyen og den gamle Del af Tønder Amt er meget ringe. Gennem lange Tider var Sognegrænsen mellem Skærbæk—Arrild og Mjolden—Døstrup—Nr. Løgum tillige Grænsen mellem den kongelige Del og den gottorpske Del og Enklaveomraader. Hviding Herred hørte altsaa gennem Tiderne nok til Sønderjylland, men al Forbindelse er gaet nordpaa, til Ribe og Egnene omkring denne By. — Disse Forklaringer er ikke meget værd, og det sandsynligste er, at Tomrumsfænomenet simpelthen skyldes den Kendsgerning, at der findes mere ekspansive og mindre ekspansive Egne, uden at man iøvrigt kan finde en Aarsag dertil.

Naar man ser paa Kort 9, kunde man fristes til ogsaa at tale om mere og mindre *ekspansive Landsbyer*. Man lægger f. Eks. Mærke til, at 7 Personer fra Øster Lindet (N.V. for Haderslev, ved Fladsaa) og 5 fra Kværs (S.Ø. for Aabenraa) i Tidsrummet 1830—1864 er blevet viiede i Vilstrup Kirke, medens andre Landsbyer i Omegnen af disse Byer ikke har haft nogen Forbindelse med Vilstrup Sogn. Dette forklares naturligvis ved, at *den første Forbindelse trækker andre efter sig*. Paa Kort 6 ses f. Eks. en tydelig Forbindelse mellem Slægter i Øster Løgum Sogn og Slægter i Gelting Sogn i Angel (6 Forbindelser). Fra Øster Løgum og Vilstrup Sogne kan desuden nævnes følgende Forbindelser:

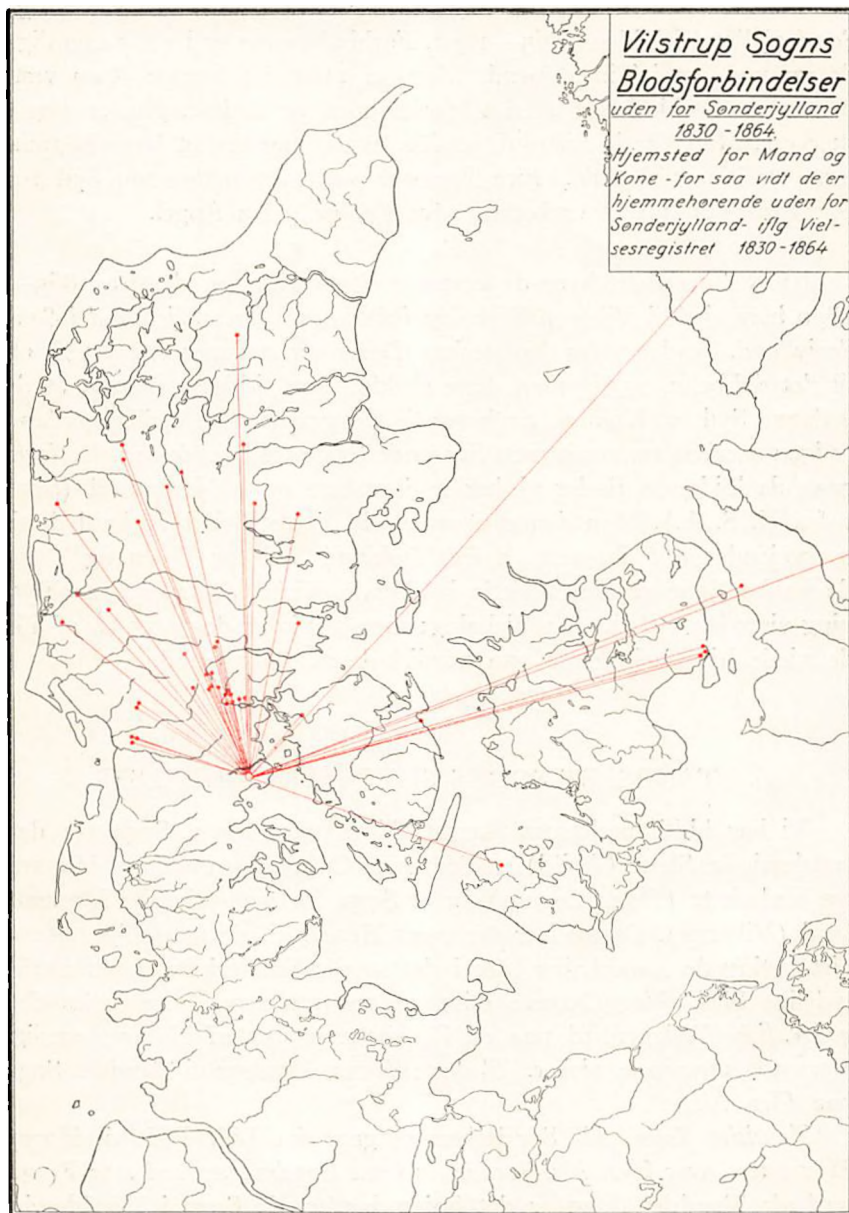
Kort 9.

Øster Løgum Sogn:	Oldeby, Rise, Ærø	1863, 1874, 1879.
	Drostrup, Læborg Sogn	1822, 1834.
	Gaverslund v. Vejle	1789, 1803, 1814, 1816.
	Gaarslev (Nabosogn til Gaverslund)	1877, 1879, 1881.
	Grønvoldsborg, Husby S., Ringkøbing A.	1865, 1866, 1875.
Vilstrup Sogn:	Ajtrup, Sdr. Bjert S.	1869, 1873, 1877, 1882.
	Engelholm v. Vejle	1831, 1860, 1868, 1874.
	Seest v. Kolding	1766, 1775, 1779.
	Omme, V. Nykirke S.	1830, 1838.
	Vorbasse	1845, 1847.

Dette ejendommelige »Blodsbroderskab« mellem bestemte Landsbyer under Forbigaaelse af mange mellemliggende Sogne er kendt overalt. Man har f. Eks. fortalt mig om stærke Forbindelser mellem et midtsjællandsk Sogn og Stevns. Muligvis er det ældgamle Traade, vi ser et Glimt af.

KORT 10 viser Vilstrup Sogns Slægtsforbindelser *uden for Sønderjylland* i Tidsrummet 1830—1864. At det sydligste Jylland er stærkest repræsenteret, viser *Afstandens* Betydning. Den stærke midt- og vestjydske Andel turde atter være et Ekspansionsfænomen; det er særlig Midt- og Vestjylland, der gennem Tiderne har stillet det store Kontingent Udvandrere. Paa dette Kort lægger vi Mærke til, at tre Straaler fører fra *Sverige* ned til Vilstrup Sogn. Dette er typisk for et slesvigsk Østkystsogn. Man mødte tidligere Svenskere i saa godt som alle Sogne langs ned med Østersøen; man møder dem ogsaa i Sydslesvig og Østholsten; det er ikke ualmindeligt at rende paa en Svensson eller Blomgren eller Zederkvist i Østslesvig.

Man kan ikke undlade at gøre opmærksom paa, at der i dette Tidsrum er kommet mere svensk end tysk Blod til Vilstrup Sogn. Det tyske Blodslæt er, som Kortet viser, o.o. Inden for denne Tidsperiode ligger Sønderjyllands Deling i de to nationale Fronter. Det kan ikke have været tysk *Blod*, der bevirkede, at saa mange i Vilstrup Sogn valgte Pladsen i den slesvig-holstensk-tyske Front.

Kort 10.

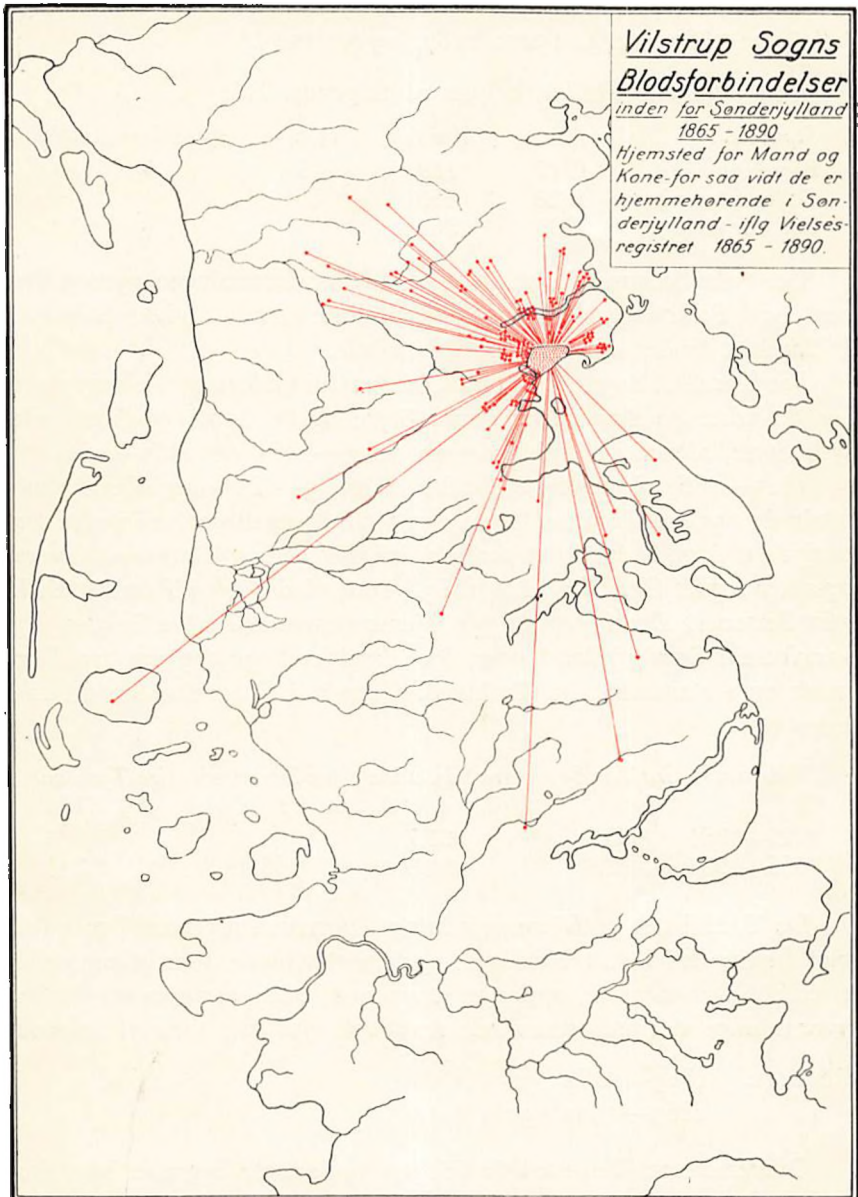
KORT 11 viser Vilstrup Sogns Slægtsforbindelser *med det øvrige Sønderjylland* i Tiden 1865—1890. Forbindelserne er i det væsentlige de samme som i Tiden forud. Man ser atter det tomme Rum vestpaa, men Forbindelsen med Øster Løgum og Løjt Sogne er noget stærkere. Man kunde fristes til at sige, at det mærkes, at Herredsgrænserne er blevet slettede. Fire Personer var hjemmehørende Syd for Sproggrænsen, idet 1 er kommet fra Før og 3 fra Angel.

KORT 12 viser, hvor de Personer hører hjemme, der fra 1865—1890 blev viiede i Vilstrup Kirke og *ikke havde deres Hjemsted i Sønderjylland*. Andelen fra Kongeriget Danmark springer fra 7,4 % op til det dobbelte, 15 %, men dette skyldes, som tidligere omtalt, at de 8 Sogne Syd for Kolding nu hører til Kongeriget. Det sydlige Jylland er igen stærkest repræsenteret. Svarende til de tre Svenskere i det foregaaende Tidsrum finder vi her 2 Svenskere og 1 Nordmand (samt 1 fra U. S. A.). Men denne Gang er det tyske Blod i Forhold dertil overvejende: 6 Holstenere, 2 fra Tyskland Syd for Elben og 1 fra de polske Egne er blevet viiede i Vilstrup Kirke. *Statsgrænsens* Flytning viser her tydeligt sin Virkning; men stadig er dog 97,5 % af alle de viiede hjemmehørende paa nordisk-dansk Folkegrund.

6. TANDSLET SOGNS SLÆGTSFORBINDELSER

Vi har hidtil undersøgt Slægtsforbindelserne for et Sogn fra den vestslesvigske Slette (Abild), et Sogn paa Overgangen mellem Moræne og Hedeslette (Øster Løgum) og et Sogn fra det østjydske Moræneland (Vilstrup). Dermed er der taget Hensyn til de forskellige, *geologisk* betingede Landskaber, der i det smalle Sønderjylland sætter saa tydelige Skel. Vor Opgave bliver nu at undersøge, hvorledes den *geografiske* Beliggenhed paa en Ø, altsaa paa et af Naturen særligt afgrænset Omraade, virker. Til dette Formaal vælger vi Tandslet Sogn paa Øen Als.

Tandslet Sogn, Als Sønderherred, gaar fra Lille Bælt til Hørup Hav tværs over Øen Als. *Jorden* er leret Bundmoræne af stor Frugtbarhed; Tandslet Sogn er det højest boniterede Sogn i Nordslesvig. *Hovedbyerne* er Tandslet, Ertebjerg, Tandselle, Lebøl. Mindre Bebyg-

Kort 11.

gelse er Jestrup, Ertebjergskov, Tandsryd, Tandshede. *Befolkningstallet* var 1860: 1274, 1921: 1187, 1935: 1203.

Den *nationale Stilling* belyses af følgende Tal:

<i>Stemmer:</i>		<i>dansk</i>	<i>tysk</i>	<i>socialdemokratisk</i>
Rigsdagsvalget	1912	189	45	7
Folkeafstemningen	1920	659	65	
Folketingsvalget	1939	564	46	

Det tyske Stemmetal var altsaa ved Folkeafstemningen 1920 9 Procent, ved Folketingsvalget 1939 7,5 Procent af alle afgivne Stemmer. I Tandslet findes der en tysk Privatskole.

For Tandslet Sogns Vedkommende har vi undersøgt Vielsesregistret for de sidste 40 Aar under dansk Styre og de første 40 Aar under tysk Styre, altsaa for Tidsrummene 1825—1864 og 1865—1904.

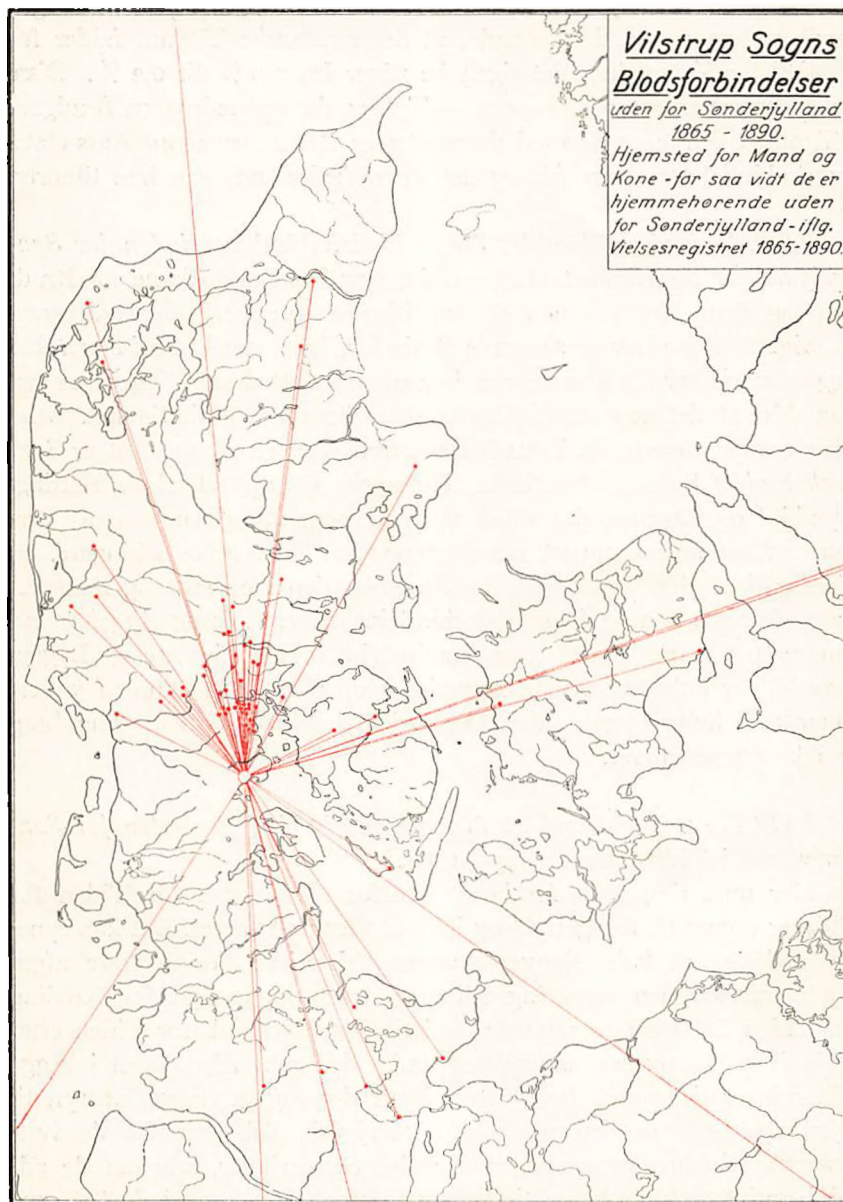
1825—1864 viedes der i Tandslet Kirke 748 Personer. Deraf stammede de 451 fra Tandslet Sogn, 237 var hjemmehørende i andre sønderjydske Sogne, og 60 stammede fra Kongeriget Danmark, hvortil ogsaa er regnet Øen Ærø. Fra 1865—1904 viedes der i Tandslet Kirke 562 Personer. Deraf var de 350 hjemmehørende i selve Sognet, 172 var fødte i Sønderjylland uden for Tandslet Sogn, 39 var fra Danmark og 1 stammede fra Tyskland. Udtrykt i *Procenttal* ser det saaledes ud:

<i>Tidsrum</i>	<i>fra Tand-</i> <i>slet S.</i>	<i>fra Sdj. uden</i> <i>f. Tandslet S.</i>	<i>fra Danmark</i> <i>N. f. Kongeaa</i>	<i>fra Tyskland</i> <i>S. f. Ejder</i>
1825—1864	60,3	31,7	8,0	0,0 %
1865—1904	62,3	30,6	6,9	0,2 %

De Tandsletter er *Hjemmefødninge*. Sognets Procenttal ligger ikke blot højere end i de tre tidligere undersøgte Sogne, men stiger endog efter 1864, medens de andre er gaaet ned. Men undersøger vi atter, hvor mange der ialt stammede fra Sønderjylland, faar vi følgende

Resultat: 1825—1864 92 %
1865—1904 92,9 %.

Overensstemmelsen med de tidligere undersøgte Sogne er igen slaaende. Vi tør vel nu paastaa, at *ca. 90 % af alle de i sønderjydske Landsogne viede Personer gennem lange Tider har været Sønderjyder.*

Kort 12.

Statsgrænsens Flytning i 1864 viser sin Virkning for Tandslet Sogns Vedkommende paa den Maade, at det rigsdanske Tilskud falder fra 8 % til 6,9 %, medens det rigstyske stiger fra 0,0 % til 0,2 %. Disse 0,2 % repræsenteres af 1 — een — Tysker, der optræder som Brudgom i Tandslet Kirke og dermed demonstrerer Resultatet af 40 Aars statslig Forbindelse mellem Als og det store Fædreland, som han tilhører.

KORT 13 viser Tandslet Sogns Blodsforbindelser *inden for Sønderjylland* i Tidsrummet 1825—1864, nemlig Hjemstederne for Brudgom og Brud, for saa vidt de var hjemmehørende i Hertugdømmet Slesvig. Kortet giver et slaaende Bevis for, hvor stærkt en *isoleret Belliggenhed* virker. Prikkerne, der betegner Fødestederne, ligger saa tæt paa Als, at det var umuligt at trække Streger hen til Sognet. Man gaar næppe engang op i Als Nørreherred efter en Mage. Det er *Sønderherredets* Sogne: Asserballe, Notmark, Hørup, Ulkebøl, Ketting, Lysabild og Kegnæs, der stiller saa godt som alle de udensogns Personer. Kun meget, meget faa Personer var ikke fødte Alsingere, en Trediedel af dem stammede fra *Sundved*, den nærmeste og mest beslægtede Egn. Den ældgamle Forbindelse mellem Als og *Angel-Svans*, som man har ment at kunne paavise (bl. a. i Stednavne og Bygge- maade), er i det væsentlige afbrudt og opretholdes nu kun af 7 Personer, som hører hjemme der. Det øvrige Sydslesvig Syd for Flensborg er ikke repræsenteret.

KORT 14 viser Tandslet Sogns Slægtsforbindelser *uden for Sønderjylland* i Tidsrummet 1825—1864.

Her maa dog først forklares, hvorfor *Ærø* ogsaa for Tiden før 1864 er regnet til Kongeriget og ikke til Hertugdømmet. Det kan synes inkonsekvent at lade Kongeaagrænsens historiske Forløb være afgørende, saa Sognene omkring Ribe og de 8 Sogne Syd for Kolding for Tiden før 1864 er regnede med til Sønderjylland, for Tiden efter 1864 ikke, — og saa anlægge et andet Syn paa *Ærø*. Men i begge Tilfælde er der gaaet frem efter, hvad der sagligt, uden Hensyn til Fyrstenykker, maa betegnes som sønderjydsk. Beboerne fra de vestslesvigske Enklavesogne var selvfølgelig Sønderjyder, selv om de administrativt set ikke hørte til Hertugdømmet. Beboerne i de 8 Sogne og Sognene omkring Ribe var det selvfølgelig ogsaa indtil 1864; men

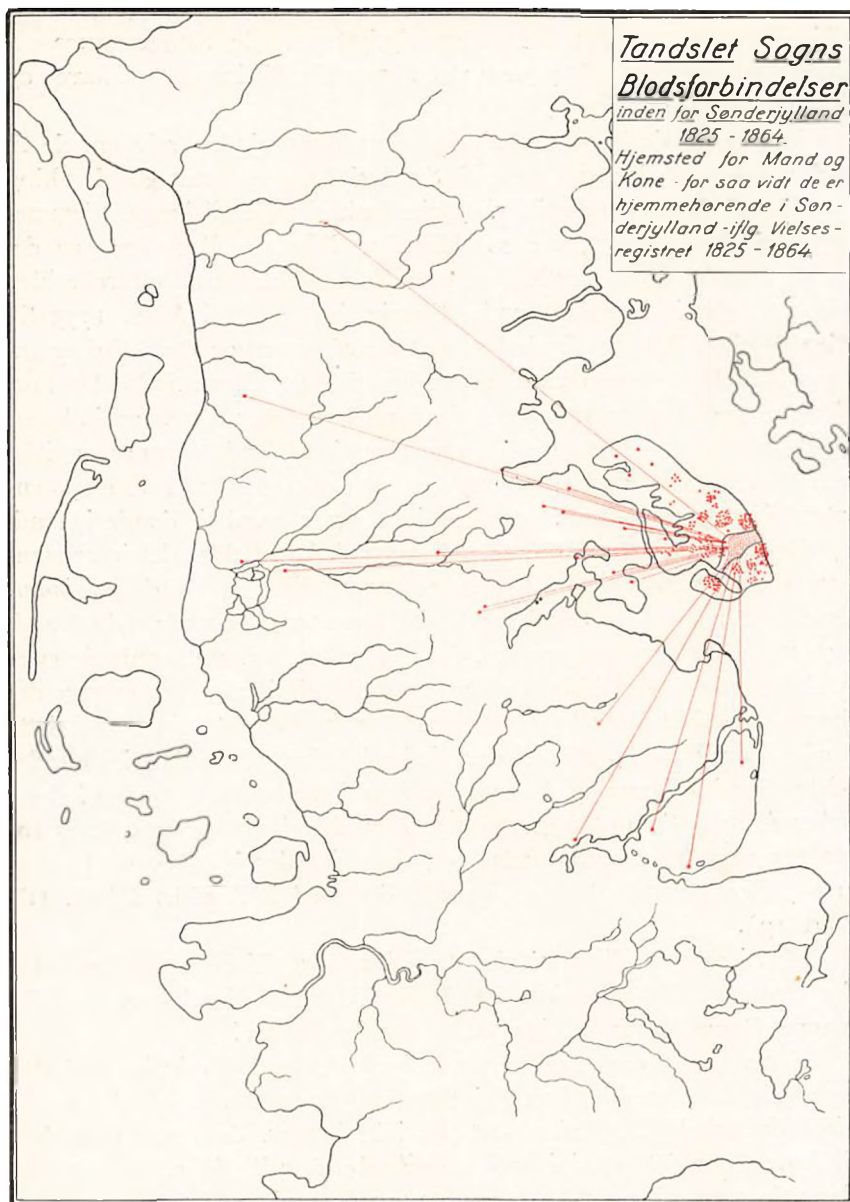
efter 1864 blev de i egen og andres Bevidsthed saa hurtigt og grundigt »Rigsdanskere«, at det maa være rigtigst at lade Kongeaagrænsens Forløb før og efter 1864 være det afgørende Skel mellem Nørre- og Sønderjylland.

Ærøboerne derimod har aldrig været Sønderjyder, selv om de til Tider rent administrativt hørte til Sønderjylland og pænt gjorde alting med, hvad der hørte dertil: plattyske Indskrifter i Kirkerne, hjemmetysk Stænderdeputeret o. s. v. Man har ikke set Ærøboere paa det gamle Urnehoved Landsting, og ved Kristendommens Indførelse blev Ærø selvfølgelig ikke lagt under Slesvig Stift. Først i Aaret 1773 fik Ærø slesvigsk Ret, til Trods for, at Øen efter mange Omskiftelser fra 1439 af i Hovedsagen var blevet styret i mere eller mindre løs Forbindelse med Hertugdømmet. Naar man behandler Slægtsforbindelser, maa man betragte Mennesker som levende, følede Væsner og ikke som Besætning eller Inventarstykker paa Kongers eller Smaapotentaters Ejendomme. Derfor er Ærø ikke regnet med til Sønderjylland.

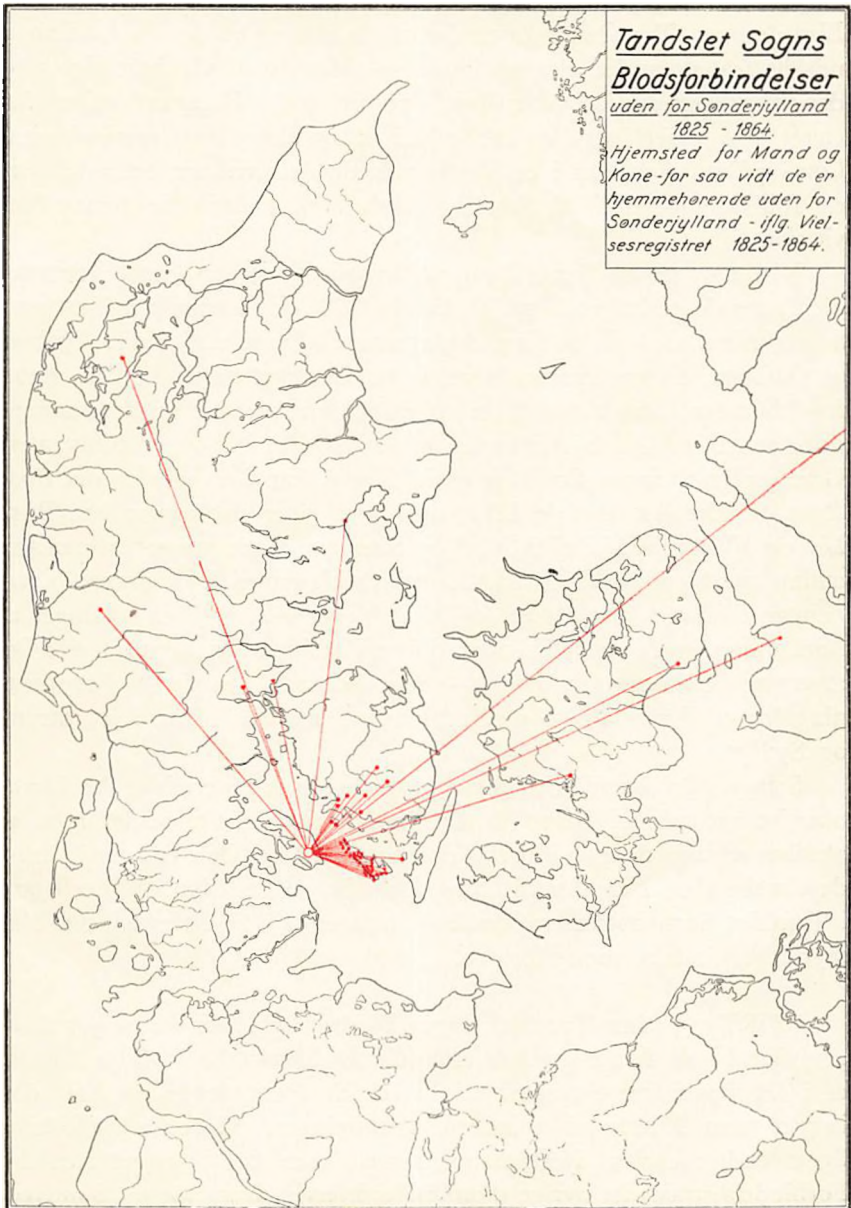
Og nu ser vi paa Kort 14, der vel nok kan kaldes det interessanteste af alle! Her ser man, hvorledes *Vande skiller og Vande forbinder*. Det meget smalle Als Sund var trods Færgsteder et saare dybt Vand. Den store Strøm af Nørrejyder, der Aar efter Aar, Aarhundrede efter Aarhundrede, i de sidste Udløbere fandt ud til alle Sogne paa det danske og frisiske Fastland og til de frisiske Øer, standsedes af dette smalle Vand; kun 5 Nørrejyder viedes i Løbet af 40 Aar i Tandslet Kirke. Sundvedboere og Alsingboere maa jævnligt være mødtes i deres fælles Amtsby Sønderborg; deres Jordbundsforhold var ens, deres Interesser maa have været fælles, og dog vies der i Løbet af 40 Aar kun 7 Personer fra det nærliggende Sundved i Tandslet Kirke. (Se Kort 13).

Men i samme Tidsrum vies der i Tandslet Kirke 34 Personer fra det fjernere Ærø, ikke skilt fra Als ved et smalt Sund, men ved det mange Gange bredere Lille Bælt. Vande forener!

Hvem kan forklare dette mærkelige? Det er i Modstrid med den geografiske *Afstandslov*, som vi har fundet, og Loven om det *geologiske* Fællesskabs Betydning kan slet ikke bruges. Saa maa vi ty hen til Loven om det *administrative Fællesskabs* Indflydelse. Als og Ærø dannede som Følge af Delingen i 1490 Dronning Dorotheas »Livgeding«; Als og Ærø dannede efter Delingen i 1564 Hertug Hans den

Kort 13.

Kort 14.

Yngres Arvepart; af Als og Ærø oprettedes der 1819 et eget lille Bispedømme. Tre Gange optræder altsaa Als og Ærø som en Enhed, udskilt fra alt andet, der er dansk. — Men hvad vil dette sige mod den Kendsgerning, at deres Veje i administrativ Henseende ellers har været saa forskellige: Als et Stykke af Sønderjylland med slesvigsk Lov og Ret, Ærø kun i et lille Hundrede Aar virkelig betragtet som en fuldkommen Del af Sønderjylland. Nej, heller ikke denne Lov vil slaa til!

Vi maa søge en fjerde Lov, og det bliver vel den, der tillige sammenfatter de andre tre i een. Vi kunde kalde den *Loven om Temperamentsfællesskabets Betydning*. Alsingerne er Øboere af Sind; Fynboer og Alsinger er temperamentsmæssig set lige saa vanskelige at skelne fra hinanden, som deres Køer er det. Men hvorfor er det saadan? Landkortet med sine Afstande, geologiske Farver og administrative Grænser giver ingen Forklaring, thi Kortet kan kun vise os det døde Rum og ikke det levende Blod, som først giver det geografiske Rum Liv og Virkelighed. Fælles Blod og Slægt og Race præger Mennesker endnu mere end fælles Rum. Als er i ældgammel Tid vistnok blevet bebygget fra de danske Øer, og Kort 14 viser blot Estervirkninger af Aarhundreders Blodsforbindelser. Disse Forbindelsers Resultat er »Gemytternes Overensstemmelse« — som bekendt den første Forudsætning for et Ægteskab — mellem Folkene paa Als, Ærø, Lyø, Strynø og Sydfyn.

Som sagligt Resultat af Kort 14 maa altsaa noteres, at Als blodsmæssigt set mindre hører til det fastlandsjydske Omraade, men er absolut *ødansk* præget. Forbindelserne uden for Øen Als peger mod de danske Øer, frem for alt Ærø, Lyø, Strynø, Sydfyn. At der ogsaa i Tandslet Sogn optræder *Svenskere*, undrer os ikke efter det, der blev sagt i Forbindelse med Kort 10.

KORT 15 viser Tandslet Sogns Blodsforbindelser *inden for Sønderjylland* i de første 40 Aar efter Grænseflytningen i 1864. Billedet er i det væsentlige det samme som for de foregaaende 40 Aar, dog lægger man Mærke til mindre Forskydninger. Hovedforbindelserne ligger endnu absolut i Als Sønderherred, men der er noget stærkere Forbindelse med det øvrige danske Nordslesvig, frem for alt Sundved, medens Forbindelsen med den tysktalende Del af Sønderjylland, An-

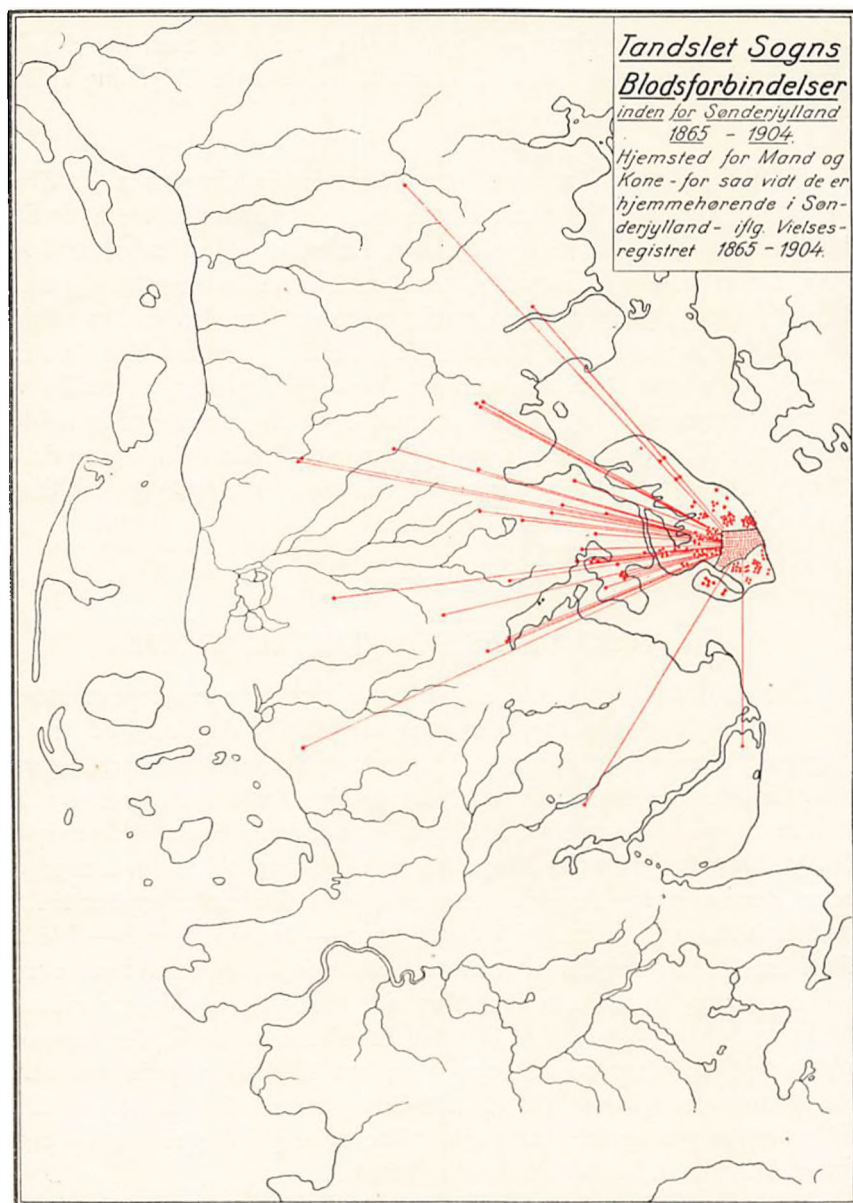
gel og Svans, næsten er helt afbrudt (2 Personer). Det er, som om Als mere end før besinder sig paa sin Samhørighed med det danske Nordslesvig, hvad der svarer til den nationalpolitiske Udvikling i disse 40 Aar.

KORT 16 viser Tandslet Sogns Slægtsforbindelser *uden for Sønderjylland* i samme Tidsrum. Det er atter interessant at se, hvor lidt i Grunden døde Grænsepæle betyder. En enkelt Mecklenborger i 40 Aar, det er hele Virkningen af over en Menneskealders statslig Forbindelse med Tyskland; men stadig strømmer fra danske Egne frisk Blod til Als, frem for alt fra Ærø (25 Personer) og fra Fyn (4 Personer), men ogsaa fra Sjælland og Møn (3 Personer). Antallet af Nørrejyder stiger fra 5 til 6 Personer, og 2 Svenskere vedligeholder den gamle Blodsforbindelse med vort svenske Broderfolk. Ogsaa dette Kort viser tydeligt, at Als vender Ryggen mod Vest og Syd og Blikket mod Øst og Nord.

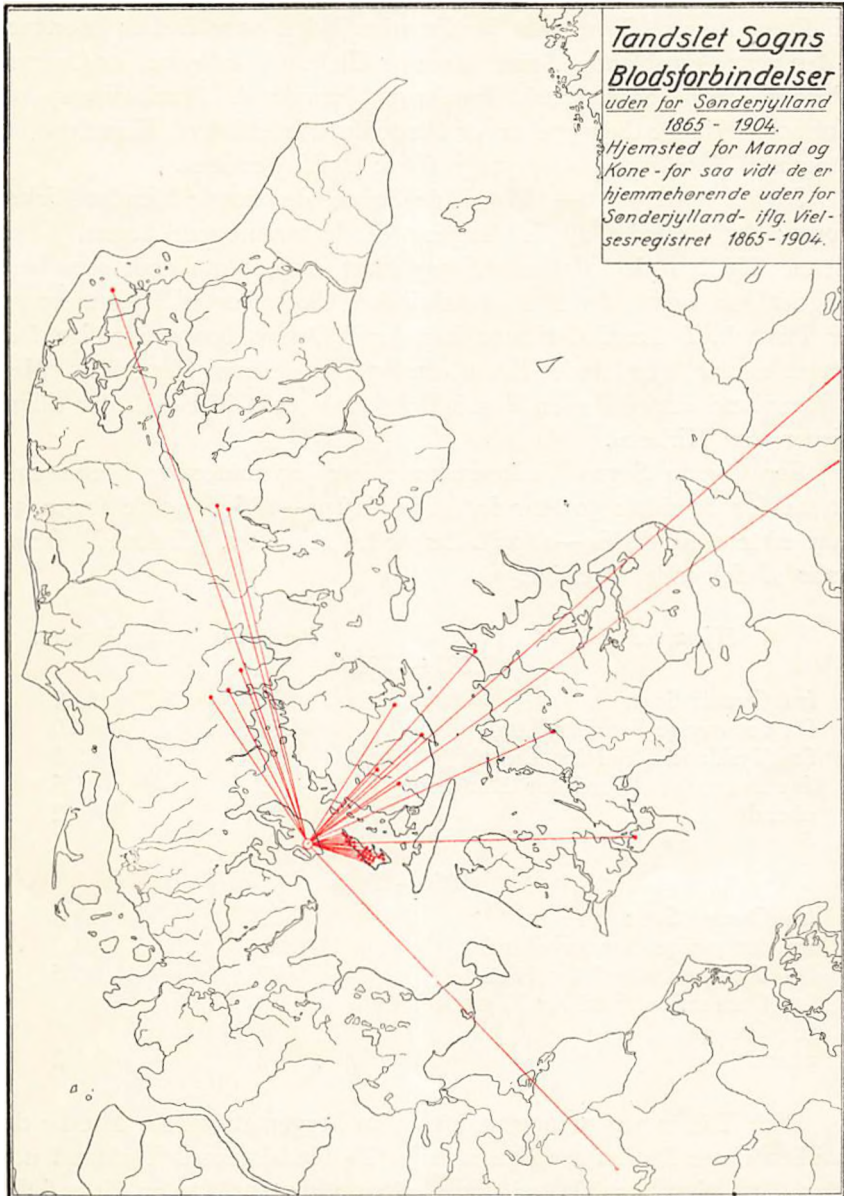
7. OVERSØ SOGNS SLÆGTSFORBINDELSER

Det *dansktalende Nordslesvig* kan vel siges at være repræsenteret med sine typisk forskellige Omraader ved de fire Sogne Abild, Øster Løgum, Vilstrup og Tandslet. Vi har set, at Sprogfællesskabet betyder mere for Slægtsforbindelserne end det statslige Fællesskab. Dette skulde stadfæstes, naar vi undersøger Slægtsforbindelserne for et sydslesvigsk, *plattysktalende* Sogn. Jeg har ikke haft Adgang til at undersøge et Sogn, der i over 100 Aar har været rent plattysktalende; jeg har heller ikke haft Adgang til et frisisk Sogn, hvor — hvad alle ved — Blodstilførslen fra Nørrejylland gennem Aarhundrederne har været overordentlig stor. Forholdene har ført det med sig, at Valget maatte falde paa *Oversø Sogn*, lige Syd for Flensborg, et Sogn, der for 100 Aar siden laa i Sprogskiftet og i Dag kan kaldes saa godt som rent plattysktalende, selv om det danske Sprog endnu forstaas af en Del ældre og bruges og tales af nogle ældre og unge, der slutter op omkring Arbejdet i Jaruplund danske Privatskole.

Det store *Oversø Sogn*, Ugle Herred, Flensborg Landkreds, ligger umiddelbart Syd for Flensborg og grænser ind til Købstaden Flens-

Kort 15.

Kort 16.

borgs Omraade. Sognet svarer i sin geografisk-geologiske Beliggenhed til Øster Løgum Sogn, idet *Jordbunden* i den østre Del er Moræne, i den vestre grusblandet Sand, Mose og Hede. *Hovedbyerne* er Oversø, Frørup, Tarp, Sankelmark, Barderup, Jaruplund, Munkvolstrup og Julskov. Mindre Bebyggelser er Frederikshede, Bilskov, Hornskov og Aagaard. *Befolkningstallet* var i 1860: 1466 Personer.

Sognet hørte 1850—1864 til de Sogne, der havde blandet Kirkesprog; det regnedes altsaa dengang til de tvesprogede Sogne. Efter denne Tid har det *plattyske Sprog* klart erobret saa godt som hele Sognet, saa ogsaa de fleste dansksindede Sogneboeres Hjemmesprog er Plattysk. I Slægtled tilbage har der i Oversø Sogns nordlige Del været en fast dansksindet Kreds, særlig i og omkring Jaruplund. Her i Jaruplund findes der en dansk Privatskole med Mødesal, der tillige tjener som Kirkesal.

For Oversø Sogns Vedkommende har jeg undersøgt Vielsesregistrene for de sidste 30 Aar før 1864 (1834—1863) og de første 30 Aar efter 1864 (1864—1893). De viedes Hjemsted (Fødested) fremgaar af følgende Oversigt:

<i>Hjemsted</i>	<i>Personer</i>	<i>Procent</i>
<i>1834—1863</i>		
fra Oversø Sogn	290	51,2
fra det øvrige Sønderjylland	243	43,0
fra Tyskland (Syd for Ejder)	17	3,0
fra Danmark (Nord for Kongeaa)	9	1,6
ukendt	7	1,2
<i>1864—1893</i>		
fra Oversø Sogn	389	51,5
fra det øvrige Sønderjylland	333	44,0
fra Tyskland (Syd for Ejder)	27	3,6
fra Danmark (Nord for Kongeaa)	4	}
fra Sverige	1	
ukendt	2	0,2

Disse Tal er meget interessante. Man lægger atter først Mærke til, hvilken ringe Indflydelse den *statslige* Forbindelse med Tyskland udøver. Det rigstyske Tilskud stiger efter 1864 fra 3,0 op til 3,6%. Lige saa tydeligt træder *Sproggrænsens* Betydning atter frem. Sproget

skiller Sydslesvig fra det øvrige danske Folkeomraade, og det rigsdanske Tilskud er derfor meget mindre end for de nordslesvigske Sognes Vedkommende. Dette ses klart, naar vi sammenstiller *det rigsdanske Tilskud* for alle fem behandlede Sogne:

Abild	1816—1882	10,8 %
Øster Løgum	1779—1888	7,0 »
Vilstrup	1763—1864*)	7,3 »
Tandslet	1825—1904	7,9 »
men Oversø	1834—1893	kun 1,2 »

Sammenstillingen viser, at Danmark Nord for Kongeaa for Oversø Sogn omtrent er sunket ned til samme Betydningsløshed, som Tyskland Syd for Ejderen gennem Tiderne har haft for de nordslesvigske Sogne. Men har saa Sprogfællesskabet med det tyske Folk bevirket, at Rollerne er byttet om, saa Tyskland for Oversø Sogns Vedkommende indtager den Plads, Danmark havde i de nordslesvigske Sogne? — Nej! — Dette viser følgende Sammenstilling:

Det rigstyske Tilskud var:

Abild	1816—1882	0,3 %
Øster Løgum	1779—1888	0,9 »
Vilstrup	1763—1890	0,8 »
Tandslet	1825—1904	0,1 »
men Oversø	1834—1893	3,3 »

Som man ser, svarer Oversø Sogns 3,3 % tysk Blod slet ikke til de andre Sognes danske (fra 7—10 %). Paa Grundlag af disse to Sammenstillinger kan man maaske opstille *følgende Lov*:

Fælles Sprog og fælles Æt er de to vigtigste Faktorer, der bestemmer Slægtsforbindelserne. Af disse to er Sproget mest afgørende. Skæres Sprogets Baand over, gaar Forbindelserne meget stærkt ned. Men Sprogfællesskabet alene er ikke afgørende; et Sprogfællesskab med et blodsfremmed Folk fremkalder ingen stærke Slægtsforbindelser.

Oversø Sogn blev altsaa stærkt afskaaret fra Forbindelsen med Danmark. At dette ikke har sin Aarsag i, at Sognet ligger længere

*) For Vilstrup Sogn er Grænsen sat ved 1864, fordi det høje rigsdanske Tilskud efter 1864 ikke kan betragtes som normalt. (Se Side 36).

borte fra Danmark end de nordslesvigske Sogne, ses af den meget ringe Indflydelse, som det nærliggende *Holsten* spiller. (Se Kortene 18 og 20). Det er ikke *Afstanden* til det danske og det tyske Folk, der er afgørende. Men Fjernelsen fra det danske Folk og manglende Forbindelse med det tyske har medført, at Oversø Sogn mere end de nordslesvigske har faaet et *særlesvigske* Præg. Dette fremgaar af følgende Sammenstilling: *Fra Sønderjylland*, Landet mellem Kongeaa og Ejder, stammede:

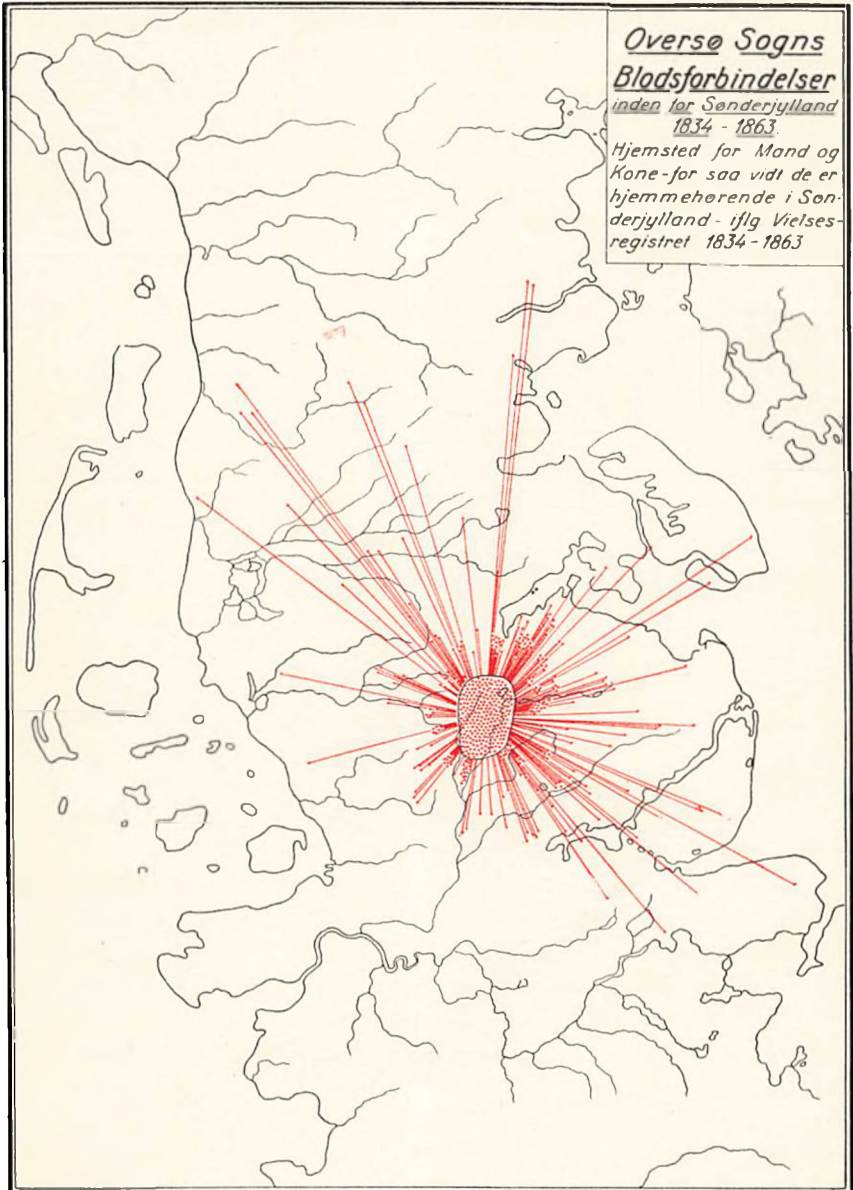
Abild	1816—1882	87,9 %
Øster Løgum	1779—1888	91,9 »
Vilstrup	1763—1864	92,4 »
Tandslet	1825—1904	92,5 »
men Oversø	1834—1893	94,9 »

Lige ved 95 % af alle de Personer, der viedes i Oversø Kirke i disse 60 Aar, var altsaa fødte Slesvigere!

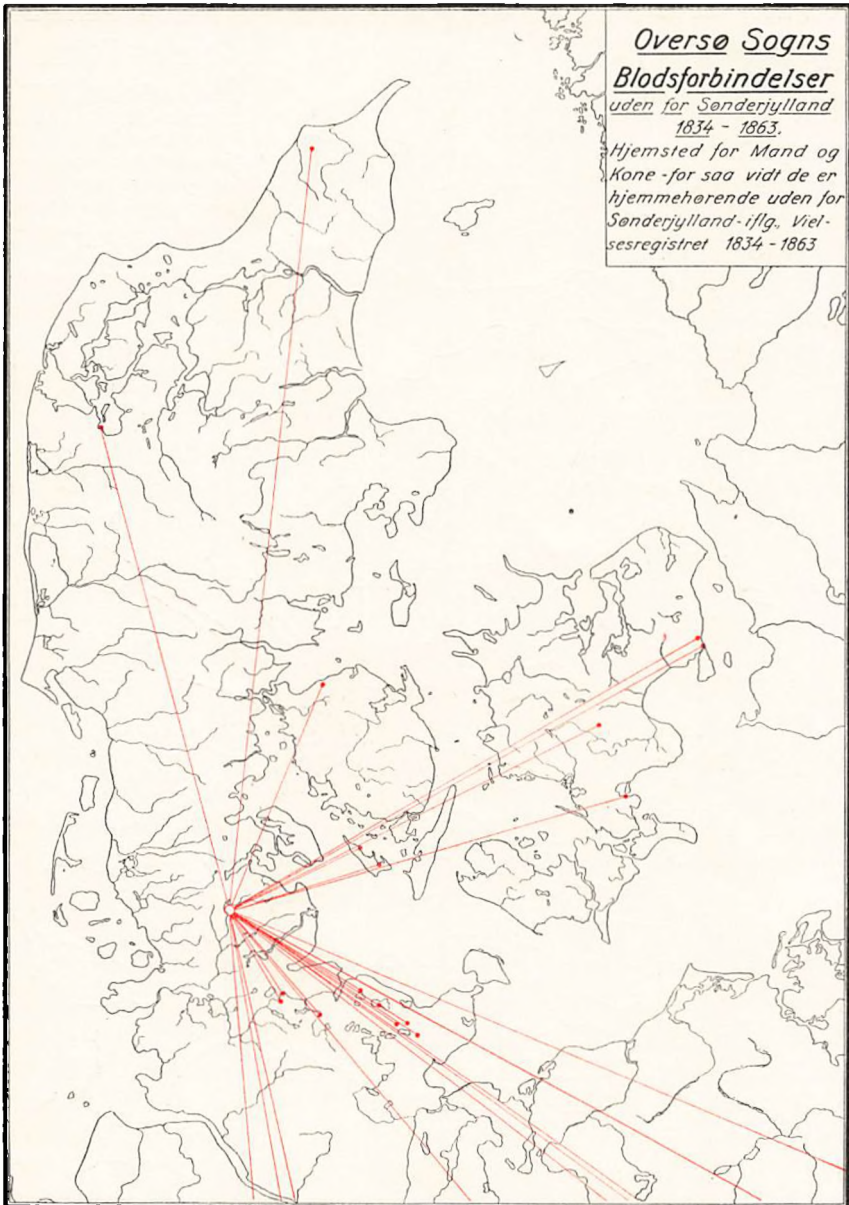
Hvor disse 95 % hørte hjemme i *Sønderjylland*, viser KORT 17.

Som allerede sagt har Oversø Sogn baade Morænejord og Hedeslettejord, og derfor straalere Forbindelserne ret ligeligt ud til alle Sider; der kan denne Gang ikke trækkes *geologiske* Skel op. Det er ogsaa klart, at *Afstanden* ligesom ved de andre Sogne spiller en stor Rolle; Hovedforbindelserne grupperer sig ret ligeligt tæt ind mod Sognet. Men meget paafaldende er det, at »Straalerner« ikke er lige lange. Forbindelserne mod Syd, Sydvest og Vest er afskaarne tæt ved Sognet, og mod Sydøst er de meget tynde. Træk Linien for Hovedforbindelserne mod Sydøst, Syd, Sydvest og Vest op, og se saa paa et historisk Kort og et Sprogkort! Saa faar vi *Danevirkegrænsen* mod Syd og den aarhundredgamle *dansk-frisiske Sproggrænse* mod Vest! Oversø Sogn holder trods Sprogskiftet sin ældgamle Plads inden for Sydslesvigs (Mellemslesvigs) *danske* Folkeomraade. Man kan f. Eks. ikke undgaa at lægge Mærke til, at Forbindelserne med det fjernere liggende Nordslesvig er meget stærkere (20 Personer) end med det nærmere liggende folkelige »Ingenmandsland« mellem Sli-Dannevirke og Ejder (9 Personer).

Det er heller ikke uinteressant at konstatere Rester af den gamle

Kort 17.

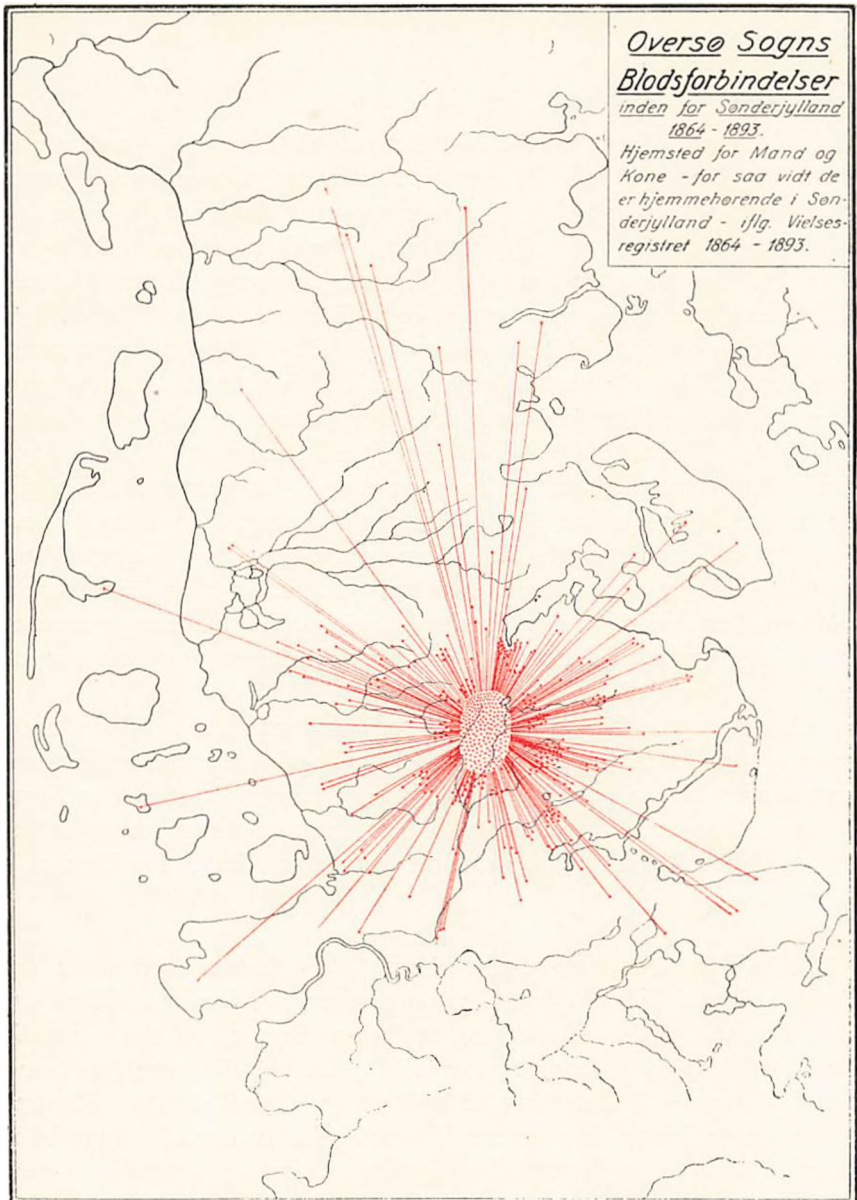
Kort 18.

Forbindelse mellem Als og Angel, som vi berørte ved Behandlingen af Tandslet Sogn.

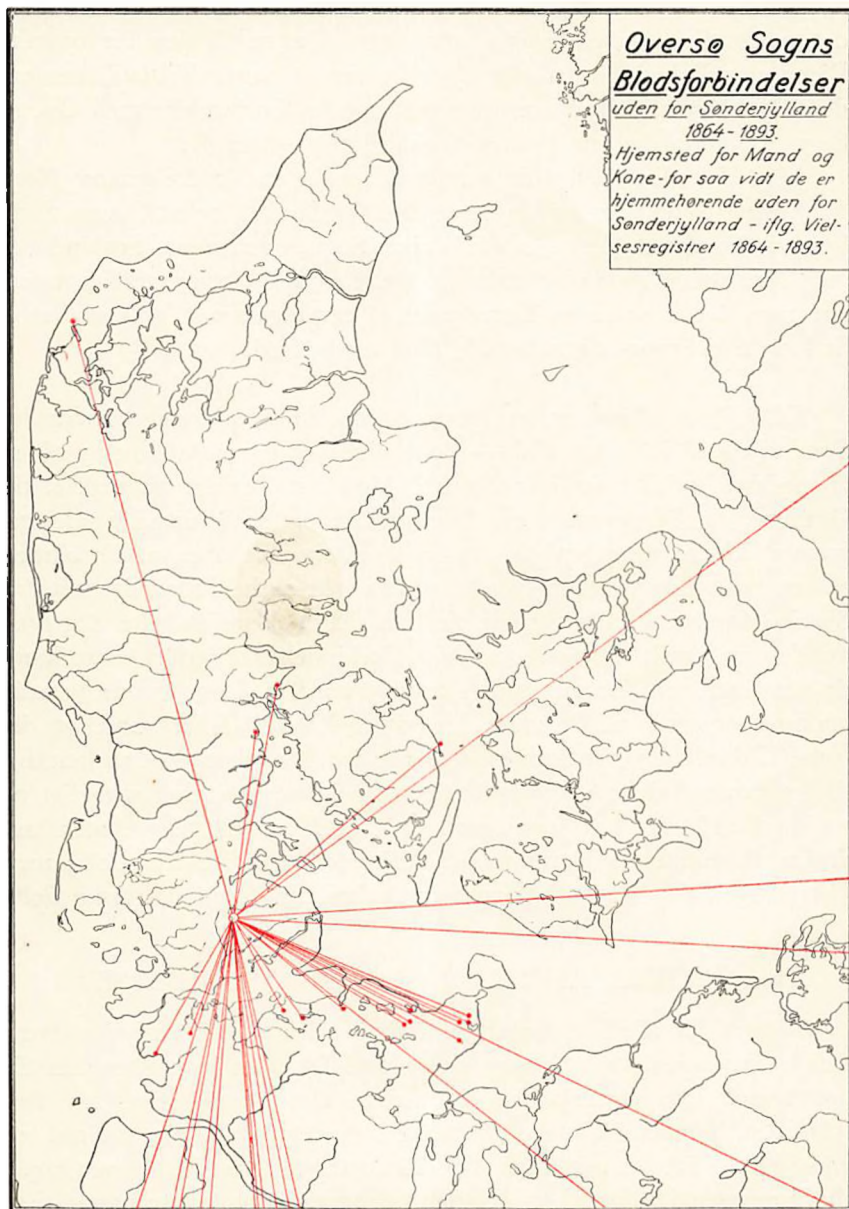
KORT 18 viser Hjemstederne for Brud og Brudgom, der blev viiede i Oversø Kirke 1834—1863, for saa vidt de var hjemmehørende *uden for Sønderjylland*. Teksten til Kortet er i Hovedsagen allerede givet i det foregaaende. Forbindelsen med det danske Folk Nord for Kongeaa er meget tynd (9 Personer), Forbindelsen med det tyske Folk Syd for Ejder er tynd (17 Personer). Interessant ved Forbindelsen nordpaa er det, at *Nørrejylland* stiller saa lille et Tilskud. Jyllands mest ekspansive Egne var Vest- og Midtjylland, og Hovedstrømmen derfra fulgte de *vestlige* Veje sydpaa. Hvis vi havde haft Adgang til et *frisisk Sogn*, især paa de frisiske Øer, vilde vi se det overraskende store jyske Blodsislæt der. De unge frisiske Mænd stak til Søs. Mange fandt deres Grav i Søen, andre bosatte sig i det fremmede. Saa gik de frisiske Piger hjemme og havde ingen Kærester. Men hvert Foraar kom der en Strøm af nørrejydske Karle derned, og naar den om Efteraaret flød tilbage, var den blevet meget tyndere. De manglende havde fundet sig en frisisk Kæreste og blev i Frisland. Der kan næppe nævnes en frisisk Familie af Husmands- og Arbejderklassen, der ikke har en eller flere Nørrejyder i sin Anerække.

Oversø Sogns Slægtsforbindelser peger altsaa ikke nordpaa, men mere *østpaa*, over til de danske Øer, og blandt disse møder vi atter vort kendte *Ærø*. Ogsaa i Forholdet til det tyske Folk er Oversø Sogn østvendt. Langt de fleste, der sydfra er kommet derop, stammer fra det østelbiske Koloniomraade, det mest ekspansive inden for Tysklands Grænser.

KORT 19, der viser Oversø Sogns Slægtsforbindelser *inden for Sønderjylland* i Tiden 1864—1893, er ret stærkt afvigende fra Kort 17. Sagt i korte Ord fortæller det os, at Oversø Sogn nu er blevet *assimileret af det tysktalende og tysksindede Sydslesvig*. Nu gaar Straalerne nemlig længere ud i Retning af Sydvest og Vest; Ejdersted, Husumegnen og de frisiske Øer leverer Tilskud. Men den gamle Danevirke-linie i Syd er alligevel en sejglivet Krabat; de gamle Forbindelser med det fjernere Nordslesvig er stadig i Overvægten i Forhold til det nærmere Sydslesvig mellem Danevirke og Ejder. Forbindelsen med Bro-

Kort 19.

Kort 20.

agerland og Als er bevaret. — Naar man ser paa Forbindelserne med det nordøstlige Angel, lægger man igen Mærke til den før omtalte Ejendommelighed, at *enkelte Byer leverer et større Tilskud*, medens deres Nabobyer og Byer nærmere ved er uden Forbindelse med Oversø Sogn, at altsaa det ene Bryllup trækker andre efter sig.

Men Hovedindtrykket er, at vi kan trække en Skelbækgrænse Nord for Sognet og en Danevirkegrænse Syd for Sognet, og at Oversø Sogn fremtræder som et klart *mellemslesvigsk* Sogn, uden større Forbindelser med Nordslesvig og med Sydslesvig. Dette er ikke blot geografisk naturligt, men det er ogsaa en Konsekvens af et ældgammelt Folkeskel mod Syd og nye Sprog- og nationale Skel mod Nord.

KORT 20, der viser os Oversø Sogns Slægtsforbindelser *uden for Sønderjylland* i Tiden 1864—1893, giver et lignende Billede af en fremadskridende *Assimileringsproces*. Mod Nord er der nu trukket tre Grænser: en Statsgrænse, en Sproggrænse og en national Sindelagsgrænse. Under disse Forhold undrer man sig ikke over, at Forbindelsen er saa tynd, men mere over, at den ikke er helt afbrudt; selv fra Sverige fører en enlig Straale ned til det mellemslesvigiske Sogn og minder om gamle Forbindelser. Men Forbindelserne sydfra er nu langt de stærkeste: 27 Personer sydfra mod 5 nordfra. Dog stammer stadig endnu over 96 % af de viiede fra gammel dansk Folkegrund, og det tyske Tilskud i Oversø Sogn svarer, som før fremhævet, endnu langt fra til det danske i de nordslesvigiske Sogne. Mellemslesvig har sprogligt og nationalt skilt sig fra Moderfolket og er ved en Statsgrænse afskaaret derfra. Resultatet er blevet *folkelig Hjemløshed* mellem to Folk; men Udviklingen peger mod en langsom Assimilering med det tyske Folk.

8. TØNDER KØBSTADS SLÆGTSFORBINDELSER

Tønder fik allerede Købstadrettigheder i 1243 og er i den Henseende Hertugdømmet Slesvigs næstældste By. Den indtog en Særstilling blandt alle sønderjydske Købstæder, idet Hertug Abel gav den *lybsk* Ret. Tønder Købstads Omraade blev derved det eneste Nord for Ejder, hvor ikke dansk, men tysk Ret var gældende. Der var Appel til Overretten i Lübeck, og der har vel ogsaa været andre gamle Forbindelser med denne Nordeuropas Handelsmetropol. Livlige Handels-

forbindelser gik fra Tønder sydpaa, især til Holland og Østfrisland. Under de senere Delinger hørte Tønder til den gottorpske Del. Alt dette bevirkede, at Tønder endnu mere end de andre nordslesvigske Købstæder fik et *nedertysk*, senere *højtysk Kulturpræg*. Da det store nationale Skel for 100 Aar siden dannede sig, fandtes der i Tønder ingen Folkevækker i Lighed med Koch i Haderslev og Fischer i Aabenraa, og Tønder var fra den Tid af ogsaa Nordslesvigs mest tyske By i *sindelagsmæssig Henseende*.

Den *nationale Stilling* for og efter Genforeningen fremgaar af følgende Tal:

<i>Stemmer:</i>		<i>danske</i>	<i>tyske</i>	<i>socialdemokratiske</i>
Rigsdagsvalget	1912	80	687	113
Folkeafstemningen	1920	761	2504	
Folketingsvalget	1939	2117	1209	

Men hvordan var Borgerskabets *blodsmæssige* Sammensætning og deres daglige *Omgangssprog*? Fra tysk Side har man hævdet, at Tønder Bys Borgerskab var udpræget blandet af tyske, frisiske og jydsk Elementer, og at Plattysk ogsaa som *Folkesprog* var stærkt fremtrædende. Byens Historiker, Dr. *Ludwig Andresen* skriver saaledes: *)

»Tønder By og Amt har altsaa med 56,72 % rekruteret Borgerskabets gennem Tiderne uforanderlige Kærne, en Blanding af Tysk, Jydsk og Frisisk, svarende til Byen og Egnen.« (Side 114). — »Tønder, hvor Jydsk-Dansk og Frisisk traadte i snæver Berøring og blev blandet med Nedertysk«. (Side 155).

Dr. Andresen skriver andet Steds:**)

»Det aandelige og økonomiske Førerskab laa meget tidligt, uden Tvivl allerede fra den Tid, da Tønder blev Købstad, hos den talmæssigt set svageste Befolkningsdel, den nedertyske, begunstiget ved den lybske Rets Herredømme og ved Forbindelsen til den holstenske Firestadsmstol, ved Handelsforbindelsen mod Syd, Østfrisland og Holland, og ved det nedertyske Sprogs Herredømme som officielt Sprog under Schauenburgerne og de følgende Fyrster, ligeledes under de første Gottorpere, samt stærkt be-

*) Dr. *Ludwig Andresen*, *Bürger- und Einwohnerbuch der Stadt Tondern bis 1869*. Kiel 1937.

***) Dr. *Ludwig Andresen*, *Geschichte der Stadt Tondern bis zum dreissigjährigen Kriege*. Flensburg 1939.

gunstiget ved Reformationen. Det Nedertyske, baaret frem officielt og kirkeligt, virkede samtidigt stærkt folkeligt, særlig ved Haandværkernes og Købmændenes Sammenslutninger. Plattysk har absolut været Folkesprog ved Siden af det slesvigske Danske, og Plattysk har været det førende Folkesprog.« (Side 256).

Paastanden om, at det frisiske Befolkningselement stærkt har præget Borgerne, kommer bl. a. frem i en Beretning, som Borgmester Bleicken i 1864*) sendte til de foresatte Myndigheder:

»..... I den allerede i Aaret 1243 med lybsk Ret udstyrede By har der fra gammel Tid af hersket tysk Ret og tysk Sprog. Og selv om en dansk Dialekt i Tidens Løb har gjort sig gældende i den herværende Omgangstone: aldrig har Byens Beboere dog glemt, at deres By som Fortrop og Forpost for den tidligere meget længere nordpaa rækkende frisiske Stamme var kaldet til at pleje tysk Sæd og tysk Kultur inden for sine Mure. Med retfærdig Smerte og dyb Sorg har de derfor fulgt de sidste Aars Bestræbelser, der syntes at have sat sig det Maal fuldstændigt at udrydde tysk Sprog og gammel fra Fædrene overtaget Art.«**)

Prof. Alnor paastod 1935, at Tønder By ved Genforeningen var tysktalende:

»I den 50-aarige Kamp 1864—1914 var Flensborg og Mellemslesvig afgørende gaaet tabt for Danskheden. Det kompakte Omraade for tysk sprogligt Flertal strakte sig i Øst ud over Flensborg, i Vest ud over Tønder nordpaa.«***)

Og det ofte brugte Udtryk »Det urtyske Tønder« finder vi bl. a. hos Prof. Scheel:

»..... Dog det urtyske Tønder, siden sin Grundlæggelse tysk og ogsaa bekendende sig til sin Fortid i de Aar, da Danskerne med Vold søgte at ødelægge den tyske Aand og at udrydde det tyske Sprog der.....«****)

*) Bleicken var fra 1865—1883 Amtmand over Tønder Amt.

**) Citeret efter C. D. Petersen, Tondern eine deutsche Stadt. Tondern 1919.

***) Karl Alnor, Schleswig-Holsteins Erbe und Sendung. Berlin 1935. Side 35.

****) Prof. Otto Scheel, Eine Reise zur Abstimmung in der ersten Zone Nord-schleswigs. Tübingen 1920. Side 35.

Over for disse Udtalelser staar den Kendsgerning, at Tønder By, beliggende i et rent dansktalende Omraade, i de senere Generationer utvivlsomt har haft *dansk Folkesprog*. At det samme har været Tilfældet for Aarhundreder siden, fremgaar af Generalsuperintendent *Jacob Fabricius's* Erindringer. Da han i 1560'erne som Barn flyttede med sin Fader til Rendsborg, kunde han, som han fortæller, ikke et Ord Tysk, endskønt han stammede fra Borgerskabets førende Kredse. Da han efter nogle Aars Forløb vendte tilbage til sin Fødeby Tønder og i Mellemtiden havde glemt sit danske Maal, kaldte de Tøndering-Drenge ham »tyske Jacob«. Over for denne klare Udtalelse siger Indskrifter i Kirker og paa Husene (Latin og Plattysk) og selv plattyske Haandværkerregninger, stiledede til Magistraten, hvis officielle Sprog var Tysk, ikke meget.

De *efterfølgende Kort* kan give et solidt Bidrag til Spørgsmaalet, om Tønder med Rette kan kaldes en urtysk By med tysk Folkesprog, idet de viser Borgernes *blodsmæssige* S sammensætning og derved tillige naturligvis deres daglige *Sprog*.

Som Materiale til disse Kort er denne Gang ikke benyttet Vielsesregistre, men den paa Raadhuset førte »*Matricul*« over de *Borgere, der fra 1700 til 1869 aflagde Borgered* og derved fik Borgerrettigheder i Tønder; den foreligger trykt i Dr. Ludwig Andresens »*Bürger- und Einwohnerbuch der Stadt Tondern bis 1869*«. Kiel 1937. Denne »*Matricul*« optegner altsaa Byens »*Borgere*«, Befolkningens bærende Lag. Ikke-Borgerne, de saakaldte »*Indbyggere*«, der dels dannede et fint Lag over Borgerne (Gejstlige, Lærere, Embedsmænd, Læger, Advokater o. a.), dels en bred Masse under Borgerne (Tyende og »uærlige«) omfattes ikke af Fortegnelsen.

Kortene angiver altsaa kun Hjemstederne for *Mænd*; men i Mod-sætning til Vielsesregistre er man til Gengæld sikker paa, at disse Personer virkelig *bosatte* sig i Byen. — Borgerfortegnelsen mener med Betegnelsen »Hjemsted« i Almindelighed *Fødestedet*; dog er det muligt, at Protokollen hos nogle, muligvis mange, anfører det sidste Opholdssted.

Hjemstederne for de Mænd, der fra 1700—1849 fik Borgerrettigheder i Tønder, ses af følgende Sammenstilling:

Aar	Tønder		Dansk-talende Sdj.	Dansk-tysk- talende Sdj. : Flensborg	Danmark	Norge, Sverige	Friske-talende Sdj.		Ilosten	Tyskland	Andre Lande	Ukendt	Ialt
	Dansk-talende Sdj.	Tysk-talende Sdj.											
1700—1709	80	61	2	40			3	4	1	9	1 Ungarn	1	202
1710—1719	34	22	2	13	2 Norge		3	5		6		1	88
1720—1729	68	41	1	19	2 Norge 1 Sverige		1	9	5	17		1	165
1730—1739	75	60	2	28	4 Norge 1 Sverige		3	3		16	1 Polen	1	194
1740—1749	69	39	3	29			3	2	1	9	1 Bøhmen 1 Ungarn	7	164
	326	223	10	129	10		13	23	7	57	4	11	813
1750—1759	77	40		31			1	4	3	6	1 Svejts	2	165
1760—1769	61	59	3	18			2	3	4	12	2 Bøhmen	2	166
1770—1779	51	50	8	26	1 Sverige		2	2	4	6	1 Bøhmen	4	155
1780—1789	61	53	3	30	1 Norge 1 Sverige		3	3	4	11		3	173
1790—1799	66	53	2	25	1 Norge 3 Sverige		3	4	4	12		3	176
	316	255	16	130	7		11	16	19	47	4	14	835
1800—1809	61	53	1	19			10	6	3	8	1 Rusland		162
1810—1819	64	48		17	1 Norge		13	6	6	26	1 Bøhmen 1 Svejts	1	184
1820—1829	63	54	3	20	2 Norge		17	6	6	14		1	186
1830—1839	59	46	2	10			11	3	5	9	1 Italien		155
1840—1849	59	55	4	21			4	4	9	1	1 Vestindien	6	164
	306	256	10	96	3		55	25	29	58	5	8	851
Ialt	948	734	36	355	20		79	64	55	162	13	33	2499
Procent ..	37,9	29,4	1,4	14,2	0,8		3,2	2,6	2,2	6,5	0,5	1,3	100,0

83,7

14,5

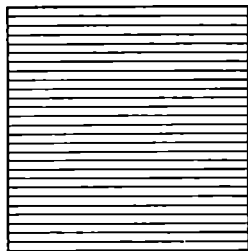
1,8

Naar man løber de enkelte Kolonner igennem fra øverst til nederst, bliver man klar over, at Forskellene er saa smaa, at Tilfældigheder er udelukkede. I de tre Halvsekler (1700—1749, 1750—1799, 1800—1849) stammede fra Tønder Købstad: 326 — 316 — 306, fra det dansktalende Sønderjylland: 223 — 255 — 256, fra Tyskland: 57 — 47 — 58 o. s. v. Den eneste nævneværdige Forskel er, at Tilskudet fra Danmark-Norge-Sverige gaar stærkt ned efter Aar 1800, og at Tilflytningen fra Frisland og Holsten stiger tilsvarende. Om der i denne Udvikling kan spores en Linie, der kan fortsættes bagud, saa man deraf kan slutte, at Tilvandringen nordfra i ældre Tider har været større, kan ikke siges med Bestemthed.

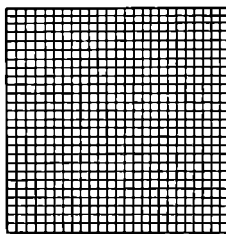
Denne Borgerprotokols klare Konstatering af Tønder Købstads virkelige Blods- og Sprogforhold virker vel nok som et Kølleslag mod al gængs Opfattelse! Jeg har ved talrige Forespørgsler kunnet konstatere, at den *almindelige Opfattelse* hos Danskere og Tyskere er følgende: a) Tønder Købstad laa omtrent paa Grænsen af dansktalende og frisisktalende Omraade, og Tønder var gennem Aarhundreder Amtsby og altsaa »Hovedstad« for et frisisktalende Omraade. Derfor maa den naturlige Tilflytning fra Hertugdømmet Slesvig være nogenlunde lige- ligt fordelt mellem Danskere og Frisere; i det mindste maa Friserne have stillet en meget betydelig Del. b) Tilflytningen fra Omraader uden for Hertugdømmet Slesvig maa i Hovedsagen have fundet Sted sydfra; dette er jo en Selvfølge, naar man tænker paa Tønder Købstads officielle nedertyske (tyske) Karakter. — Og saa viser denne Sammenstilling, at begge Dele er Vrangforestillinger. For Tønder Købstad gælder det samme som for de nordslesvigske Landsogne: Tønder er med inde under det *danske* Folks Blodskredsløb; det friske Blod er kommet nordfra, og det Tyske er blodsmæssigt set et Fremmedelement i Byen. 83,7 % af alle nye Borgere hører hjemme paa dansktalende Omraade, kun 14,5 % paa frisisk- og tysktalende Omraade. Nedertysk Modersmaal havde kun 5 %. Dermed er der vel for al Fremtid sat Punktum for Talen om Nedertysk som *Folkesprog* i Tønder Købstad.

Maaske vil man indvende, at de nye Borgere fra *Tønder og Flensborg* — endskønt disse Byer i Tiden 1700—1850 laa i rent dansktalende Egne — alligevel var sprogligt »neutrale«, baade kendte dansk og tysk Sprog og altsaa hverken bør regnes med til de dansktalende

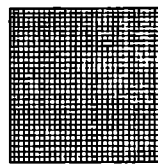
*Hjemsted for de 2499 Personer
som fra 1700-1849 (150 Aar) fik Borgerrettigheder i Tønder Købstad.*

*fra Tønder Købstad
948*

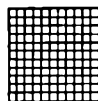
*fra det dansktalende Sønderjylland
(incl. Enklaver og Flensborg):
770*

*fra Kongeriget Danmark.
355*

*fra Tyskland.
162*

*fra det tysktalende
Slesvig og Holsten
119*

*fra frisisktalende
Omraade
79*

*Ukendt:
33*

*fra Norge (15)
og Sverige (7).
20*

*fra andre
Lande.
13*

Kort (Tavle) 21.

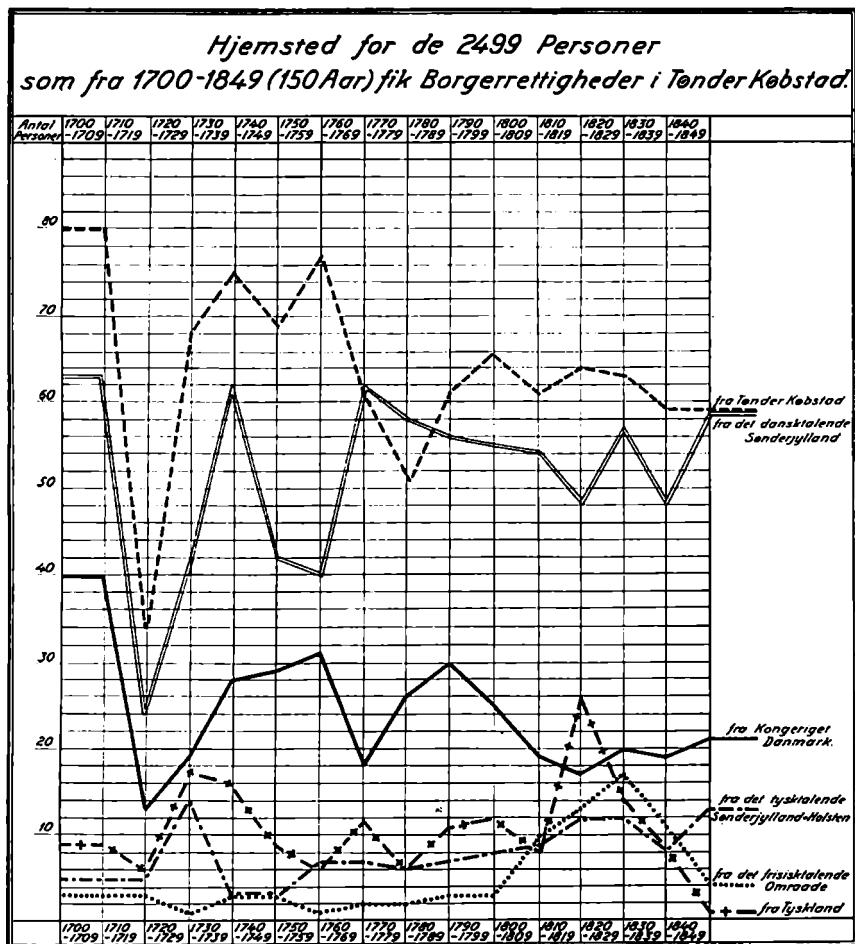
eller de tysktalende. Lader vi dem ude af Betragtning, gaar Tallet paa de nye Borgere ned fra 2499 til 1515. Af disse stammede fra det dansktalende Sønderjylland + Kongeriget Danmark + Norge og Sverige: 1109 Personer = 73,2 %, fra det tysktalende Sønderjylland + Holsten + Tyskland: 281 Personer = 18,6 %, fra frisisktalende Omraade: 79 Personer = 5,2 %, fra andre Lande + ukendt: 46 Personer = 3,0 %. Det dansktalende Element er altsaa stadig fire Gange saa stort som det tysktalende, over tre Gange saa stort som det tysk- og frisisktalende sammenlagt.

Det maa endnu bemærkes, at det *frisisktalende* Element sandsynligvis har været mindre, end de foranstaaende Tal angiver. Hele Viding-Herred er regnet som frisisktalende, endskønt det danske Sprog rækker et godt Stykke ind i Herredet.

Meget paafaldende er *Holstens* ubetydelige Rolle ved Rekrutteringen af Tønders Borgerskab. Fra 1700—1749 kom der kun 7 Personer fra Holsten, men 10 fra de fjernt liggende Lande Norge og Sverige. Man kan se det samme hos Landsognene. *Schleswig-Holsteinismen var aldrig en blodsmæssig Realitet.*

Klarere end Tal er de rumslige Proportioner. Derfor giver *Tavle 21* en *grafisk Fremstilling* af Størrelsesforholdet mellem de forskellige Grupper. De tre største Grupper over Stregen angiver det dansk-talende Element, de tre mindste Grupper under Stregen det tysk- og frisisktalende Element. Dertil maa dog knyttes to Bemærkninger: a) De 162 Personer fra Tyskland stammer i lige store Dele fra det vesttyske Omraade og fra det slaviske, tysk koloniserede Øst-elbien, b) De fleste tysktalende Sønderjyder var danske af Æt. Den *blodsmæssige* S sammensætning svarer altsaa ikke helt til den sproglige, idet det tyske Element er mindre og det danske større, end denne grafiske Fremstilling viser.

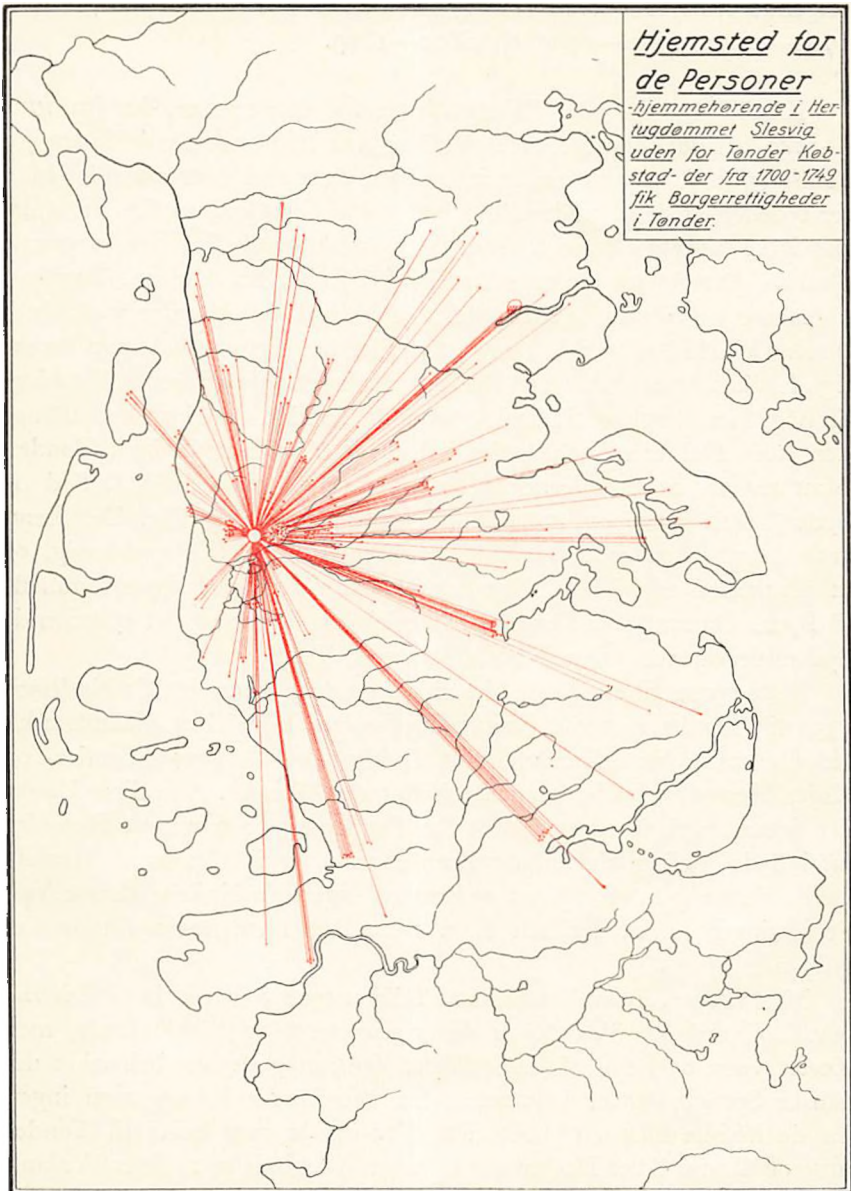
Tønder Borgerbog viser altsaa klart, at det Tyske, der havde taget Pladsen paa Skolekatedre, Prædikestolen og Kontorstolene, var *fremmed* paa Stedet. Et mærkeligt slaacnde Indtryk af det samme faar man, naar man tegner de vigtigste Grupper op i *Kurver* fra Aarti til Aarti, som det er sket paa *Tavle 22*. Man ser, hvorledes de tre øverste Streger, det danske Element, i det væsentlige reagerer ens, hvorledes f. Eks. den nordiske Krigs Ulykker i Aartiet 1710—1719 for alle tre Grupper medfører en katastrofal Nedgang. Det tyske Element derimod bryder sig ikke om dette Lands Skæbne. Mens det danske Tilskud i Aartiet 1810—1819 gaar ned, springer den tyske Tilflytning voldsomt i Vejret som Følge af de Krige, der hærger Tyskland. At det er Krigen, altsaa *unormale* Forhold, der gør sig gældende i dette Aarti, ses klart deraf, at de samme Forhold viser sig for *Haderslev Købstads* Vedkommende. Dr. Achelis fremhæver i sin »Bürgerbuch der Stadt Hadersleben«, at to Perioder tydeligt er fremhævet ved større,

Kort (Tavle) 22.

unormal tysk Tilflytning: 30-Aarskrigens Tid 1630—1640 og Napoleonskrigenes Tid 1811—1820. Det er ligeledes interessant at lægge Mærke til, at den store nordiske Krig virker i Haderslev som i Tønder: I Aartiet 1711—1720 aflagde kun 4 Personer fra Rigsdanmark Borgered i Haderslev, men 5 fra Holsten + andre tyske Stater, et helt unaturligt Forhold, som man ser af Oversigten paa Side 85.

Hvor de enkelte Borgere nøjagtigere hørte hjemme, viser de efter-

Kort 23.

følgende *Kort*, der hvert for sig sammenfatter *Perioder paa 50 Aar*: 1700—1749, 1750—1799 og 1800—1849.

KORT 23, der viser Hjemstederne for de Personer, der fra 1700—1749 aflagde Borgered i Tønder og var hjemmehørende *inden for Sønderjylland*, er overmaade interessant og virker overraskende. Man ser tydeligt, at de tilvandrende deler sig i *to Grupper*: en lille fra andre slesvigske Købstæder og en stor fra Landet, særlig fra den nærmeste Omegn. Den første kommer fortrinsvis sydfra: fra Husum, Tønning, Flensborg og Slesvig, medens de nordslesvigske Købstæder med Undtagelse af Haderslev ikke gør sig gældende. Og nu skal man tænke sig de Straalcbundter væk, der fra Købstæderne Husum, Tønning, Slesvig, Flensborg og Haderslev fører til Tønder. Saa har man tilbage den store Flok fra *Landet*, der i disse 50 Aar fæstede Bo i Tønder. Man ser da, at Straalerne er korte og tynde mod Sydvest, Syd og Sydøst, men lange og tætte mod Nord, Nordøst og Øst. Det fremgaar meget klart af dette Kort, at Tønder hører til Nordslesvig, og at det næsten udelukkende var *dansktalende* Slesvigere, der strømmede til Byen. Omraadet mellem Sli-Danevirke og Ejder og det tysktalende Sydvestslesvig var uden Forbindelse med Tønder.

Dette svarer til ældgamle historiske og erhvervsmæssige Forbindelser. 1354 fik Tønder Købstad Eneprivilegium paa Handel og Haandværk i vid Omkreds. Hele Handelen for Hviding-, Lø-, Slogs-, Tønder- og Højer Herreder skulde foregaa i Købstaden Tønder. Alle disse Herreder ligger Nord, Nordøst og Øst for Tønder, og de nærmeste Herreder mod Syd: Viding Herred og Kær Herred, er ikke nævnte! Tønder havde dengang intet Opland sydpaa og ingen Forbindelse denne Vej. Forklaringen er, at der helt til o. 1500 ikke førte nogen farbar Vej sydpaa.

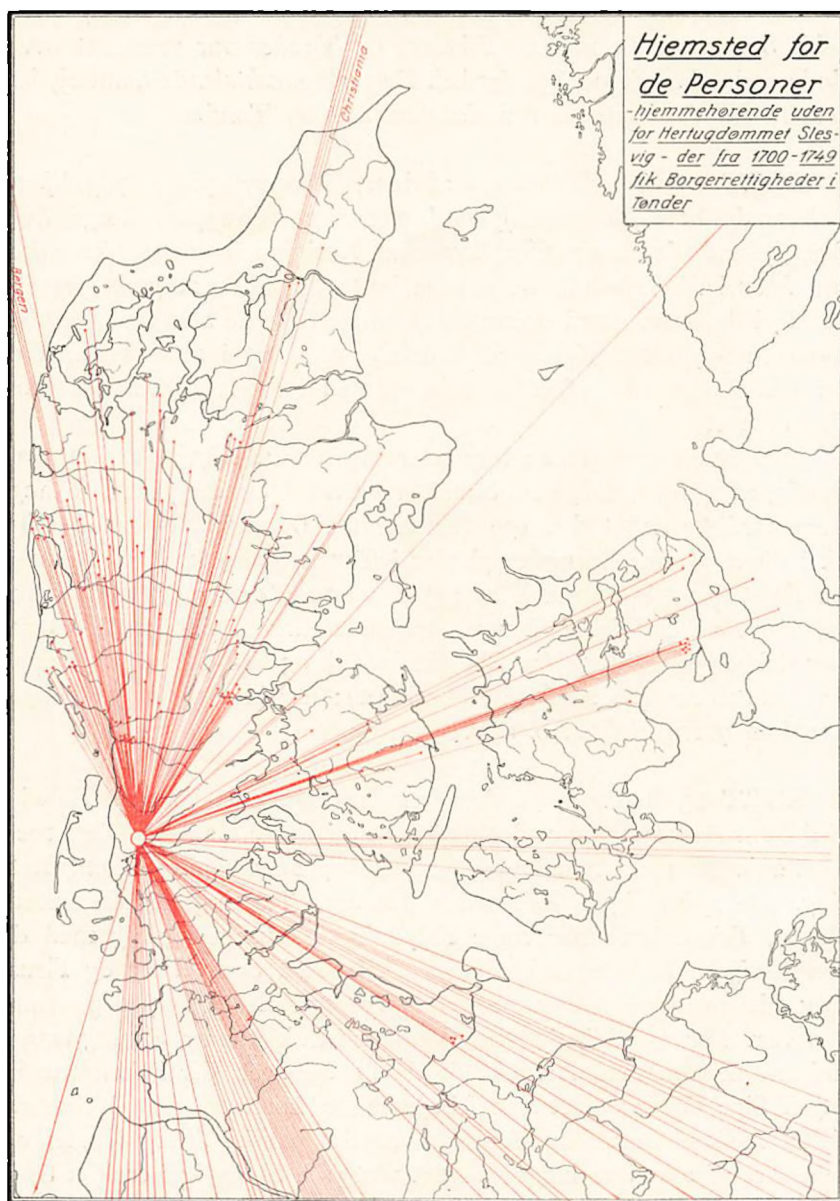
Mest interessant er det at kaste Blikket mod Sydvest, hvor *Friserne* bor. I Oversigten Side 66 er der regnet med 13 frisisktalende, men Kortet viser, at de 9 af dem sikkert lige saa godt har behersket det danske Sprog. Der er kommet 4 fra det danske Rømø, men ingen fra de frisiske Øer, endskønt Sild, Før og Amrum hørte til Tønder Amt og Rømø ikke. Der er altsaa ingen Forbindelse mellem Frisland og Tønder i disse 50 Aar; selv over til det fjernt liggende og geografisk saa forskellige Als er Forbindelserne stærkere. Det er sikkert atter

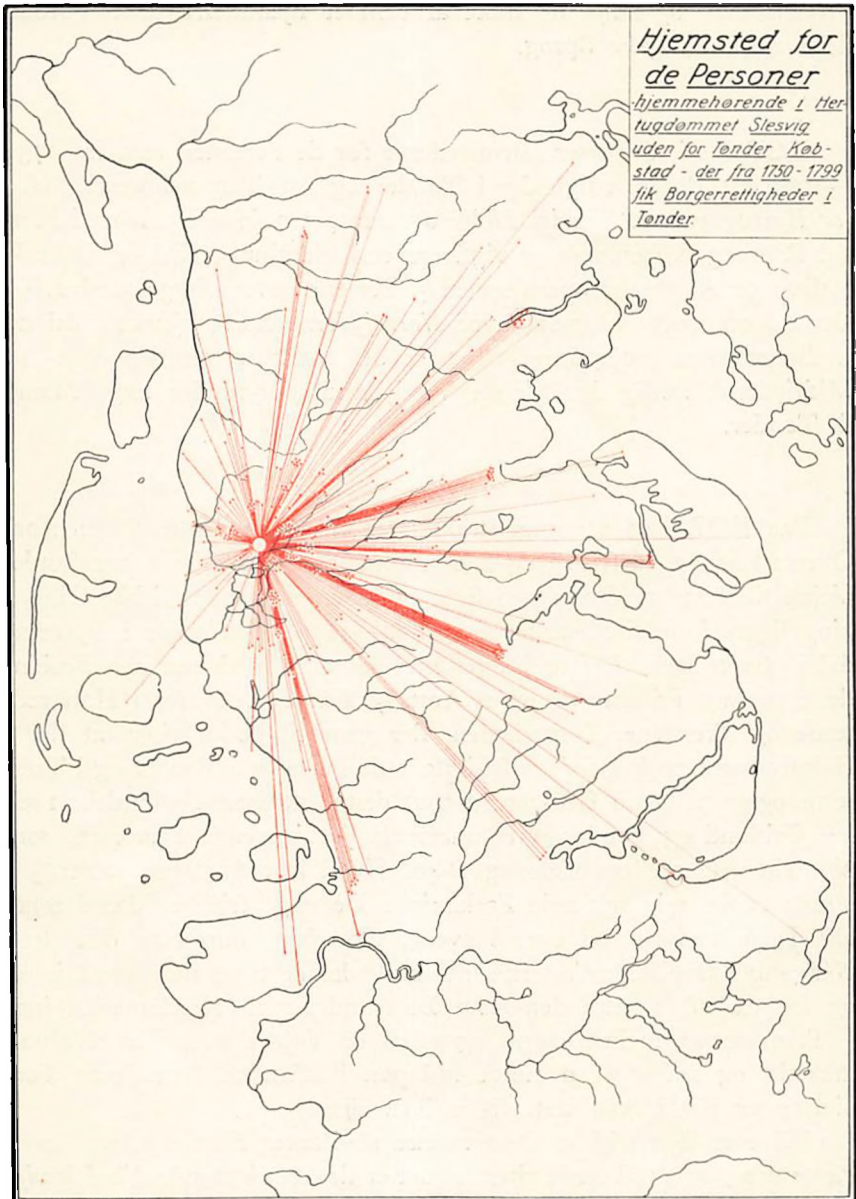
i første Linie *Sproggrænsen*, der er Aarsagen til disse mærkelige Forhold. Sproggrænsen mellem Frisland og Tønder var værre at overvinde end Afstande og Egnsforskæl. Det var *dansktalende* Sønderjyder, der fra Landet søgte til den *dansktalende* By Tønder.

KORT 24 viser *Fordelingen* af de nye Borgere 1700—1749, hjemmehørende *uden for Sønderjylland*, efter større Grupper: Norge, Sverige, Jylland, de danske Øer, Tyskland. Derimod siger det ikke meget om, *hvor* i *Nørrejylland* de enkelte hørte hjemme; Borgerbogen har nemlig i de første Aar i overmaade mange Tilfælde blot Hjemstedsbetegnelsen »Jylland« eller »ved Kolding« o. l., og i disse Tilfælde er der paa Kortet blot afsat en Prik et Sted i Nørrejylland, ved Kolding o. s. v.

Men ogsaa med denne Mangel er Kortet lærerigt nok. Det viser nemlig, at ogsaa Tønders Forbindelser *uden for Sønderjylland* er langt mere nordiske end tyske. 139 Personer fra Danmark, Norge, Sverige fik i disse 50 Aar Borgerrettigheder i Tønder, men kun 64 Personer fra Holsten og Tyskland. Eller agt paa andre Træk: Fra Ribe kommer der flere end fra Aabenraa og Sønderborg tilsammen; der kommer dobbelt saa mange fra Christiania (4) og fire Gange saa mange fra København (8) som fra Lübeck (2); der kommer 8 fra Norge, men kun 7 fra Holsten o. s. v.

KORT 25 flytter os 50 Aar frem, men Billedet i anden Halvdel af det 18. Aarhundrede er det samme som i første Halvdel. (Sml. med Kort 23). Man kan maaske tale om en svag Forskydning i *dansk* Retning. De sydslesvigske Købstæder Husum, Tønning, Frederiksstad, Slesvig, Eckernförde har ringe Betydning i Sammenligning med de nordslesvigske Købstæder Haderslev, Aabenraa, Sønderborg og Flensborg, idet nu ogsaa Aabenraa og Sønderborg stiller et betydeligt Antal Personer. For Landdistrikternes Vedkommende træder *Sproggrænsen* endnu skarpere frem. Næsten alle de 11 Personer, der i Sammenstillingen Side 66 er opført som frisisktalende, hører hjemme i Grænsbæltet mellem Dansk og Frisisk, hvor det danske Sprog kendes og beherskes af alle. Saa langt som det plattyske Sprog har erobret Sydslesvig, er der ingen Forbindelse med det dansktalende Tønder. 90 % af de Slesvigere, der i disse 50 Aar slaar sig ned i Tønder, har dansk

Kort 24.

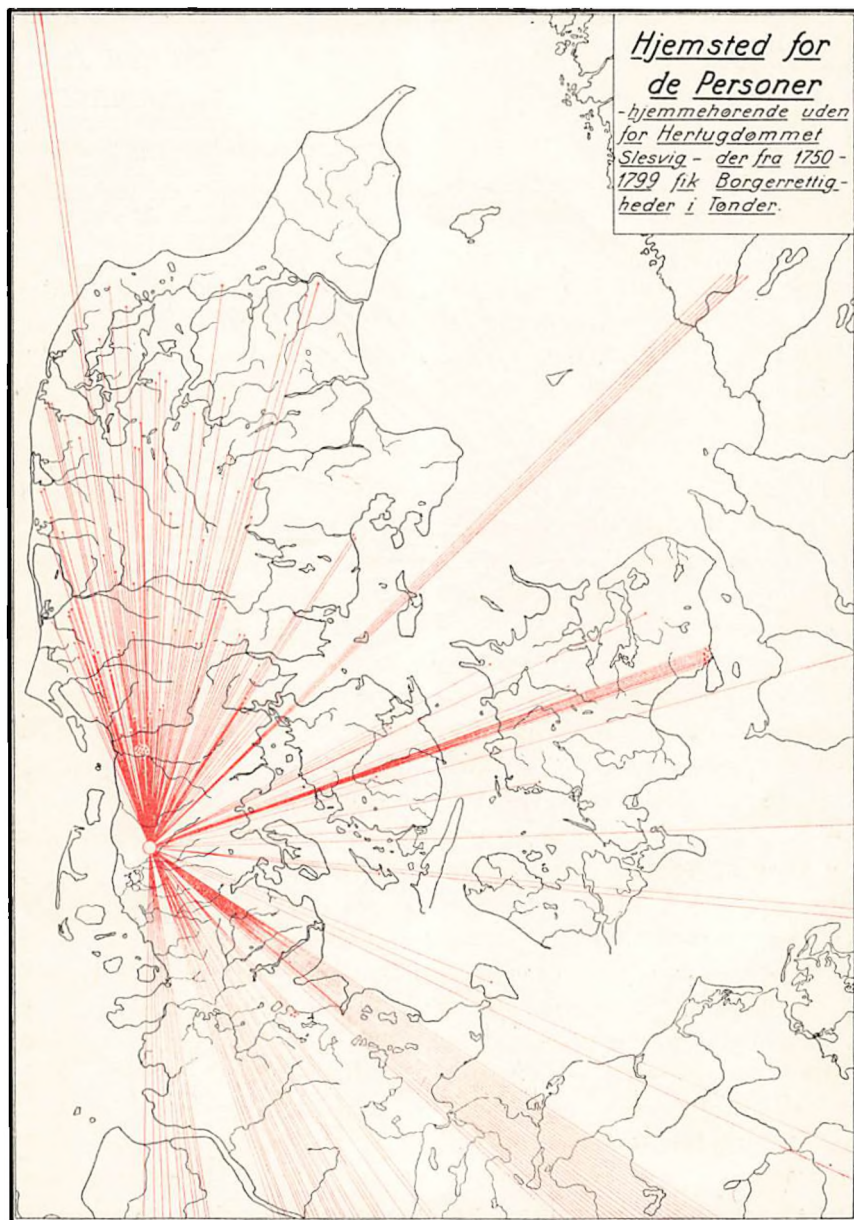
Kort 25.

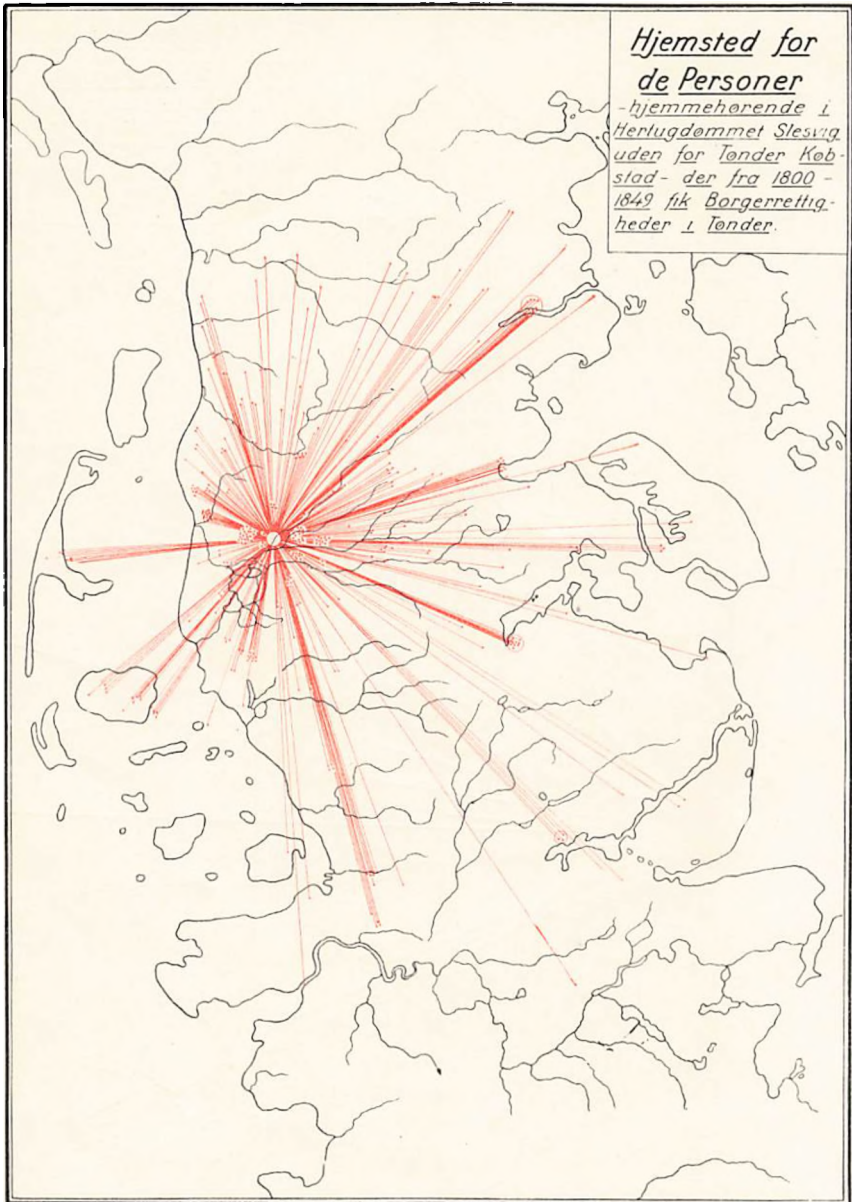
Modersmaal, og langt de fleste af dem er hjemmefra uden Forbindelse med det tyske Sprag.

KORT 26, der viser Hjemstederne for de Personer, som fra 1750—1799 fik Borgerrettigheder i Tønder og var hjemmehørende *uden for Hertugdømmet Slesvig*, falder atter meget nøje sammen med Kort 24. Ribe og København er vigtigere end Hamburg, Kiel og Lübeck. I disse 50 Aar staa Sverige med 5 Personer over Norge med 2. — Dette Kort viser os ogsaa, hvor *Nørrejyderne* hørte hjemme, thi nu er Borgerbogen nøjagtigere. Det er det stærkt ekspansive Vest- og Midtjylland, særlig det yderste Vestjylland, der sender unge Mænd til Tønder.

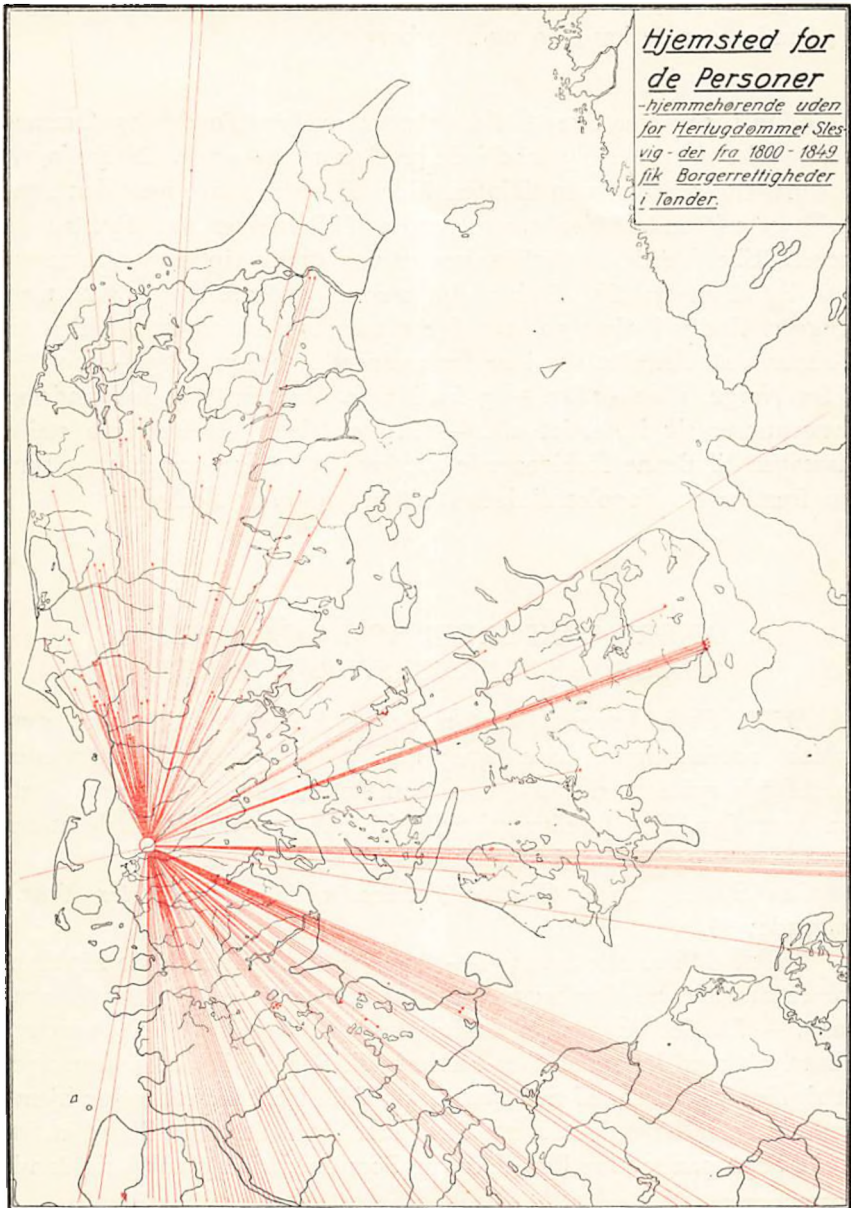
Paa KORT 27 ser man straks, at *Friserne* møder med den store Overraskelse. 25 Øfrisere og lige saa mange Strandfrisere har fundet Vejen til Tønder. Oversigten Side 66 viser, at denne frisiske Tilflytning ligger i de fire Aartier fra 1800—1839 og allerede i Fyrerne daler stærkt igen. Derfor interesserer det os, om denne nye Forbindelse mellem Friserne og deres Amtsby Tønder vedvarer i Halvtredserne og Tresserne. Borgerbogen, der gaar til 1869, viser, at der i Halvtredserne nedsatte sig 7 frisisktalende Personer i Tønder og i Tresserne ogsaa 7. Deraf fremgaar det, at denne stærkere Forbindelse mellem Frisland og Tønder er et unormalt, *forbigaaende* Fænomen, som blot viser sig mellem 1800 og 1840. Hvad kan Aarsagen være? Jeg kunde tænke mig følgende Forklaring: De unge frisiske Mænd søgte alle Dage vestpaa, ud over Havene. Omkring 1800 kom den store Nedgang i Hvalfangerfarterne, der hidtil havde taget de unge Frisere, og fra ca. 1840 satte den store Bortvandring til Nordamerika ind. I Tomrummet mellem 1800 og 1840 er Vejene over Havet altsaa lukkede, og saa søger de unge ind paa Fastlandet. Om denne Forklaring er rigtig, kan naturligvis ikke siges.

Ud over den frisiske Overraskelse stadfæster Kort 27 kun, hvad Kortene 23 og 25 allerede viste: at det er det dansktalende *Nordslesvig*, der danner Tønder Købstads Rekruteringsomraade. De 5 sydslesvigske Købstæder Husum, Tønning, Frederiksstad, Slesvig, Eckernförde stiller

Kort 26.

Kort 27.

Kort 28.

blot 13 Personer, de tre nordslesvigske Købstæder Haderslev, Aabenraa og Sønderborg derimod 22 og Flensborg 10.

KORT 28 viser Slægtsforbindelserne mellem Tønder og Omraaderne *uden for Sønderjylland* i de 50 Aar 1800—1849. Tilflytningen nordfra er, som Sammenstillingen Side 66 viser, gaet ned, den rigstyske er uforandret den samme, men Tilflytningen fra Holsten er steget. Ribe, Varde og København er dog stadig vigtigere end nogen tysk By. Den statslige Forbindelse med *Norge* afbrydes 1814, men alligevel finder i disse 50 Aar lige saa mange Nordmænd Vejen til Tønder, som Antallet var i de forudgaaende 50 Aar: 1750—1799 = 2 fra Norge, 1800—1849 = 3 fra Norge. Den rigstyske Indvandring koncentrerer sig i Aartiet 1810—1819 og daler derefter igen stejlt. Aarsagen til denne forbigaaende stærkere tyske Indvandring er, som før fremhævet, Napoleonskrigene, altsaa *unormale* Forhold.

9. ANDRE SØNDERJYDSKE LANDSOGNES OG KØBSTÆDERS SLÆGTSFORBINDELSER

Abild, Øster Løgum, Vilstrup Sogne kan sikkert betegnes som *typiske* nordslesvigske Landsogne; men alligevel kan Tilfældigheder naturligvis spille med ind, naar man holder sig til et enkelt Sogn fra hver Egn. Der foreligger imidlertid Oplysninger fra nogle andre Sogne, som stadfæster de Resultater, vi her er naede til.

Om *Hostrup Sogn*, Øst for Tønder, meddeler Dr. *Peter Kragh* følgende: *)

Ved 20,8 % af alle fra 1751—1800 i Hostrup Kirke viede Ægtepar var en af Parterne eller begge Parter hjemmehørende Nord for Kongeaen. — Da det vil være en Undtagelse, at to Personer fra Kongeriget bliver gift med hinanden i en sønderjydsk Kirke, vil dette altsaa sige, at rigelig 10 Procent af alle i Hostrup Kirke viede Personer var hjemmehørende i Kongeriget. Dette Sogn kan kontrollere vort Resultat fra *Abild Sogn* paa samme Egn. Hostrup Sogn med rigelig 10 % rigsdansk

*) Dr. *Peter Kragh*, *Trotz Überfremdung und Abwanderung Stärkung und Kräftigung der Volksgruppe. Deutscher Volkskalender Nordschleswig 1941.*

Blod blandt de viede i Tiden 1751—1800 svarer nøje til Abild Sogn med 11,4 % 1826—1864 og 10,3 % 1865—1882.

For det frisiske *Deedsbøl Sogn* i Sydtønder Amt har *Paul Carstensen* undersøgt, hvor de Personer hørte hjemme, der i Tiden 1700—1864 blev viede i Deedsbøl Kirke.*) Desværre skelner Carstensen ikke mellem Slesvigere og Holstenere, hvorfor ikke hele hans Oversigt interesserer os; men følgende Tal siger tilstrækkeligt:

104	Personer	stammede	fra	det	nuværende	Nordslesvig,	N. f.	Skelbæk,
102	»	»	»	»	Danmark	N. f.	Kongea,	
12	»	»	»	»	Tyskland	S. f.	Elben.	

Forholdet mellem det indvandrede rigstyske og rigsdanske Blod er altsaa 1 : 8½. Dette falder nøjagtigt sammen med Øster Løgum Sogn, hvor det tilsvarende Forhold for Tiden 1779—1888 ogsaa er 1 : 8½, medens vi for Vilstrup Sogn 1763—1890 faar Forholdet 1 : 12 og for Abild Sogn 1826—1882 Forholdet 1 : 127. Disse Tal fortæller os følgende: Hovedstrømmen af Nørrejyder kom fra Midt- og Vestjylland og gik sydpaa ned langs den slesvigske *Vestkyst*. Syd for Tønder mødte den Sproggrænsen mellem Dansk og Frisisk, og derfor er det nørrejydske Blodslæt stærkere i det danske (Abild Sogn) end i det frisiske Vestslesvig (Deedsbøl Sogn). Men den vestnørrejydske Blodsstrøm ind i det frisiske var dog stadig saa stærk, at den kunde maale sig med den, der gik til de østslesvigske Sogne, og stadig var den omved 10 Gange saa stærk som den, der fra rigstysk Omraade førte nordpaa ind i Frisland. Lige saa lidt som Sproggrænsen standsede Havet Nørrejyderne. De fandt i stærk Grad Vejen til Sild og Før, selv til Nordstrand og Pelworm. Om Nordstrand siger Dr. *Peters*:**) »I Stedet for de udvandrede Frisere kom der talrige Stammefremmede til Nordstrand, Jyder og frem for alt Nedersachser.«

Men ved den ældgamle *Folkegrænse* mellem Dansk og Tysk i Ejderomraadet stoppede Strømmen nordfra op. I Fortegnelser over samtlige Bols mænd og Kaadnere, der i 1537 og 1539 boede i de midt-

*) *Paul Carstensen, Die Heimat der Bewohner Deezbülls 1700—1864. »Südtond. Zeitung« 18. 9. 1937.*

**) *Peters, Nordfriesland. Husum 1929. — Her citeret efter Otto Hubele, Ergebnisse familienbiologischer Untersuchungen in der Nordmark. (Inaugural-Dissertation). Leipzig 1939.*

holstenske Sogne *Bramstedt*, *Kaltenkirchen* og *Nortorf*, findes der ikke et eneste Navn, der tyder paa jydsk Nedstamning.*) De eneste danske Navne, der gennem Aarhundreder findes i Vielsesregistrene fra Bramstedt Sogn i Holsten, er Navne paa danske Soldater, der laa i Kvarter i Sognet og giftede sig med Piger derfra. Men de bosatte sig ikke dér! *Hans Riediger*, der har foretaget grundige Undersøgelser angaaende Befolkningen i Bramstedt Sogn, skriver:

»De Soldater, der fra ca. 1686 til 1710 var indkvarterede i Bramstedt Sogn, er uden Betydning for den bosiddende Bondebefolkning i Sognet: Nogle af dem tog sig rigtignok Hustruer fra de bosiddende Bondefamilier; men de blev ikke boende i Bramstedt Sogn, d. v. s. hverken de eller deres Efterkommere gik op i Befolkningen. Saa vidt det kan fastslaaes kildemæssigt, har de ikke blodsmæssigt forandret Sognet Bramstedts Befolkning. Iøvrigt findes der blandt Soldaternes Navne hyppigt Familienavne paa —sen, der peges til Slesvig og Danmark.« (Side 66).

Dette er en meget vigtig Konstatering. Nørrejyder giftede sig med Sønderjyder og Frisere og fæstede Bo i Sønderjylland og Frisland; Nørrejyder giftede sig med holstenske Piger, men slog ikke Rødder i Holsten. Sprogskellet var for Frislands og Holstens Vedkommende lige stort; men her møder vi atter usynlige og uhaandgribelige Kræfter, der gør sig gældende: den *ældgamle Blodsenhed* mellem alle Mennesker Nord for Ejder og Skellet ved den gamle Grænseflod Ejder over til et andet Folk.

*

*

*

Vort Resultat fra *Tandslet Sogn* paa Als kan kontrolleres ved Hjælp af Studier, som pens. Lærer *Majbøll* i Jejsing har foretaget. Hr. Majbøll har undersøgt Hjemstedet for alle Personer, der fra 1757—1820 blev viede i *Ulkebøl Sogn* og fra 1750—1800 i *Hørup Sogn*, begge paa Als. Paa Grundlag deraf kan der foretages følgende Sammenstillinger:

*) Disse Fortegnelser findes i *Hans Riediger, Die Bevölkerung des urholtsischen Kirchspiels Bramstedt vom Beginn des 30-jährigen Krieges bis zum Ende des Nordischen Krieges. (Inaugural-Dissertation). Hamburg 1937.*

*Hjemsted for de 1644 Personer, der fra 1757—1820 blev viede
i Ulkebøl Sogn ved Sønderborg.*

Fra Ulkebøl Sogn	1332	Personer
» Als og Sønderborg	191	»
» Sundved	29	»
» Aabenraa Amt	14	»
» Haderslev Amt	4	»
» Tønder Amt	2	»
» Flensborg og Flensborg Amt	5	»

ialt fra det dansktalende Sønderjylland: 1577 Personer

Fra Nørrejylland	24	Personer
» Ærø	10	»
» Fyn	14	»
» Langeland	2	»
» Sjælland	5	»
» Norge	2	»
» Island	1	»

58 Personer

ialt fra dansk-nordisk Omraade: 1635 Personer

fra det tysktalende Sydslesvig	2	Personer
» Holsten	3	»
» tyske Stater	4	»

ialt fra tysk Sprogomraade: 9 Personer

Altsaa: Fra dansk-nordisk Omraade ialt 1635 Personer = 99,45 %
» tysk Sprogomraade 9 » = 0,55 %

*Hjemsted for de 1124 Personer, der fra 1750—1800 blev viede
i Hørup Kirke paa Als.*

Fra Hørup Sogn	936	Personer
» Als og Sønderborg	167	»
» Sundved	5	»
» Aabenraa Amt	2	»
» Haderslev Amt	1	»
» Nørrejylland	4	»
» Fyn	6	»
» Bornholm	1	»

ialt fra dansktalende Omraade: 1122 Personer = 99,82 %

Fra Holsten
» tyske Stater

i Person
1 »

ialt fra tysktalende Omraade: 2 Personer = 0,18 %

Overensstemmelsen med det af os undersøgte Tandslet Sogn er ret nøje. Det tyske Blodslæt er fuldstændig betydningsløst: Ulkebøl Sogn 0,55 %, Hørup Sogn 0,18 %, Tandslet Sogn 0,08 %. Slægtsforbindelserne holder sig ogsaa for disse to Sognes Vedkommende aldeles overvejende paa Øen Als, dog har Ulkebøl Sogn, der ligger ved Als Sund, naturligvis en Del Forbindelse over Sundet til Sundved. Det eneste paafaldende i Sammenligning med Tandslet Sogn er, at Ærø spiller en mindre Rolle for Ulkebøl Sogn og ikke nævnes i Vielsesregistret for Hørup Sogn; men ogsaa disse to Sognes Slægtsforbindelser uden for Sønderjylland er østadvendte.

*

*

*

I 1940 udkom paa Tryk Dr. *Achelis's* Bearbejdelse af *Haderslev Købstads Borgerbog*,*) og vi kan ved Hjælp af denne kontrollere, om vort Resultat fra Tønder kan siges at være almengyldigt for de nord-slesvigske Købstæder.

Vi faar paa Grundlag af Dr. *Achelis's* Bog følgende Opstilling:**)

*) *Thomas Otto Achelis, Bürgerbuch der Stadt Hadersleben bis zum Jahre 1864. 1. Teil. Flensburg 1940.*

***) *Paa Grund af et Par Trykfejl i Bogen falder enkelte Tal her ikke sammen med de af Dr. Achelis opgivne.*

Hjemsted for 3031¹⁾ Personer, der aflagde Borgered i Haderslev.

fra:	1630—1640	1647—1656	1670—1680	1681—1690	1691—1700	1701—1710	1711—1720	1721—1730	1731—1740	1741—1750	1751—1760	1761—1770	1771—1780	1781—1790	1791—1800	1801—1810	1811—1820	1821—1830	1831—1840	1841—1850	1851—1860	1861—1863	Ialt	Procent
Haderslev Købstad . . .			6	14	1	5	15	28	24	34	22	39	37	44	57	46	63	53	86	175	34	783	25,83	
Haderslev Slotsgrund .								5	2	1	2					3	4	8	4			29	0,96	
Haderslev Amt	60	5	7	5	3	4	14	32	36	27	7	21	19	51	66	65	62	103	65	88	62	800	26,39	
Det øvrige Sønderjylland	16	3	4	2	1	2	6	22	10	13	6	9	15	23	25	26	32	55	51	49	30	400	13,19	
Nørrejylland	2	1	2	5		3	4	11	13	15	11	17	14	26	33	29	64	56	37	52	20	415	13,69	
Det øvrige Danmark . . .	1	3	7	1	1	1	6	8	6	13	5	11	12	11	8	14	23	38	28	28	16	241	7,95	
Norge og Sverige	1	1	1				1		2	1			2	1	1	1	2	2	1	3	1	21	0,69	
Tilsammen fra dansk-nordisk Omraade																						2689	88,70	
Holsten	3	1				3	1	2	3			1	2	3	5	5	9	14	13		27	17	109	3,60
Tyske Stater	13	2	2			2	8	9	8	2	8	4	3	9	13	36	26	27	9	20	7	208	6,86	
Tilsammen fra tysk Omraade																						317	10,46	
Brabant									4	1			1	1	1			2	1				11	
Holland																		1					1	
England			1																				1	
Frankrig																			1				1	
Livland												1											1	
Kurland														1									1	
Polen	1									1											1		3	
Ungarn															1			1	2				4	
Italien									1														1	
Vestindien																			1				1	
Tilsammen fra andre Omraader																						25	0,82	

1) Dr. Achelis har Tallet 3022.

2) Dr. Achelis har Tallet 802.

3) Dr. Achelis har Tallet 18,24 (Trykfejl).

En nøjagtig Sammenligning i alle Enkeltheder med Tønder Købstad er ugørlig, fordi Dr. Achelis ikke har en Rubrik »Ukendt«, og fordi hans Oversigt tager Sønderjylland som Helhed uden at skelne mellem dansk-, frisisk- og tysktalende Omraade. Dr. Achelis har dog for Tiden 1831—1849 undersøgt, hvor de Sønderjyder, der var hjemmehørende uden for Haderslev By og Amt, stammede fra. Opgørelsen ser saaledes ud:

Fra Aabenraa Amt	20	
» Sønderborg (12) og Nordborg (2) Amter	14	
» Løgunkloster (4) og Tønder (11) Amter	15	
» Flensborg Amt	31	
		= 80
Fra Gottorp Amt (5) og Stapelholm (1)	6	
» Husum Amt	1	
» Ejdersted	3	
» Eckernførde Amt	5	
		= 15

Vi ser en tydelig Gruppering i fire dansktalende og fire tysktalende Amter. Det er det *dansktalende* Sønderjylland — Aabenraa, Sønderborg, Tønder, Flensborg Amter — det er altsaa det gamle danske Folkeomraade, der sender sit Overskud til den dansktalende By Haderslev. »Omraadet mellem Sli og Ejder er meget svagt repræsenteret«, siger Dr. Achelis. (Side 19). Ogsaa han lægger altsaa Mærke til Danevirkelinien.

Vor Oversigt for Tønder (Side 66) kan ikke nøjagtig sammenlignes med denne Oversigt fra Dr. Achelis's Borgerbog; men da den tysk- og frisisktalende Del af Sønderjylland næsten har været uden Betydning, slaar vi *hele* Sønderjylland sammen, uanset Sprogskel. Saa faar vi følgende interessante Sammenstilling:

Fra dansk-nordisk Folkeomraade:

(hertil regnet hele Sønderjylland)	Tønder 89,5	Haderslev 88,7	%
Fra Holsten og Tyskland:	» 8,7	» 10,5	»
» andre Lande	» 0,5	» 0,8	»

Det kan være nok at konstatere den paafaldende Overensstemmelse, og det er meget interessant at fastslaa, at det tyske Blodslæt er noget større i Haderslev end i »den rent tyske By« Tønder. Blodsstrømmen sydfra er vel nok i Tidernes Løb fortrinsvis gaaet op langs den slesvigske Østkyst.

For *Aabenraas* Vedkommende har Arkivar *Frode Gribsvad* i Festskriftet til H. P. Hanssen*) efter Borgerprotokollen sammenstillet de nye Borgeres Fødested i de tre Perioder 1735—1777, 1791—1850 og 1851—1863. De to første af disse Perioder kan vi bruge til Sammenligning med Opgørelserne for Tønder og Haderslev. Tallene for Aabenraa er følgende:

<i>Født i:</i>	1735—1777	1791—1850	<i>begge Perioder sammenlagt</i>
Aabenraa By o. Landsogn	224 = 35,5 %	414 = 48,9 %	638 = 43,2 %
Aabenraa Amt	91 = 14,4 »	83 = 9,8 »	174 = 11,8 »
Det øvrige Nordslesvig (inkl. Flensborg)	147 = 23,3 »	167 = 19,7 »	314 = 21,2 »
Sydslesvig	21 = 3,3 »	34 = 4,0 »	55 = 3,7 »
Danmark N. f. Kongeaa	80 = 12,7 »	87 = 10,3 »	167 = 11,3 »
Norge	3 } = 3,0 »	5 } = 1,0 »	28 = 1,9 »
Sverige	17 }	3 }	
Holsten	7 } = 7,1 »	16 } = 5,8 »	94 = 6,4 »
Tyskland S. f. Elben	38 }	33 }	
Andre Lande	3 = 0,5 »	4 = 0,5 »	7 = 0,5 »
	631	846	1477

Ordner vi disse 1477 Personer i de tre store Grupper, faar vi følgende *Procenttal*:

Fra dansk-nordisk Folkeomraade

(hertil regnet hele

Sønderjylland): Aabenraa 93,1 (Tønder 89,5 Haderslev 88,7) %
 fra Holsten og Tyskland: » 6,4 (» 8,7 » 10,5) »
 fra andre Lande: » 0,5 (» 0,5 » 0,8) »

Aabenraa, næst efter Tønder Nordslesvigs mest tysksindede By, har

*) *Frode Gribsvad, Aabenraa 1864—1870, Festskrift til H. P. Hanssen. 1932, S. 256 ff.*

altsaa endnu mindre tysk »Blod« end Tønder og Haderslev. Men det »kongerigske« Islæt er ogsaa mindre:

Aabenraa (begge Perioder sammenlagt)	11,3 %
Tønder	14,2 »
Haderslev	21,6 »

Aabenraa laa tidligere gemt bag Bakker, langt borte fra alfar Vej, og er derfor mere »Hjemmefødning« end de andre to Byer.

Det er ofte blevet sagt, at Sønderjylland er *Broen* mellem Dansk og Tysk. Betydningen deraf er sikkert ofte blevet overdrevet. I de sidste 100 Aar har Nordslesvig afgjort været *Dæmning* og ikke *Bro*. De fleste har vel tænkt sig, at Sønderjylland ogsaa har været *Broen* i den Forstand, at den *tyske Indvandring* er gaaet denne Vej, og at der i de slesvigske Købstæder gennem Tiderne har siddet betydelig flere Tyskere end i de kongerigske. Dette vil sikkert være rigtigt for de tysktalende, sydslesvigske Købstæders Vedkommende. Men det mest overraskende ved de af Dr. Andresen og Dr. Achelis udgivne Borgerbøger er Konstateringen af, hvor ubetydelig en Rolle — talmæssigt set — den tyske Tilflytning spiller: i Tønder 8,7 %, i Haderslev 10,5 %. Den tyske Blodsstrøm nordpaa er sikkert lige saa meget gaaet over Østersøen som over den slesvigske Landbro; det tyske Blodislæt i Kongens København synes at være betydelig større end i de nordslesvigske Provinsbyer.

Prof. *Carl Petersen*,*) der meget ensidigt fremhæver Tyskernes Betydning for Danmark og synes at overse den modsat gaende Strøm, skriver angaaende S sammensætningen af *Københavns* Borgerkab:

»Betragter man den Gruppe Indbyggere, der skulde løse Borgerbrev, d. v. s. der drev kommunalt Erhverv og ejede Grundejendom, saa . . . faar man i det 18. Aarhundrede som Helhed en tysk Andel i Københavns Borgerkab paa ca. 22 %, og dertil kommer alle de Personer, der ikke blev optaget i Borgerskabet: Adelige, Embedsmænd, Lærere, Literater o. s. v., og de talrige Haandværkssvende og Lærlinge. Man vil altsaa ved Udgangen af det 18. Aarhundrede kunne regne med henimod 30 % Tyskere i Københavns øverste Lag, de dannedes og besiddendes Lag. For mange andre Byers Vedkommende, frem for alt Helsingør og Fredericia, til Tider ogsaa Odense, faar man et lignende Billede, endskønt Tysk-

*) *Carl Petersen, Der Anteil der Deutschen am Aufbau Dänemarks. Flensburg 1938.*

heden, i det mindste i Provinsbyerne, forholdsvis hurtigt assimilerede sig.« (Side 18). — »Af Københavns ca. 80,000 Indbyggere 1769 var ca. 5,500 Tyskere, og denne Andel voksede i den følgende Tid.« (Side 18). — »Omkring 1650 var i København Halvdelen af Laugenes 14 Oldermænd Tyskere og Hollændere, og det voksede stadigt.« (Side 18).

Det vil sikkert overraske alle, at den tyske Andel i Borgerkabet iflg. Borgerfortegnelserne tager sig saadan ud:

Tønder	8,7 %
Haderslev	10,5 »
København	22,0 »

Der er flere Forestillinger, der trænger til at rettes, bl. a. ogsaa denne, at Sønderjylland er den Port, gennem hvilken alt Tysk er kommet ind i Danmark. *Den tyske Indvandring til de nordslesvigske Købstæder har været ringere end almindeligvis antaget*, fremhæver Dr. Achelis med Rette.*)

Til Gengæld har den *rigsdanske* Indvandring til de nordslesvigske Købstæder, som det fremgaar af Borgerbøgerne, været meget større end almindeligvis antaget. »Tilstrømningen af Rigsdanskere til Nordslesvig er en Fremtoning, der kan iagttages i Aarhundreder«, skriver Dr. Peter Kragh,**) og han giver følgende Billede af *Haderslev* og *Aabenraa* Købstæder i Aaret 1860:

Haderslev: af 8012 Indbyggere var 2048 = 25,56 %
 Aabenraa: » 5133 » » 880 = 17,14 %

fødte i Danmark eller Børn af tilflyttede »Rigsdanskere«.

I samme Aargang af »Deutscher Volkskalender Nordschleswig« nævnes, at henimod 500 af *Sønderborgs* 3997 Indbyggere i Aaret 1850 var Rigsdanskere = ca. 12,5 % (S. 50).

De nordslesvigske Købstæders blodsmæssige Sammensætning stadfæster altsaa, hvad Landsognene tydeligt viste, at det dansktalende Sønderjylland er inde under det danske Folks Blodskredsløb.

*) Th. Achelis i Aarbog for »Hauptstelle für auslandsdeutsche Sippenkunde«.

**) Dr. Peter Kragh i »Deutscher Volkskalender Nordschleswig«, 1941, Side 29 f.

10. SØNDERJYDSKE SLÆGTERS BLODSFORBINDELSER

Hvis man vil undersøge, hvor den sønderjydske Befolkning har sine Rødder, kan man gaa frem ad to Veje. Man kan, som vi nu har gjort det, tage *enkelte Landsogne og Købstæder* frem til Undersøgelse. Kaster man et Blik paa et af de foranstaaende Kort, hører der ikke megen Fantasi til at forestille sig de røde Streger som fine *Rødder*, der fra nær og fjern Jord fører Saft og Kraft, Næring, Blod hen til Stammen, Sognet. Disse Kort viser da, at de Slægtstræer, der gror i Sønderjylland, med utallige fine Rødder er fast forankrede i det danske Folk.

Saa kan man gaa den anden Vej: at tage *enkelte Personer, Familier, Slægter* frem og undersøge Vejen fra Røddernes Spidser til Slægtsstammen. Det er dette, vi nu gaar over til.

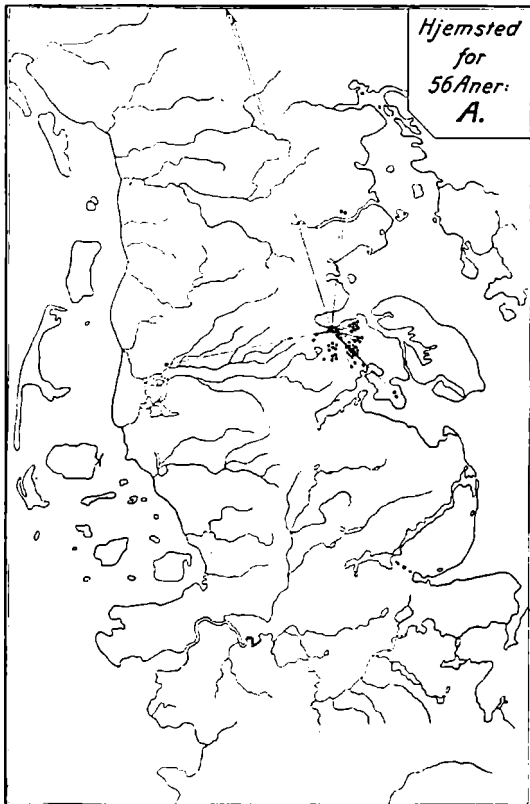
Men straks melder der sig en Vanskelighed. Det er ikke svært at finde *typiske Sogne*, og ingen turde vel vove at paastaa, at de af os valgte Sogne ikke skulde være typiske. Men det er umuligt blandt de Titusinder *Slægter* at finde nogle faa, der kan kaldes *typiske*. Selv om man valgte en Slægt fra hvert Sogn, vilde Tilfældigheder kunne drive deres Spil, og Tilfældigheder er heller ikke udelukkede ved den Fremgangsmaade, jeg har valgt.

Jeg begyndte med mig selv og tog derefter de Personer, der laa nærmest ved, nemlig de tre Elever, der i mit Arbejdshold drev Slægtsstudier. Det var en Fordel, at de var fra forskellige nordslesvigske Egne, og tilsammen udgjorde vi *en lille Gruppe*, hvor der ikke kunde vælges og vrages efter Ønsker eller Tendenser.

Resultatet af disse Undersøgelser viser Kortene 29—32. Disse og Kortene 33—36 er tegnede paa den Maade, at Fødestederne for de Aner, hvis Navne er kendte, er afsat med Prikker paa Kortene, og derfra er der, saa vidt Antallet af Prikker ikke gjorde det umuligt, trukket Streger ned til de paagældende Personers Fødested. (Undtagelse: Kort 32).

Der er en mærkelig, meget paafaldende *Overensstemmelse* mellem disse fire sønderjydske Personer og altsaa Slægter. De er alle ved mange Rødder forankrede i den sønderjydske Hjemstavnsjord, men alle er ligesom »hængt op« ved Traade, der viser nordpaa og grafisk udtrykker, at den sønderjydske Befolkning kun eksisterer som en Del af det danske Folk.

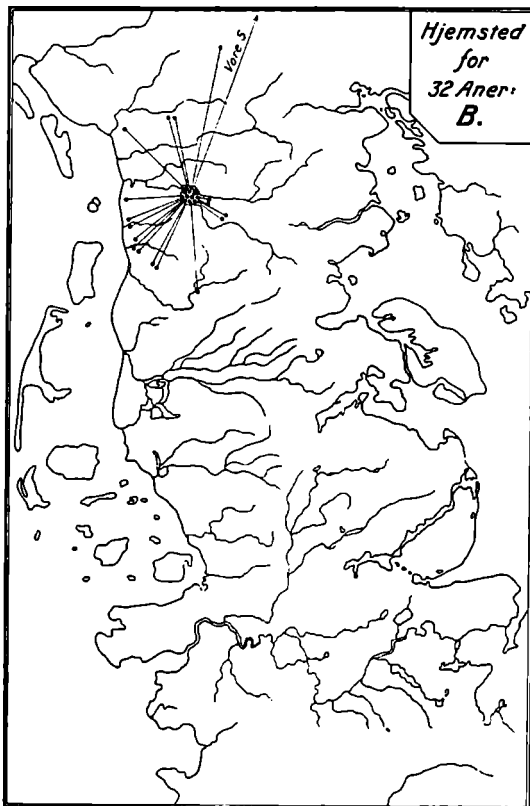
Person A — Kort 29 — er født ved Aabenraa Fjord, i Felsted Sogn, og langt de fleste Aner har boet paa den Egn, som Geograferne regner med til Halvøen Sundved, men som ingen af de selvbevidste Sundvedboere anerkender som Sundved. Det er det Omraade mellem Aabenraa Fjord og Flensborg Fjord, der mod Vest afgrænses af en

Kort 29.

Linie Aabenraa — Flensborg, omtrent faldende sammen med Endemorænen, mod Øst af Bovrup Bæk og Fiskebæk. Et Par tynde Streger fører ud over denne lille Hjemstavnsplet: til Broager-Land, til Tønder, til Aastrup ved Haderslev. Og saa er det hele »hængt op« ved to Traade, der fra Ø. Han Herred fører derved. Fra Ø. Han Herred kom Slægtens Stamfader, der 1757 giftede sig med en sønderjydske Kvinde og grundlagde Slægtens Hjem og gav denne Slægt det faste Slægtsnavn.

Person B — Kort 30 — er fra Endrupskov i det nordvestlige Sønderjylland. Her har denne Slægt sine mange Rødder; men fem Streger fører fra Nørrejylland derved.

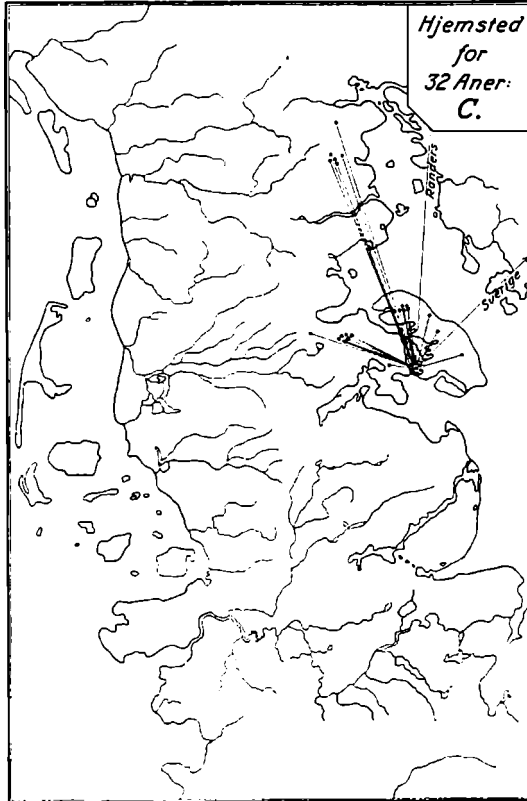

Kort 30.

Person C — Kort 31 — er født i Sønderborg. Købstadmennesker er ikke saa fastgroede som Landsbymennesker. Forfædrene har siddet i Felsted Sogn, paa Christiansfeld-Eggen, paa Als — og i Nørrejylland. Og den ene Oldefader var tilmed en Svensker.

Person D — Kort 32 — er Frugten af den sjældent forekommende Forbindelse mellem en Østsløviger og en Vestsløviger. Derfor er her Aernerne paa fædrene og Aernerne paa mødrene Side indtegnede hver for sig, og det giver et interessant, typisk Billede. Faderen er Sund-

vedbo, og Sundved er noget for sig. Folk Vest for Bovrup Bæk regnes ikke, og Alsingerne Øst for Sundet er igen en anden Slags Mennesker. Derfor gaar Forbindelserne paa fædrene Side ikke ud over de Par

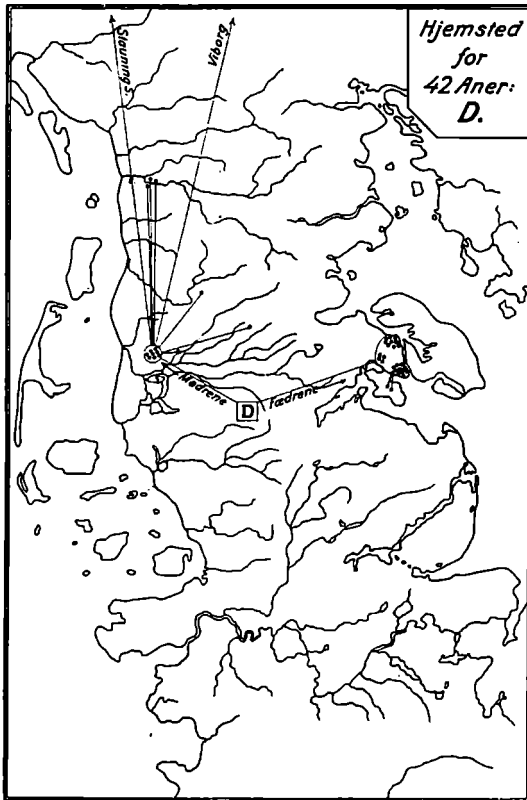
Kort 31.

sundvedske Sogne. Men Moderen hører hjemme paa den frie, vestslesvigske Slette, hvor der bor Folk med videre Horisont, og her er Anebundtets Rødder meget større! Herfra fører igen to Traade op til det slægtsfornyende Nørrejylland.

Vi kunde godt standse vor Undersøgelse af enkelte Slægter her, thi jeg vilde kalde disse Resultater typiske for den nordslesvigske Befolkning. Taler man med Sønderjyder, der har deres Slægtshistorie i Orden, fortælles der saa godt som altid om Nørrejyder i Anerækken. »Hvilken Nordslesviger, hvis Slægt i Aarhundreder har været bosid-

dende her, har ikke ved Udforskning af sine Aner een Gang eller flere Gange ved Siden af sin Forfaders eller sine Forfædres Navne i Kirkebogen fundet protokolleret »fra Jylland«? skriver Dr. Peter Kragh.*)

— Saadan skal det jo være iflg. de Forbindelser, som Kortene 1—28 har vist.

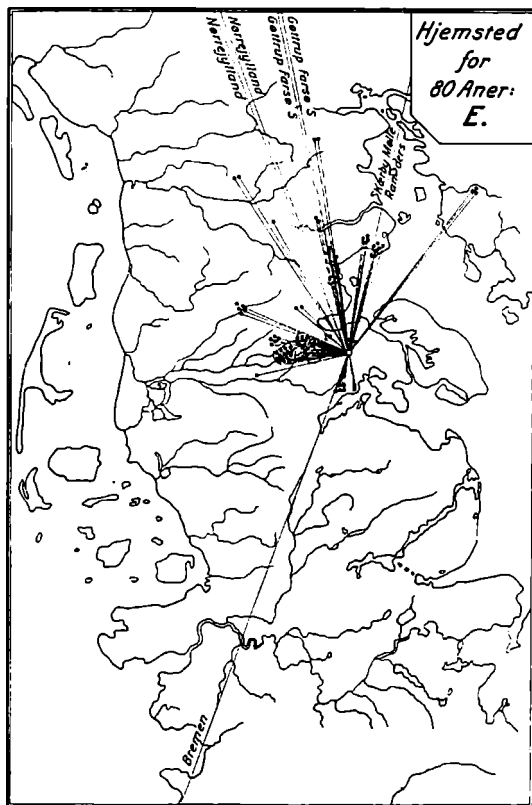
Kort 32.

Men man vil maaske kunne paastaa, at disse Stikprøver ikke gælder for den hjemmetske Del af den nordslesvigske Befolkning. Derfor var det nødvendigt at tage en lige saa stor Gruppe af *tysksindede* Personer (Slægter) op til Undersøgelse. Paa Side 15 er allerede forklaret,

*) »Nordschl. Zeitung« 14. 1. 1939.

hvilken bestemt afgrænset Kreds jeg har valgt. Resultaterne viser Kortene 33—36.

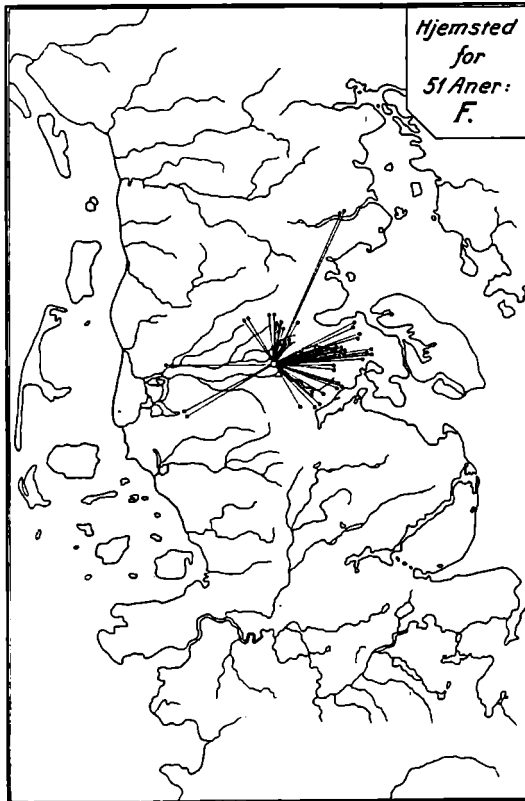
Person E — Kort 33 — er født i samme Sogn som *Person A*; men da Faderen var Tjenestemand, er Fødestedet »tilfældigt«. Slægten er forankret med mange Rødder i Smeltevandslandskabet vestfor,

Kort 33.

særlig i Uge Sogn og den vestlige Del af Ensted Sogn, men andre Rødder gaar ud til den nordøstlige Del af Nordslesvig, til de »otte Sogne« — og til Nørrejylland og Fyn! En af de 80 Aner, hvis Navn og Hjemsted kunde fastslaas, stammer dog sydfra, fra Bremen. Af Kortet kan ikke ses, hvilken Plads han indtager, og denne Plads er naturligvis ikke ligegyldig. Er denne Person fra Bremen en af For-

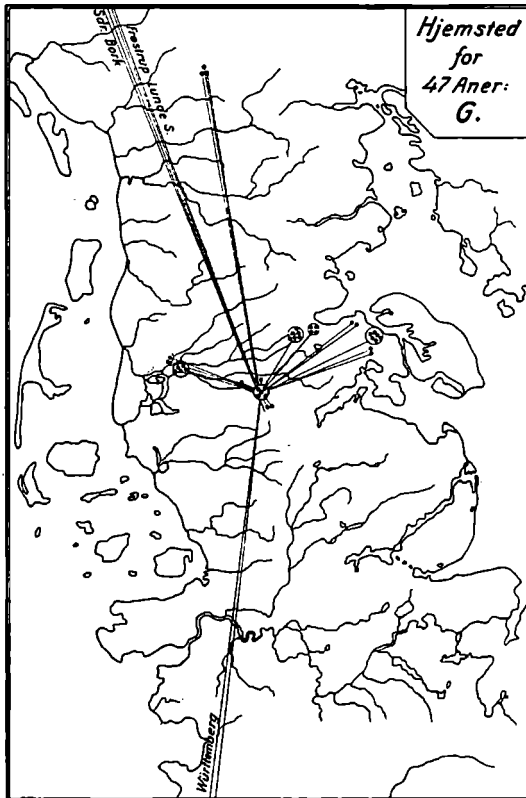
ældrene, vilde E have 50 % tysk Blod, er det en af Bedsteforældrene, vilde han have 25 % tysk Blod i sig o. s. v. Anetavlen viser, at det er en Tip-Tip-Tip-Oldefader, som fra Bremen kom her op og i Uge Kirke blev gift med en Pige fra Randers-Eggen. Dette giver altsaa $\frac{1}{64}$ tysk Blod, medens der allerede i Rækken af Bedsteforældre findes Nørrejyder og i Rækken af Oldeforældre en Fynbo.

Kort 34.

Person F — Kort 34 — er født i Tinglev Sogn. Faderens Slægt (tysksindet) hører hjemme i Smeltevandssletten Vest for Endemorønnen: Rabsted, Egvad, Hjordkær, Bjolderup Sogne med Udløbere til Brarup Sogn Syd for Tønder. Moderens Slægt (dansk-sindet) hører hjemme i det ved Person A omtalte »Pseudo-Sundved«: Felsted, Varnæs, Kværns, Rinkenæs, Bov Sogne. I en enkelt Linie falder Moderens

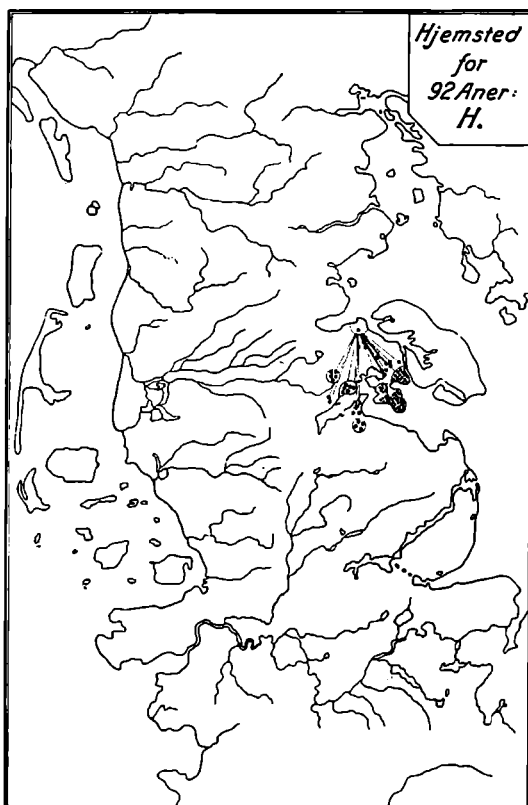
Slægt sammen med Person A's Slægt; A og F har paa mødrene Side et fælles Oldeforældrepar med Rødder i Felsted Sogn og enkelte Udløbere til Aastrup ved Haderslev og Tønder. Saa vidt som det er lykkedes at faa Rede paa Forfædrene, har ingen af dem været hjemme-hørende uden for det dansktalende Sønderjylland; der er ingen Blodsforbindelse med Folk sydfra, men heller ingen med Nørrejyder eller andre fra Rigsdanmark.

Kort 35.

Person G — Kort 35 — hører hjemme paa den store Tinglev-Tønder Hedeslette, og her findes de fleste Forbindelser. Dog gaar ikke saa faa op til Ensted Sogn ved Aabenraa og til Sundved. Blandt de 47 Aner, der kendes med Navn, er 7 Nørrejyder, deriblandt 4 helt oppe fra det stærkt ekspansive yderste Vestjylland Nordvest for Varde.

Men G har ogsaa tysk Blod i sig, idet han paa mødrene Side nedstammer fra et Ægtepar fra Würtemberg, der som »Kartoffeltyskere« kom her op i 1760'erne og fik en »Kolonist«-Ejendom paa Rends Mark. De har en Plads blandt Tip-Tip-Oldeforældrene i G's Anetavle, og dette giver altsaa $\frac{2}{32}$ tysk Blod. Nørrejyderne findes i Rækkerne af Oldeforældre (2 Personer), Tipoldeforældre (4 Personer) og Tip-Tip-Tip-Oldeforældre (1 Person). Dette giver altsaa $\frac{2}{8} + \frac{4}{16} + \frac{1}{64}$ nørrejydsk Blod.

Kort 36.

Person H — Kort 36 — er, skønt født i Varnæs Sogn, udpræget Sundvedbo og vel derfor som *Person A's* og *Person D's* Fader udpræget Hjemmefødning. 86 af de 92 Aner, hvis Navn og Hjemsted har kunnet konstateres, har boet paa Halvøen mellem Aabenraa Fjord og

Flensborg Fjord, 6 var hjemmehørende i den nordligste Del af det dengang dansktalende Munkbrarup Sogn i det nordligste Angel. Der har ikke kunnet konstateres tysk Blod, men heller ikke Tilførsel af »rigsdansk« Blod.

Sammenligner vi nu Gruppen A—D med Gruppen E—H, studser man. Den første Gruppe er helt ensartet, idet alle 4 Personer er udprægede Sønderjyder med rigsdansk Blodslæt. I Gruppen E—H finder vi derimod 2 Personer (E og G), der baade har Slægtsrødder paa rigsdansk og rigstysk Omraade, og 2 Personer (F og H), der i Mod-sætning til alle de andre er 100 Procents Slesvigere, saa vidt som disse Undersøgelser naar tilbage. Skulde dette stadfæste de tyske Paastande om, at den ægte Slesviger er tysksindet, og at det danske Sindelag i Nordslesvig skyldes »rigsdansk« Blod i de dansksindede Slægter? — Nej! — Æt og Sindelag falder langt fra altid sammen. At Personerne E og G er tysksindede, kan ikke skyldes den Smule tysk Blod, thi det rigsdanske er hos dem begge meget stærkere; een af Personerne A—E, hvis Slægtsforbindelser udelukkende viser nordpaa, er tysksindet; vi kender alle mange andre tysksinæde, der er Børn eller Børnebørn af tilflyttede Rigsdanskere.

Men alligevel kan vi i vis Forstand godkende Paastanden om, at det danske Sindelag i Nordslesvig skyldes Befolkningens danske Æt, saa vist som alle Kortene har vist, at der i alle sønderjydske Slægters Aarer rinder dansk Blod, ogsaa »rigsdansk« Blod. Dette turde ogsaa gælde Slægterne F og H; vi har blot ikke kunnet udrede Traadene langt nok tilbage. *Dansk Sindelag er simpelthen det naturgivne i Sønderjylland, fordi den sønderjydske Befolkning er en Gren af den danske Folkestamme, et uadskilleligt Lem af det danske Folkelegeme.*

11. ALMINDELIGE LOVE FOR DEN SØNDERJYDSKE BEFOLKNINGS SLÆGTSFORBINDELSER — SAMMENFATNING

Dette lille Arbejdes *Opgave* var at undersøge, om den sønderjydske — i Særdeleshed den nordslesvigske — Befolkning er en Del af det danske eller af det tyske Folk, og hvorledes overhovedet det ætmsæsiges Forhold til disse to Folk er.

Blodskredsløbet inden for et Folks Legeme har stor befolkningspolitisk Interesse. Men for et *Grænselands* Vedkommende har dette Spørgsmaal tillige en vigtig national Betydning. (Afsnit 1).

For *Sønderjyllands* Vedkommende har man fra tysk Side paa-
staaet, at det friske Blod i Tidernes Løb lige saa meget er kommet
sydfra som nordfra. Denne Paastand har været den umiddelbare An-
ledning til, at det Arbejde, der her fremlægges, er blevet taget op.
(Afsnit 2).

Paa Grundlag af *Vielsesfortegnelserne* for 5 typiske Landsogne
(Abild, Øster Løgum, Vilstrup, Tandslet, Oversø Sogne) og paa
Grundlag af *Borgerfortegnelsen* for Tønder Købstad er det undersøgt,
hvor de dérboende Slægter har deres Rødder, og Resultaterne er
anskueligt fremstillede paa Kortene 1—28. (Afsnittene 3—8).

Disse Resultater har vi sammenlignet med Oplysninger fra *andre
sønderjydske Landsogne og Købstæder*, for saa vidt saadanne forelig-
ger. (Afsnit 9).

Ved dette Arbejde har vi fundet flere *almindelige Love*, som her
skal sammenstilles.

For straks at faa Svaret paa *Kærnespørgsmaalet, om den sønder-
jydske Befolkning har sine Slægtsrødder i det danske eller det tyske
Folk*, bringer vi sammenfattende en samlet Oversigt over, hvor de Per-
soner, der rekruterede de af os undersøgte Omraader — for Land-
sognenes Vedkommende de viede, for Købstædernes Vedkommende de
Mænd, der aflagde Borgered — hørte hjemme, ordnede i *fire store
Hovedgrupper*: 1) fra selve Sognet (Købstaden), 2) fra Sønderjyl-
land uden for Sognet, 3) fra Danmark Nord for Kongeaa, 4) fra
tysk Omraade Syd for Ejder. De faa fra andre Lande og de faa, hvis
Hjemsteder er ukendte, tages ikke med i denne Oversigt. Tallene er
de *Procenttal*, vi har fundet.

		Personer	fra selve Sognet (Købstaden)	fra Sønderj. uden f. Sognet (Købstaden)	fra Danmark N. f. Kongean	fra tysk Omraade S. f. Ejder
Abild Sogn:	1826—1864	860	53,8	33,5	11,4	0,2 %
	1865—1882	262	48,1	40,5	10,3	0,4 »
Ø. Løgum Sogn:	1779—1813	518	61,2	31,7	7,1	0,0 »
	1814—1863	960	52,7	38,3	8,1	1,1 »
	1864—1888	542	55,2	37,3	5,9	1,6 »
Vilstrup Sogn:	1763—1779	238	66,8	25,6	7,2	0,0 »
	1830—1864	592	53,7	38,4	7,4	0,0 »
	1864—1890	404	41,4	40,4	15,0	2,5 »
				(44,9)	(10,5)	
Tandslet Sogn:	1825—1864	748	60,3	31,7	8,0	0,0 »
	1865—1904	563	62,3	30,6	6,9	0,2 »
Ulkebøl Sogn:	1757—1820	1644	81,0	14,9	3,6	0,5 »
Hørup Sogn:	1750—1800	1124	83,3	15,6	1,0	0,2 »
Oversø Sogn:	1834—1863	566	51,2	43,0	1,6	3,0 »
	1864—1893	756	51,5	44,0	0,5	3,6 »
Tønder Købstad:	1700—1849	2499	37,9	36,6	14,2	8,7 »
Haderslev » :	1630—1863	3031	25,8	40,5	21,6	10,5 »
Haderslev » :	1735—1777	631	35,5	41,0	12,7	7,1 »
Aabenraa » :	1791—1850	846	48,9	33,5	11,3	6,4 »

16,784

Opgørelsen omfatter altsaa ialt 16,784 Personer, et ret stort Materiale. Ulkebøl og Hørup Sogne afviger dog saa tydeligt fra alle de andre, at jeg finder det rigtigst at lade dem ude af Betragtning ved denne Sammenfatning, da jeg ikke kan indestaa for Rigtigheden.

Ser vi først Rækkerne af de *fire nordslesvigske Landsogne* igennem, lægger vi Mærke til en paafaldende Overensstemmelse. Vilstrup Sogn 1864—1890 er den eneste Tværlinie, der danser ud af Rækken, og det vil derfor være rigtigst, ved denne Sammenfatning at regne med den gamle Kongeaagrænse, der giver Tallene: 41,4 — 44,9 — 10,5 — 2,5. (Se Side 36).

De enkelte Tidsafsnit er forskellig lange, og en *Gennemsnitsberegning* er derfor ikke nøjagtig, men kun vejledende. Udtrykt i runde Tal viser en saadan Gennemsnitsberegning følgende for de *fire nordslesvigske Landsogne*:

fra selve Sognet: 56 %,
 fra det øvrige Sønderjylland: 35 % = ialt 91 % fra Sønderjylland,
 fra Danmark N. f. Kongeaa: 8 %,
 fra tysk Omraade S. f. Ejder: 0,6 %.

Det vil altsaa sige:

- 1) 99 % af den nordslesvigske Landbefolkning har sine ætmæssige Rødder paa dansk Folkeomraade.
- 2) Der er ikke engang 1 % tysk Blod i den nordslesvigske Landbefolkning.

Det er med stort Forbehold, at vi regner Oversø Sogn som typisk *mellemslesvigske* (sydslesvigske) Sogn. Afvigelsen fra de nordslesvigske Landsogne med Hensyn til Nedstamning er i dette Sogn ikke særlig stor:

- 1) 97 % af den mellemslesvigske Landbefolkning stammer fra dansk Omraade,
- 2) 3 % stammer fra tysk Omraade.

I *Købstæderne* er der derimod meget mere tysk Blod. Medens de nordslesvigske Landsogne har ca. 0,6 %, det af os undersøgte mellemslesvigske Landsogne ca. 3 %, viser Borgerbøgerne, at

Tønder har 8,7 %, Haderslev 10,5 % og Aabenraa 6,4 % rigstysk Blod.

Til Gengæld har *Købstæderne* ogsaa langt mere *rigsdansk* Blod. Gennemsnittet for de nordslesvigske Landsogne er ca. 8 %, for det mellemslesvigske 1 %, men det rigsdanske Islæt er

i Tønder 14,2 %, i Haderslev 21,6 % og i Aabenraa 11,3 %.

Dermed har vi faaet et ret klart Billede af den sønderjydske Befolkningens Slægtsforbindelser:

Blodskredsløbet foregaar overvejende inden for Sognets og Landsdelens Slægter: over 90 % for Landsognenes Vedkommende, ca. 75 % for Tønders, ca. 66 % for Haderslevs og ca. 80 % for Aabenraas Vedkommende.

Stærkest er *Bondeslægterne* inden for en Landsby, et Sogn, en Egn indfiltrede i hinanden ved utallige Slægtsforbindelser. (Afsnit 4: Genser Landsby).

Oversigten viser endvidere:

det friske Blod, der gennem Tiderne er tilført Sønderjylland udefra, er i overvejende Grad kommet nordfra: Landsognene op imod 10 %, Købstæderne helt op til 20 %.

Det sydfra tilførte Blod er i Forhold dertil ubetydeligt: Landsognene ikke engang 1 %, Købstæderne derimod ca. 10 %.

Dermed har Sønderjylland ætmæssigt set faaet anvist en klar Plads inden for det danske Folks Omraade. Det stærke rigsdanske Tilskud til Blodsfornyelsen har fordelt sig over det hele, By og Land, har fundet Vejen ud til de sidste Kroge af Landsdelen, som det sker overalt i et Blodskredsløb *inden* for et Folkelegeme. Det svage tyske Blodstilskud er derimod kommet til et fremmed Folk og har kun fundet en Plads i Købstæderne; den brede Landbefolkning, den store Befolkningsmasse, er forblevet uberørt deraf. (Afsnit 3—8).

At Sønderjylland er med inde under det danske Folks naturlige Blodskredsløb, faar man stadfæstet, naar man ser paa de *nordfra og sydfra tilflyttede Personers Køn*. Som Eksempel hidsættes følgende Oversigt:

<i>Viede i:</i>	<i>fra Danmark</i>		<i>fra Tyskland</i>	
	<i>Mænd</i>	<i>Kvinder</i>	<i>Mænd</i>	<i>Kvinder</i>
Øster Løgum Sogn: 1814—1863	34	37	6	4
1864—1888	23	17	8	2
Vilstrup Sogn: 1830—1864	23	22	—	—
1865—1890	34	24	5	3
	114	100	19	9

Man ser deraf, at der *nordfra* kommer omtrent lige mange Mænd og Kvinder, som det maa være naturligt inden for et Folk. Men *sydfra* er det overvejende Mænd, der kommer herop, og ikke Kvinder.

Det er meget interessant at konstatere, at *Oversø* Sogn til Trods for tysk talmæssig Overvægt i denne Henseende reagerer som en Del af det *danske* Folk, hvad følgende Opgørelse viser:

Viøde i:

Oversø Sogn: 1834—1863
1864—1893

	fra Danmark	fra Tyskland		
	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder
	6	3	17	—
	—	4	21	7
	6	7	38	7

Fra Danmark kom der altsaa lige mange Mænd og Kvinder, fra Tyskland aldeles overvejende Mænd. Manden giver Børnene Navnet, men *Kvinden føder Børnene til Verden og præger dem med sit folkelige Særpræg!* Et stærkt Overtal af Mænd blandt de tilflyttede turde være et Tegn paa, at disse kommer som fremmede til et fremmed Folk.

En interessant Stadfæstelse af, at den sønderjydske Befolkning normalt er knyttet til det danske Folk, giver de *unormale* Tider. Ved Behandlingen af Abild Sogn (Afsnit 3), Tønder Købstad (Afsnit 8) og Haderslev Købstad (Afsnit 9) har vi set, at der i unormale Krigstider er kommet mere fremmed, tysk Blod ind. Derfor er den noget større tyske Blodstilførsel i Tiden 1864—1920 ogsaa et Tegn paa, at *Sønderjyllands Adskillelse fra Danmark var en naturstridig Tilstand* (Afsnit 3).

Blodsfællesskabet og den deraf fremgaaende Overensstemmelse i Folkekarakter og Temperament, folkelig Underbevidsthed, er nemlig vigtigere for Forbindelserne end Statsborgerfællesskabet. Derfor har 1) *50 Aars Statsborgerfællesskab* mellem den sønderjydske Befolkning og det tyske Folk efter 1864 nok haft noget større Tilstrømning af tysk Blod til Følge, men som Helhed har det betydet meget mindre, end man almindeligvis har antaget (Afsnit 3—7). Derfor gaar 2) *det sønderjydske Fastlands* Forbindelser overvejende til Nørrejylland (Afsnit 3—5), medens *Als* har de stærkeste Forbindelser med de danske Øer (Afsnit 6). Derfor har der 3) til Trods for mange Aarhundreders Statsborger-, Kultur- og delvis Sprogfællesskab mellem *Slesvig og Holsten* været saa ringe Blodsforbindelse mellem Holstenere og Slesvigere (Afsnit 3—9, især Afsnit 8 (Tønder) og 9 (Haderslev)).

Temperamentoverensstemmelsens Betydning for Slægtsforbindelserne giver ogsaa Forklaringen til de *geologiske Forholds tydelige Indvirkning*. Endemorænen fra sidste Istid danner i Dag en Skellinie mellem to ret forskellige Individualitetstyper, Østtypen og Vesttypen inden for det danske Folk. Slægtsforbindelserne holder sig i stærk Grad indenfor de enkelte Typeomraader. (Afsnit 3, 4 (Genner) og 5).

Men *Sprogfællesskabet* betyder dog mest for Slægtsforbindelserne. Med den dansk-tyske Sprogrænses Vandring mod Nord flyttede ogsaa Sydgrænsen for Nordlesvigs Forbindelser nordpaa. (Afsnit 3—6). Oversø Sogn blev isoleret og blev mere særslesvigsk end de andre undersøgte Omraader. (Afsnit 7). Det frisisk-talende Omraade havde som Følge af Sprogrænsen næsten ingen blodsmæssig Forbindelse med Amtsbyen Tønder (Afsnit 8).

Blods- og Sprogfællesskab forklarer, at der til Trods for de meget store Afstande i Tidens Løb er kommet et større Islæt af *norsk og svensk Blod* ind i den sønderjydske Befolkning, end de fleste vist antager. (Afsnit 5 og 8).

Den rent geografiske *Afstand* er ellers naturligvis den allervigtigste Faktor ved Blodsblandingen. Særlig tydeligt viser den rent *geografiske Beliggenheds Betydning* sig, naar vi betragter et geografisk isoleret Omraade som en Ø (Afsnit 6) eller en Halvø (Afsnit 10). Her finder vi Eksempler paa den gamle Lov, at Vande baade skiller og forbinder.

Inden for den lille geografiske Afstand ligger *Omgangskredsen*, som er præget af samme Blod, Temperament og Sprog, og som derfor stiller langt de fleste Personer til Slægtsforbindelserne. (Afsnit 3—7 og 10).

Omgangskredsens Betydning forklarer ogsaa, at Procenttallet for de Forbindelser, der holder sig *inden for Sognets snævre Grænser, er størst i ældre Tider* og efterhaanden synes at gaa ned. (Særlig Afsnit 5). I Dag, hvor Cykle og Bil fører de unge videre ud, vil den inderste Cirkels Radius være betydelig større end tidligere, da Ben og Vogn og Ridehest maatte klare Afstandene. — Det er ogsaa Omgangskredsens Betydning, der giver Løsningen paa det ellers saa gaadefulde, at Slægtsforbindelserne ofte springer mange Landsbyer over og derpaa *i særlig Grad knyttes til Slægter i en fjernt liggende By*. (Afsnit 5 og 7).

Forbindelserne foretrækker altsaa at følge de engang traadte Stier og Veje. Derfor finder vi *store Vandreveje inden for Folkets Omraade*. Fra Midt- og Vestjylland er den sydgaaende Strøm særlig gaet langs ned med den slesvigske Vestkyst (Afsnit 7 og 9: Deedsbøl), medens den tyske, sydfra kommende Strøm i særlig Grad synes at have holdt sig til Østkysten (Afsnit 11: Haderslev), og en stor Del af denne tyske Strøm synes ikke at have taget Vejen over den slesvigske Landbro, men over Østersøen. (Afsnit 9).

Vore Undersøgelser har stadfæstet den almindelige Antagelse, at

Jylland, særlig Vest- og Midtjylland, er Danmarks mest ekspansive Omraade. Der findes nemlig inden for et Folks Omraade tydeligt ekspansive Egne med stærk Bortvandring og mindre ekspansive Egne med lille Bortvandring. (Afsnit 3—8 og 10).

Men Nørrejyllands Betydning som Blodsfornyelseskilde for Sønderjylland har dog ikke været saa alt overvejende, som jeg havde tænkt mig det. Det er langtfra udelukkende Jyder, der gennem Tiderne har slaaet sig ned i Sønderjylland; men *hele det danske Folks Omraade har Del i den sønderjydske Befolknings Blodsfornyelse nordfra*. Ogsaa dette turde være et Tegn paa, at Sønderjylland er et normalt Lem paa det danske Folkelegeme. (Se Kortene til Afsnit 3—8).

De sydpaa vandrende Sønderjyder er gaaet op i det tyske Folk, de nordpaa vandrende har blandet sig med andre Dele af det danske Folk; dette er en naturlig og fornuftig Assimileringsproces. De nordfra og sydfra til Sønderjylland flyttede har sluttet sig til den danske eller den tyske Front i Grænselandet, ofte paa tværs af deres Æt. *Æt og Nationalfølelse falder ikke sammen*. (Afsnit 5 og 10). Det er ikke Blod og Jernlænker og Papirsakter, som bestemmer et Folk, men *frem for alt de frie Hjerterbaand*.

Men naar mange af denne Grund kun kender haanlig Tale om »Blod og Jord«, saa viser de, at de har mistet Kontakten med og Forstaaelsen for Kræfter, som hviler dybt i Folkebunden. Det er rigtigt at fremhæve Hjerterbaandenes afgørende Betydning; men *Betydningen og Virkningen af »Blod og Jord« maa ikke overses*. Et Folks Natur og Præg bestemmes i høj Grad af »Blod og Jord«, Æt og Hjemstavn, og det er derfor naturstridigt at knytte Hjerterbaand til et væsensfremmed Folk paa sit eget Folks Jord. Den sønderjydske Befolkning har sine Slægtsrødder i det danske Folk, er rodægte dansk saa godt som nogen anden Del af det danske Folk. Derfor er den kun sig selv og i Besiddelse af helstøbt og umistelig Kraft, naar Æt og Modersmaal, Kultur og Hjerterbaand viser samme Vej: *til det danske Moderfolk*.

KILDER OG BENYTTET LITTERATUR

- Kirkebøgerne (Vielsesfortegnelserne)* for Abild, Øster Løgum, Vilstrup, Tandslet og Oversø Sogne, delvis opbevarede paa det sdj. Landsarkiv i Aabenraa, delvis hos Sognepræsterne.
- Kirkebøgerne* for andre Sogne (benyttede ved Udarbejdelsen af Afsnit 10), opbevarede paa det sdj. Landsarkiv.
- Sognepræst H. Hejselbjerg Paulsen*, Undersøgelser ang. Bondeslægter i Øster Løgum Sogn. (Manuskript).
- Pens. Lærer Chr. Majbøll*, Undersøgelser ang. Hjemstederne for de viede i Ulkebøl og Hørup Sogne. (Manuskript).
- Trap, Kongeriget Danmark*. IX. Bind. København 1930.
- Ludwig Andresen*, Bürger- und Einwohnerbuch der Stadt Tondern bis 1869. Kiel 1937.
- Thomas Otto Achelis*, Bürgerbuch der Stadt Hadersleben bis zum Jahre 1864. 1. Teil. Flensburg 1940.
- Frode Gribsvad*, Aabenraa 1864—1870, Festskrift til H. P. Hanssen 1932.
- Ludwig Andresen*, Geschichte der Stadt Tondern bis zum dreissigjährigen Kriege. Flensburg 1939.
- C. D. Petersen*, Tondern eine deutsche Stadt. Tondern 1919.
- Karl Alnor*, Schleswig-Holsteins Erbe und Sendung. Berlin 1935.
- Otto Scheel*, Eine Reise zur Abstimmung in der ersten Zone Nordschleswigs. Tübingen 1920.
- Peter Kragh*, Trotz Überfremdung und Abwanderung Stärkung und Kräftigung der Volksgruppe. Deutscher Volkskalender Nordschleswig. 1941.
- Paul Carstensen*, Die Heimat der Bewohner Deezbülls 1700—1864. »Südtöndernsche Zeitung«. 18. 9. 1937.
- Otto Hubele*, Ergebnisse familienbiologischer Untersuchungen in der Nordmark. (Dissertation). Leipzig 1939.
- Hans Riediger*, Die Bevölkerung des urholsatischen Kirchspiels Bramstedt vom Beginn des dreissigjährigen Krieges bis zum Ende des nordischen Krieges. (Dissertation). Hamburg 1937.
- Carl Petersen*, Der Anteil der Deutschen am Aufbau Dänemarks. Flensburg 1938.
- Sonderburg, die Stadt der Marine. Deutscher Volkskalender Nordschleswig. 1941.
- Peter Kragh*, Forskellige Artikler i »Nordschl. Zeitung« bl. a. 14. 1. 39 og 9. 11. 40.

- K. K.*, Dänische Einwanderung nach Nordschleswig und ihre Folgen.
»Nordschl. Zeit.« 8. 6. 1936.
- »*Nordschl. Zeitung*«. Forskellige Artikler og Referater, bl. a. 16. 9. 1940,
29. 8. 34, 23. 9. 33, 5. 4. 33, 19. 2. 37, 15. 6. 36, 10. 2. 34, 22. 5. 39,
9. 11. 40, 9. 2. 34 o. a.
- »*Berliner Börsenzeitung*«, Binnenwanderung grössten Ausmasses. 23. 1. 41.
Alexander Thomsen, Blut und Rasse im Volkstumsringen der Nordmark.
Flensburg 1939.
- Cl. Eskildsen*, Dansk Grænselære. 4. Oplag. København 1939.
-

INDHOLDSFORTEGNELSE:

1. Slægtsforbindelsernes Betydning i et Grænseland	7
2. Spørgsmaalet om den sønderjydske Befolknings Slægtsforbindelser	9
3. Abild Sogns Slægtsforbindelser	15
4. Øster Løgum Sogns Slægtsforbindelser	24
5. Vilstrup Sogns Slægtsforbindelser	33
6. Tandslet Sogns Slægtsforbindelser	42
7. Oversø Sogns Slægtsforbindelser	51
8. Tønder Købstads Slægtsforbindelser	62
9. Andre sønderjydske Landsognes og Købstæders Slægtsforbindelser	80
10. Sønderjydske Slægters Blodsforbindelser	90
11. Almindelige Love for den sønderjydske Befolknings Slægtsforbindelser — Sammenfatning	99

CLAUS ESKILDSSEN

DANSK GRÆNSELÆRE

Claus Eskildsen er en af Sønderjydernes bedste Mænd og hans Bog det mest værdifulde Indlæg, der er skrevet om Grænsespørgsmaal. Der er Metode i Claus Eskildsens Redegørelse for Problemet og alt, hvad der kan bidrage til dets Belysning. Forfatteren har studeret Byggeskik, Folkeskik, Kreaturhold, Stednavne og Personnavnes Historie og Filologi. Han har maalt Hjerneskaller og foretaget talrige statistiske Beregninger; men ikke et eneste Sted er Kendsgjerninger misbrugt, for selv om han med brændende Ildhu gaar ind for sin Sag, saa respekterer han Sandheden.

Dansk Grænselære har haft en for en Bog af den Art enestaaende Udbredelse. I Løbet af faa Aar er den trykt i 16500 Eksemplarer. Den er illustreret med et højst interessant Billedstof, der paa en anskuelig Maade støtter og levendegør Teksten.

Læs den og studér den nu.

Pris Kr. 3,50 hæft. og Kr. 5,50 indb.

C. A. REITZELS FORLAG